

Затверджено
Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський
університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н

Форма № П - 4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Інститут економіки, управління та інформаційних технологій

Форма навчання заочна

Кафедра фінансів та банківської справи

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

В. В. Карцева

«_____» _____ 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ СУБ'ЄКТА

ПІДПРИЄМНИЦТВА

(за матеріалами ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування»)

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітня програма «Фінанси і кредит»

ступеня магістра

Виконавець роботи Капраненко Дарія Олександрівна

Науковий керівник к.е.н., доц. Сидоренко-Мельник Ганна Миколаївна

Рецензент

Кадучка Андрій Олексійович

ПОЛТАВА 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА	7
1.1 Економічна сутність поняття «кредитний ризик» та характеристика його складових.....	7
1.2 Управління кредитним ризиком у комерційних банках України.....	16
1.3 Оцінка кредитоспроможності суб'єкта підприємництва як інструмент управління кредитним ризиком.....	25
Висновки за розділом 1.....	38
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПАТ «КОРОСТЕНСЬКИЙ ЗАВОД ХІМІЧНОГО МАШИНОБУДУВАННЯ» ЗА 2015-2017 РОКИ.....	40
2.1 Загальна характеристика діяльності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки.....	40
2.2 Оцінка кредитоспроможності підприємства за офіційною методикою Національного банку України.....	49
2.3 Комплексна синтетична оцінка кредитоспроможності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки.....	59
Висновки за розділом 2.....	64
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ: КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК ТА СУБ'ЄКТ ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	67
3.1 Напрями вдосконалення кредитної політики з управління кредитним ризиком комерційних банків України.....	67

3.2 Переваги та недоліки методичного забезпечення оцінювання кредитоспроможності суб'єкта підприємництва.....	76
3.3 Створення системи моніторингу кредитного ризику на рівні суб'єкта підприємництва.....	88
Висновки за розділом 3.....	96
ВИСНОВКИ.....	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103
ДОДАТКИ.....	115
.....	

ВСТУП

Основною складовою ефективного функціонування реального сектору економіки України і важливим фактором економічного зростання підприємств є кредитне забезпечення. Кредитні ресурси дають можливість підприємствам не лише задовольняти тимчасові потреби у коштах для безперебійного здійснення відтворювального процесу, а й раціональніше використовувати наявні фінансові ресурси, тобто мінімізувати використання власних коштів та створення відповідного ресурсу.

Ефективне короткострокове кредитування на сьогоднішній день є одним з найважливіших і найактуальніших завдань банківської системи України. Кожній фінансово-кредитній установі саме кредитні операції приносять найбільші доходи і від того, наскільки правильно будуть обрані методи і дотримані умови кредитування, в значній мірі, залежить результат кредитної операції. Тому саме короткострокові кредитні операції можуть бути використані для покращення умов існування кредитної системи у національній економіці. В той же час, діяльність банківських установ неминуче пов'язана з ризиком, так як кредитування з найдавніших часів є ризиковим видом діяльності, особливо в умовах розвинутих ринкових відносин. Серед всієї сукупності банківських ризиків центральне місце займає кредитний ризик, який виникає в процесі реалізації кредитних відносин і при несприятливому результаті приводить банк до серйозних фінансових втрат.

Дослідженням теоретико-методологічних основ кредитування, аналізу його результатів, а також кредитної політики присвячено багато робіт вітчизняних економістів серед яких: Білик М.Д., Вовк В.Я., Жукова Н.К., Зражевська Н.В., Івасіва Б.С., Кузнєцова Л.В., Мороз А.П., Савлука М.І., Славюк Р.А., Хмеленко О.В., Юркевич О.М., Шелудько Н.А. та безліч інших.

Проблемі кредитних ризиків присвячені наукові праці А. М. Герасимовича, І. А. Бланка, В. М. Голуба, С. В. Мочерного, О. В. Дзюблюка, Г.

Т. Карчевої, І. М. Лазепка, А. М. Мороза, О. В. Пернарівського, І. М. Парасій-Вергуленко, А. А. Пересади, М. І. Савлука та ін. Серед відомих західних авторів особливо значимі праці Дж. Міль, А. Пігу, Дж. Маршалла, Л. Гітмана, Г. Марковіца, П. Роуза, Б. Едварда, Ф. Найт, Ф. Фабоцці та ін.

Водночас, віддаючи належне науковим напрацюванням зарубіжних та українських учених із цієї проблематики, слід зауважити, що існує потреба в її подальшому дослідженні, оскільки кредитні ризики залишились основною загрозою у функціонуванні банківської системи так і забезпеченню формування ефективності фінансового забезпечення розширеного відтворення суб'єктів підприємництва.

Метою є узагальнення теоретико-методичних засад управління кредитним ризиком суб'єкта підприємництва в умовах ринку та розробка шляхів його удосконалення.

Для досягнення поставленої мети окреслено та послідовно розв'язано наступні завдання:

- на основі опрацювання першоджерел досліджена економічна сутність поняття «кредитний ризик» та надано характеристику його складових;
- описано процес та зміст управління кредитним ризиком у комерційних банках України;
- представлено оцінку кредитоспроможності суб'єкта підприємництва як інструмент управління кредитним ризиком;
- надано загальну характеристику діяльності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки;
- проведено оцінку кредитоспроможності підприємства за офіційною методикою Національного банку України;
- проілюстровано комплексну синтетичну оцінку кредитоспроможності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки;
- окреслено напрями вдосконалення кредитної політики з управління кредитним ризиком комерційних банків України;

- оцінено переваги та недоліки методичного забезпечення оцінювання кредитоспроможності суб'єкта підприємництва;
- запропоновано створення системи моніторингу кредитного ризику на рівні суб'єкта підприємництва.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є управління кредитним ризиком в аналітичних розрізах: комерційний банк та суб'єкт підприємництва в умовах ринку. Предметом дослідження є практичні та теоретичні аспекти управління кредитним ризиком.

Інформаційною базою дослідження виступають фінансова звітність ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки (джерело: SMIDA, додатки А-І), офіційні статистичні дані, Закони України та інші нормативні документи, навчальна та наукова література, публікації у фахових виданнях.

При дослідженні теоретичних та практичних аспектів управління кредитним ризиком використовувались: системний аналіз (при розкритті змісту категорії «кредитний ризик», «кредитоспроможність» й опрацюванні методик оцінювання; методи індукції, дедукції, абстракції і формальної логіки (для визначення й уточнення економічної сутності та змісту понятійного апарату); економіко-математичні та дослідно-статистичні методи аналізу, спеціальні прийоми фінансового аналізу (для оцінки набутого рівня кредитоспроможності підприємства); абстрактно-логічного методу – при обґрунтуванні та узагальненні теоретичних висновків та практичних рекомендацій.

Апробація результатів дипломної роботи: участь у міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права» (11 травня 2019 р., м. Полтва, ЦФЕНД), тези доповіді на тему: «Методичні аспекти оцінювання якісних характеристик кредитоспроможності підприємства в системі управління» (Додаток Н).

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1 Економічна сутність поняття «кредитний ризик» та характеристика його складових

Банківське кредитування підприємницької діяльності є потужним джерелом фінансування підприємницької діяльності, що забезпечує процеси розширеного відтворення в суспільстві за рахунок активізації інвестиційно-інноваційної діяльності. Тому активізація банківського кредитування реального сектора економіки є важливим завданням економічної політики, вирішення якого матиме суттєвий соціально-економічний ефект для розвитку України.

Проте низка специфічних особливостей розвитку підприємництва в Україні, зокрема малого і середнього бізнесу, складні внутрішні і зовнішні економічні умови його діяльності підвищують ризики банківського кредитування підприємницької діяльності.

Внаслідок виникає розрив між потребою підприємців у кредитах та спроможністю банківської системи її задовольнити. За цих умов реалізація економічної ролі банківського кредитування як рушійної сили розширеного відтворення утруднюється. Подолати цю проблему можливо за рахунок вдосконалення форм і методів банківського кредитування у напрямі узгодження інтересів банків і підприємців, що створить основу для активізації банківського кредитування.

Потреба у кредитному забезпеченні, його значущість для функціонування економіки зумовлена перебігом процесів як у сфері виробництва, так і у сфері реалізації товарів і послуг. Необхідність самого ж кредиту спричинена характером обігу та кругообігу капіталу суб'єктів господарювання, зокрема наявністю часового лагу між виникненням виробничих витрат і надходженням грошових коштів від реалізації продукції. Роль кредиту та значимість

кредитного забезпечення є практично вирішальною у функціонуванні підприємств з довготривалими і сезонними процесами виробництва і реалізації продукції. Отже, кредит відіграє високу економічну та соціальну роль, що вимагає підвищення рівня кредитного забезпечення підприємств.

Кредит (від лат. *creditum* – позика, борг) – складна економічна категорія, характер об’єктивної необхідності якої обумовлений, по перше: становищем та розвитком товарно-грошових відносин, по друге: специфікою прояву – поворотний рух вартості. Надання кредиту, як специфічної, відокремленої форми грошових відносин, притаманні власні особливості, пов’язані з обслуговуванням процесу відтворення та забезпеченням його безперервності. Базою функціонування кредитних відносин виступає тимчасове вивільнення грошових коштів та поява тимчасової потреби в них [16].

Узагальнимо трактування поняття «кредит» О. Васюренко, А. Гермасимович, Б. Луців, М. Савлук, а саме: як економічна категорія кредит – це економічні відносини між, що виникають між фізичними та юридичними особами і державами, сформований на основі позичкового капіталу банку, і надається суб’єктам кредитування на засадах забезпеченості, платності, повернення, строковості та цільового характеру використання [93].

Як економічна категорія, кредит – це система економічних відносин між юридичними або фізичними особами, державами, муніципалітетами з приводу перерозподілу позикової вартості на основі тимчасового користування, своєчасного повернення та сплати винагороди. Як фінансова послуга, кредит відображає надання кредитором зафіксованої суми грошових коштів, певних товарів або зобов’язань чи прав щодо них (що в сукупності є кредитними ресурсами) на визначений строк і за обумовлену плату боржнику; зазвичай, у результаті взаємодовіри, в економічному її сенсі та з укладанням відповідної угоди.

Ефективне ведення господарської діяльності має на увазі отримання позитивного фінансового результату, а ефективне використання кредитних ресурсів, у свою чергу, – збільшення фінансового результату діяльності

(порівняно з тим, що був би отриманий без зазначених ресурсів). Таким чином, позикова вартість у процесі її руху між кредитором і позичальником та використання останнім створює додаткову вартість, частина якої повертається її власнику у формі відсотків.

Процедура надання кредитів – основна функція банків, що здійснюється для фінансування бізнесу (як малого та середнього, так і корпоративного), фізичних осіб і державних органів. Рівень і якість кредитної діяльності банків – вирішальний фактор макроекономіки та її ефективності, так як кредити – істотне джерело фінансування основного та оборотного капіталу

Перебуваючи у центрі сучасного грошово-фінансового господарства, обслуговуючи інтереси господарських суб'єктів, кредит опосередковує зв'язки між державою, банком, підприємствами та населенням. За допомогою кредиту прискорюється процес обороту капіталу як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях. Опосередковуючи всі стадії відтворювального процесу, кредит сприяє досягненню вищої рентабельності виробництва та прибутковості капіталу. Нині завдання відновлення виробничого призначення кредиту стає одним із першочергових. Кредитні відносини мають сприяти подоланню фінансової кризи в Україні й забезпечити прогресивний розвиток вітчизняного товарного виробництва.

Використання позикових засобів неабияк впливає на фінансову діяльність підприємства. Підприємство, що не використовує їх, менше ризикує, але кредити можуть активізувати його діяльність (навіть з урахуванням виплачуваних за них відсотків), збільшити прибутковість власних засобів. Використання кредитів може сприяти самозростанню власного капіталу і можливості його вкладення в інші, ризикованіші і одночасно більш прибуткові проекти.

Провідним видом кредиту є банківський. Саме банки акумулюють переважну частину кредитних ресурсів і виступають головною складовою кредитної системи. Вони водночас виступають у ролі покупця і у ролі продавця

вільних грошових коштів, що тимчасово існують у суспільстві. Поділ банківських кредитів залежно від критеріїв класифікації подано на рис. 1.1.

За своєю суттю банківський кредит являє собою складну систему багатосторонніх відносин між банками, економікою, державою і населенням. Будь-яка кредитна угода базується на класичних ринкових принципах платності, зворотності, забезпеченості. Порушення навіть одного з цих принципів деформує суть кредиту. Тому якісне управління кредитним портфелем банку – найважливіша складова банківського менеджменту, що впливає на його ліквідність і надійність. Кредитну діяльність, як і інші види банківської діяльності супроводжують ризики.

Тому актуальним є питання управління кредитним ризиком, що являє собою вибудовування системи органічно пов'язаних і взаємообумовлених наступних елементів:

- принципів кредитування;
- об'єктів кредитування;
- методів видачі та погашення позик;
- форм і способів планування і прогнозування кредитної діяльності;
- організації контролю за використанням кредитних ресурсів.

Кредитний ризик є домінуючим елементом ієрархічної системи банківських ризиків і невіддільною складовою сукупного банківського ризику. Кредитний ризик є об'єктом дослідження багатьох науковців, кожен з яких трактує поняття «кредитний ризик» по-різному (табл. 1.1). Як бачимо, існують різноманітні підходи до визначення поняття «кредитний ризик»: окремі дослідники трактують категорію «кредитний ризик» як загрозу несплати позичальником основного боргу і процентів, інші – пов'язують ризик із прибутком, який отримує банк. Кредитний ризик, який прийнято розглядати в науковій літературі як ризик недоотримання банком можливих вигод від основної діяльності внаслідок неналежного, несвоєчасного та неповного виконання контрагентами, позичальниками, клієнтами своїх зобов'язань перед банком, є доволі специфічним явищем.

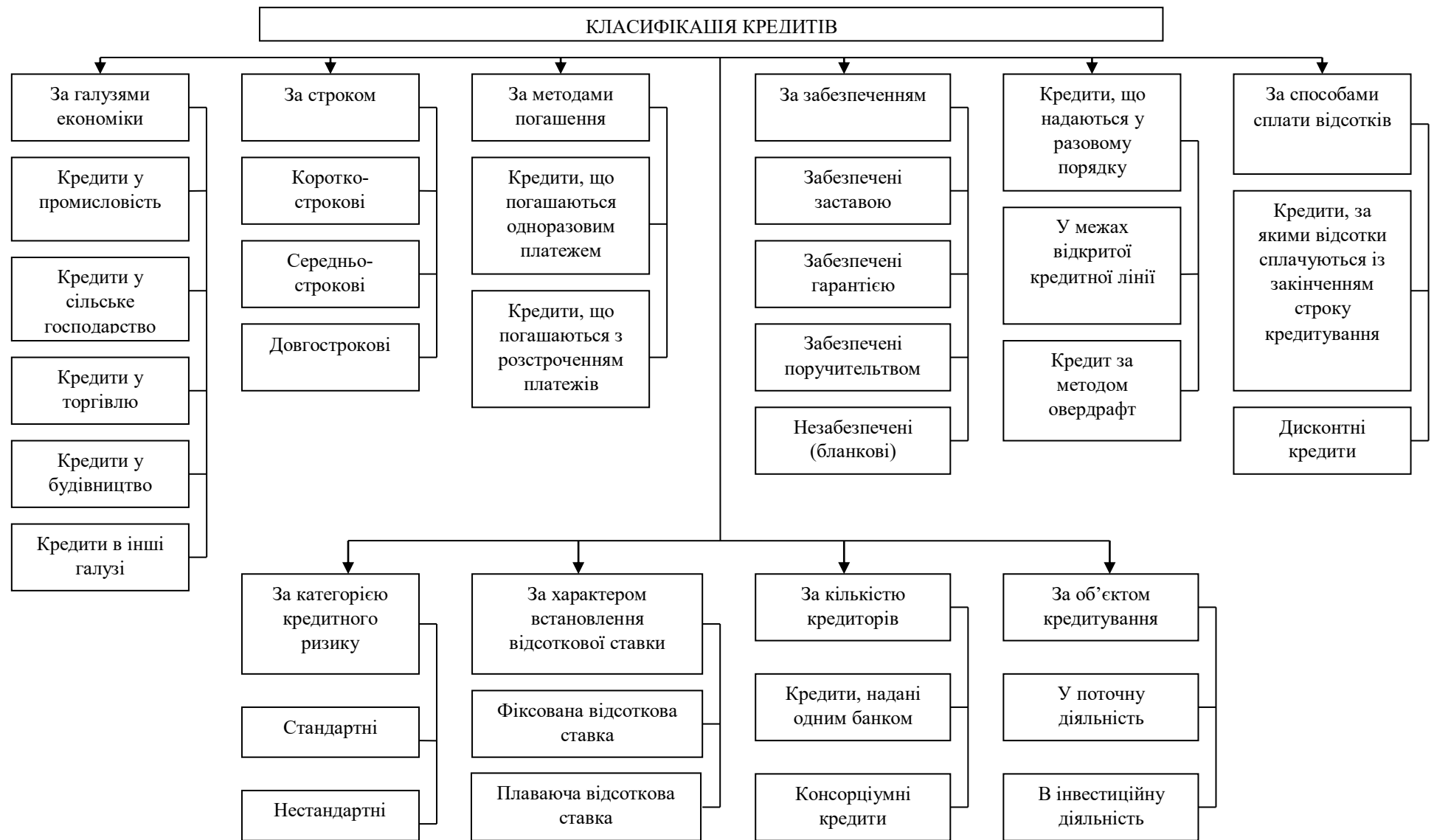

Рисунок 1.1 – Класифікація банківських кредитів [Розроблено на основі: 1, 5, 16, 21, 37, 93]

Це зумовлено тим, що, з одного боку, він є суто зовнішнім, оскільки зниження платоспроможності позичальників є результатом зовнішнього впливу економічного середовища, тому банк не може цього змінити, з іншого – виникає ситуація, в якій вплив усіх зовнішніх ризиків на фінансову стійкість банку відбувається через його клієнтську базу, що, по своїй суті, є внутрішнім джерелом впливу.

Для захисту своїх інтересів, зменшення рівнів кредитних ризиків у процесі активної діяльності комерційний банк керується як нормативними положеннями, показниками ризику, встановленими інструктивними документами, так і власними критеріями оцінки ймовірних ризиків, методами та заходами щодо їх зниження, які відображаються у кредитній політиці банків.

Будь-яка кредитна угода базується на класичних ринкових принципах платності, зворотності, забезпеченості. Порушення навіть одного з цих принципів деформує суть кредиту. Кредитний ризик є домінуючим елементом ієрархічної системи банківських ризиків і невіддільною складовою сукупного банківського ризику.

Таблиця 1.1 – Огляд трактувань сутності поняття «кредитний ризик» в наукових джерелах

Джерело	Трактування
1	2
Г. І. Великоіваненко [17, с. 2]	сукупність імовірних небажаних подій під час здійснення фінансових угод, суть яких полягає у тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вда-ється скористатися наявними засобами захисту
Г.Н. Белоглазова, Л.П. Кроливецкая [5, с. 246]	це ризик, який характеризує ймовірність відхилення в одиницю часу фактичного грошового потоку платежів клієнта, спрямованих на погашення заборгованості, процента та комісії, від номінального грошового потоку, який клієнт мав би направити банку відповідно до укладеного кредитного договору, під впливом низки негативних для фінансового результату діяльності банку факторів
А. М. Бандурка, В. В. Глущенко [4, с. 240]	ймовірність збитків у зв'язку з несвоєчасним поверненням пози- чальником основного боргу і відсотків за ним

Продовження таблиці 1.1

1	2
О. М. Петрук [77, с. 282]	можливість того, що в певний момент часу вартість кредитної частини банківського портфеля активів зменшиться у зв'язку з неповерненням, неповним або несвоєчасним поверненням кредитів, наданих банком
О. В. Швець [114, с. 410]	сутність кредитного ризику полягає в тому, що кожного разу, здійснюючи активні операції, комерційний банк бере на себе ризик того, що позичальник може виявитися неплатоспроможним, тобто нездатним розрахуватися за своїми зобов'язаннями як із власного бажання, так і через об'єктивні обставини, такі, наприклад, як фінансова криза
І. Демчик [31, с. 5]	потенційна можливість утрати сум основного боргу та відсотків по ньому, що виникає в результаті порушення цілісності руху звужуваної вартості під впливом різноманітних ризикоутворюючих факторів (неповернення кредиту у зв'язку зі злиттям або поглинанням, банкрутством, шахрайством та ін.)
В.О. Здражевский [45, с. 11]	можливе падіння прибутку банку і навіть утрата частини акціонер- ного капіталу в результаті неспроможності позичальника гасити й обслуговувати борг
В.І. Міщенко [71, с. 43]	відсутність впевненості щодо вчасного і повного повернення кредитних коштів контрагентом банку
Л.М. Прийдун [81, с. 208]	вартісне вираження ймовірності порушення позичальником взятих на себе зобов'язань перед кредитором, що проявляється у неможливості дотримання обсягів та графіку повернення позикових коштів внаслідок дії зовнішніх та внутрішніх чинників, що спричиняє недоотримання кредитором запланованого рівня доходності від здійсненої операції
О.П. Просович, К.В. Процак [90, с. 197]	наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який вини- кає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком (його підрозді- лом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання
О.А. Криклій, Н.Г. Маслак [59, с. 7]	Ймовірність повної або часткової втрати вартості активів банку в результаті нездатності контрагентів (позичальників) виконувати свої зобов'язання або недоотримання доходу на вкладений капітал унаслідок впливу різноманітних чинників

У Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджених Правлінням Національного банку України від 02.08.2004 № 361 кредитний ризик визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання.

Таким чином, можемо констатувати відсутність єдиного трактування кредитного ризику, що зумовлено відсутністю одностайного підходу до розуміння його економічних основ – поняття «кредит» та «ризик», що спричинило неоднозначність поглядів науковців та дослідників щодо визначення його сутності.

Дослідження сутності кредитного ризику було б неповним без розгляду впливу ризику на формування результату від фінансових операцій, який виявляється в наступному [105, с. 18]:

- у випадку, якщо проявляється очікувана величина ризику, економічний суб'єкт отримує менший приріст доходу від операції або навіть збиток;
- якщо за рахунок впливу заходів щодо попередження та нейтралізації ризику фінансова операція дає очікуваний результат, то він є, як правило, більшим від результатів аналогічних операцій, реалізація яких не передбачала ризику на величину премії за ризик;
- ризик по своїй природі справляє негативний вплив і тільки ефективний супротив такому ризику (або його початкова невірна оцінка) може викликати зростання очікуваного доходу;
- вищий ризик потребує відповідно більшої «премії за ризик» – винагороди за діяльність суб'єкта в умовах ризику.

У процесі здійснення кредитної діяльності комерційні банки дотримуються всіх вимог Національного банку України, у тому числі нормативів кредитного ризику. Контроль за дотриманням нормативів у межах банку регулюється за допомогою внутрішніх положень та інструкцій, що створюються з дотриманням законодавчих вимог. Власне оцінка кредитного

ризик здійснюється з двох позицій: оцінка кредитного ризику окремої операції та оцінка портфеля операцій. Кінцевим результатом оцінки ризику є очікувані і неочікувані втрати. Очікувані втрати, здебільшого, покриваються за рахунок сформованих резервів, неочікувані – за рахунок власних коштів (капіталу) організації.

В основі процедур оцінки кредитних ризиків лежать такі поняття:

- імовірність дефолту – імовірність, з якою дебітор протягом деякого терміну може виявитися неплатоспроможним;
- кредитний рейтинг – класифікація дебіторів організації, контрагентів емітентів цінних паперів або операцій щодо їхньої кредитної надійності;
- кредитна міграція – зміна кредитного рейтингу дебітора, контрагента, емітента, операції;
- сума, підвладна кредитному ризику, – загальний обсяг зобов'язань дебітора, контрагента перед організацією, сума вкладень у цінні папери емітента і т. д.;
- рівень втрат у разі дефолту – частка від суми, яка підлягає кредитному ризику, що може бути втрачена в разі дефолту [117].

Таким чином, спираючись на проведений аналіз визначень поняття «кредитний ризик», їх логічний синтез, а також на підставі узагальнення його сутнісних характеристик та особливостей, доцільно сформулювати власне визначення кредитного ризику: це – ризик, який характеризується кількісно оціненою невідповідністю очікуванням числових, просторових та часових параметрів грошових потоків, які згідно з узятими фінансовими зобов'язаннями контрагент мав би направити банку, та виникає внаслідок дії внутрішніх керованих та зовнішніх некерованих факторів, що в результаті призводить до можливих втрат капіталу та надходжень.

Отже, як показує практика, кредитний ризик присутній у всіх видах діяльності, де результат виробничої діяльності або надання послуг залежать від діяльності позичальника чи контрагента, емітента. Цей ризик виникає кожного разу, з моменту, коли банківська установа, а в сучасних умовах й інша кредитна

установа (кредитна спілка тощо), надає (позичає) кошти, бере на себе зобов'язання про їх надання, інвестує відповідні кошти або іншим чином ризикує ними, залежно від реальних умов чи умовних угод, незалежно від того, де обліковується чи відображається операція – на балансі чи поза балансом.

Рівень ризику залежить від особи позичальника – чи то юридичної, чи то фізичної, фінансового стану, загальної економічної ситуації, форми кредиту, його розміру, встановлених законом правових питань тощо.

Процес регулювання кредитного ризику з метою його оптимізації при кредитуванні суб'єктів підприємництва є досить складним. Сьогодні для банків України, які вийшли на певний рівень розвитку банківських технологій загалом і кредитних технологій зокрема, як ніколи актуально запозичення зарубіжного і передового вітчизняного досвіду для застосування його в своїй повсякденній практиці, що стане обхідною умовою виживання у конкурентній боротьбі.

1.2 Управління кредитним ризиком у комерційних банках України

Кредитування є найважливішим видом діяльності комерційних банків, оскільки саме від результатів кредитування залежить прибутковість та стійкий фінансовий стан банку. Банківські позики відіграють вагомую роль у фінансуванні розвитку ринкової економіки, оскільки вони задовольняють тимчасові потреби деяких підприємств у додаткових фондах через їх тимчасовий надлишок в інших.

Надання кредитів є найпоширенішою операцією банків. Кредитні операції охоплюють більше 60 % усіх загальних активів банку. За останні роки простежується динаміка до збільшення суми наданих кредитів. Але у 2017 році порівняно з 2016 роком збільшення на 4,2 % відбулось лише за рахунок надзвичайного росту обсягу міжбанківських кредитів, оскільки обсяги кредитів фізичним та юридичним особам скоротились. До 2017 року кредити, надані

фізичним та юридичним особам, мали тенденцію до збільшення, але за 2017 рік вони зменшились на 11,8 % та 1,9 % відповідно. Це пов'язано з існуючою політичною та економічною ситуацією в Україні.

Загальна сума кредитів, наданих комерційними банками збільшилась більш ніж на 23 %, але насправді, якщо враховувати рівень інфляції та зміну валютного курсу за цей період, то ситуація відкривається з іншого боку.

Реальну тенденцію кредитування характеризують короткострокові кредити, одержані з метою оперативного забезпечення банківської системи ресурсами, дотримання вимог економічних нормативів, підтримки ліквідності, платоспроможності та стабільності функціонування банків. Такий інструмент грошового ринку є найбільш реальною можливістю підтримки ліквідності банківських балансів, поповнення коррахунків і для проведення активних операцій на інших більш дохідних сегментах фінансового ринку. За п'ять років сума міжбанківських кредитів зменшилась майже на третину.

У загальній вартості виданих кредитів, за останні 5 років значно зменшилась доля міжбанківських кредитів, але спостерігається незначне підвищення у порівнянні з попереднім роком.

За офіційними даними НБУ на 01.03.2018 р., доля проблемних кредитів в обсязі кредитів, наданих юридичним особам, 58 %, а в обсязі кредитів, виданих фізичним особам, 55 %. Найбільше проблемних кредитів виданих фізичним та юридичним особам у державних банках — близько 72 %. Навіть якщо не враховувати АТ КБ «ПриватБанку» в державних банках загалом 58 % проблемних кредитів. Частка таких кредитів у банків з іноземним капіталом 44 %, і тільки у банків, де приватні власники з України, доля таких кредитів становить 24 %. Виходить, що українські банки з приватним капіталом, виявилися найбільш результативними, на відміну від державних банків, які фактично спонукають банківську систему до краху. До початку реформ частка проблемних кредитів не перевищувала 10 %, а тепер рівень проблемних кредитів у прямому сенсі критичний і не поспішає знижуватися [13, с. 88].

Оскільки кредити є найприбутковішими банківськими активами, то ризик, особливо кредитний, — це складова частина діяльності комерційних банків.

Система управління кредитним ризиком включає метод вимірювання кредитного ризику; аналіз якості кредитного портфеля, вироблений виходячи з прийнятих методів його оцінки; використання різних методів регулювання кредитного ризику.

Відмітимо, що в Україні головними інституціями, які регламентують порядок управління кредитним ризиком, є: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, які розробляють та затверджують законодавчі і нормативно-правові акти щодо здійснення кредитної діяльності, а також самі банківські установи, які формують внутрішні положення кредитної політики. Такі регулятори як Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку та Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг здійснюють лише певні фрагментарні функції регулювання цього сегменту фінансового ринку в частині регулювання випуску та обігу цінних паперів та їх похідних, операцій банків з ними, які за змістом мають характер кредитних. Здійснення нагляду за системами управління ризиками в банках України регламентуються Методичними вказівками з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затвердженими постановою Правління НБУ та Методичними рекомендаціями щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, схваленими також постановою Правління НБУ.

Фундаментальним серед них являється Постанова НБУ № 23 «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями». Даний документ покликаний забезпечити ефективне управління ризиками, що виникають при проведенні активних операцій банку. При цьому, дана постанова наближує вітчизняне банківське законодавство до міжнародних стандартів, зокрема Міжнародних стандартів фінансової звітності та

Базельських угод. В той же час, зазначені міжнародні норми мають певні розбіжності, що стосуються розрахунку резерву за активними операціями.

Головною зміною в банківському регулюванні 2017 р. став перехід на нові правила оцінки кредитних ризиків відповідно до Постанови НБУ № 351. Новий підхід запроваджує оцінку ризиків на основі збитків, очікуваних упродовж наступних 12 місяців, а також усуває низку прогалин поточного регулювання, які давали банкам можливість уникати визнання кредитного ризику, адекватного якості активів. За розрахунками НБУ, оцінка кредитного ризику за новими правилами дасть результати, дуже близькі до отриманих у процесі діагностичного обстеження. Нові правила сприятимуть підготовці банків до вчасного та повного запровадження нового стандарту фінансової звітності IFRS 9 (фінансові інструменти) від початку 2018 року.

У структурі банківського балансу кредитний портфель розглядається як складова активів банку, що характеризується показниками дохідності й відповідним рівнем ризику [21].

Кредитний портфель — це сукупність усіх кредитів, наданих банком для одержання доходів. Обсяг кредитного портфеля оцінюється за балансовою вартістю всіх кредитів банку, у тому числі прострочених, пролонгованих, сумнівних.

Управління кредитним портфелем банку було визначено як процес, спрямований на забезпечення раціонального співвідношення дохідності та надійності портфеля.

П. Чуб [113] визначає це поняття як процес та поділяє його на п'ять послідовних етапів: вибору кредитної політики; аналізу ринку кредитів; формування кредитного портфеля; перегляду кредитного портфеля; оцінки ефективності кредитного портфеля.

Управління кредитним портфелем слід розглядати як процес, що відбувається за такою схемою:

- 1) формування кредитного портфеля відповідно до існуючих вимог і кредитної політики банку;

2) оцінка сформованого кредитного портфеля щодо дохідності й ризиків, що являє собою не одноразову дію, а постійний моніторинг із виявлення проблемних кредитів та інших недоліків кредитного портфеля;

3) коригування кредитного портфеля, що передбачає підвищення його якості, вирішення питань із проблемними кредитами і включення нових кредитів [83].

Управління кредитним портфелем дає змогу урівноважити і знижувати ризик всього портфеля, контролюючи ризики, властиві певним ринкам, клієнтам, позичковим інструментам, кредитам та умовам роботи. Формування підходів до управління кредитним ризиком у банках визначається певними постулатами.

По-перше. Кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання [103].

По-друге. Система оцінки кредитного ризику, притаманного кредитному портфелю, включає такі елементи: оцінку якості кредитів, що становлять кредитний портфель; визначення структури портфеля на основі якості кредитів і оцінка цієї структури на основі вивчення її динаміки; визначення очікуваної дохідності від кредитних операцій, яка має компенсувати прийнятий кредитний ризик банку; визначення достатньої величини резервів для покриття збитків за позиками на основі структури кредитного портфеля [49, с. 85].

По-третє. Резерви під утрати за активними операціями – частина вартості негативно класифікованих активів банку, яку банк із певною мірою достовірності на основі попереднього досвіду може вважати втраченою і відносить на витрати своєї діяльності. резерви під утрати за активними операціями не включаються до капіталу банку. ці резерви складаються з резервів під кредитні збитки, резервів під нараховані доходи, резервів під дебіторську заборгованість та резервів під кореспондентські рахунки [29].

По-четверте. Політика щодо резервування кредитних утрат може встановлюватися зверху або формуватися самим банком залежно від банківської системи. хоча є деяка користь в індивідуальному аналізі можливих утрат, особливо для великих кредитів, більш практично призначити певний рівень резервів за кожною окремою категорією активів. у багатьох країнах із нестабільними економіками органи нагляду встановили обов'язкові рівні таких резервів [1, с. 152].

Слід зазначити, що на мікроекономічному рівні організація управління кредитним ризиком регламентована політикою управління кредитними ризиками і починається з виявлення можливих випадків появи кредитного ризику (фахівці відділу ризик-менеджменту виявляють фактори ризику).

Потім проводиться оцінка кредитного ризику, за результатами якої і на підставі внутрішньобанківської документації фахівці підрозділу ризик-менеджменту обирають оптимальний набір інструментів управління кредитним ризиком [22, с. 47].

Процес управління кредитним ризиком здійснюється в кілька етапів (залежно від величини банку, його організаційної структури, спеціалізації), а саме:

- 1 етап. Ідентифікація кредитного ризику, оцінка ризику.
- 2 етап. Якісна оцінка ризику (оцінка кредитоспроможності позичальника).
- 3 етап. Ймовірнісна (ймовірність дефолту) оцінка ризику.
- 4 етап. Кількісна (VaR-аналіз кредитного портфеля) оцінка ризику.
- 5 етап. Вплив на ризик через утримання власними силами або за допомогою передачі ризику третій особі.
- 6 етап. Моніторинг ризиків [25].

Основними принципами управління кредитними ризиками ми вважаємо:

1. Принцип єдності системи (всі ризики у кредитному портфелі банку тісно взаємозв'язані між собою, тому невчасно виявлений ризик в процесі ведення діяльності може привезти до виникнення інших видів ризику,

внаслідок чого банк отримає негативний результат діяльності, тобто понесе непередбачувані витрати);

2. Принцип самоконтролю (контроль кредитного процесу здійснюється за допомогою різних методик та щоденної діяльності кредитних підрозділів банків; головною метою принципу є постійний оперативний контроль за рівнем кредитних ризиків, який повинні здійснювати висококваліфіковані менеджери банку);

3. Принцип прогнозування та інформативності є обов'язковим принципом, оскільки банк повинен бути проінформований про можливі ризики та їх наслідки, а також кожен банк повинен своєчасно виявляти ситуації чи загрози, які зможуть призвести в майбутньому до збитків);

4. Принцип побудови власного механізму управління кредитними ризиками в банку (сутність даного принципу полягає в тому, що кожен банк має свої особливості ведення кредитної діяльності, таким чином банк повинен створити власні методи, принципи, механізм управління кредитними ризиками, які залежать від специфіки його діяльності);

5. Принцип пріоритетності (характеризується тим, що визначена банком стратегія управління кредитними ризиками, повинна визначати пріоритетні напрямки ефективного управління ризиками);

6. Принцип резервування (кредитний ризик характеризується невизначеністю та може призвести як до значних втрат так і до отримання прибутку, тому банк повинен створювати за рахунок вільних коштів резерви під ризики проведення кредитних операцій, які в разі настання ризикової події можна використати для покриття збитків);

7. Принцип документарності (сутність даного принципу полягає в обов'язковому письмовому оформленні та реєстрації усіх етапів управління кредитними ризиками);

8. Принцип ефективності (система принципів управління кредитними ризиками повинна постійно удосконалюватися банком та прагнути до найвищого рівня ефективності управління ризиками) [78, с. 302].

Важлива роль під час оцінки рівня кредитного ризику належить нормативам, які його оцінюють та мають на меті не допустити надмірну концентрацію кредитного ризику в банках. економічні нормативи діяльності банків, які доводить національний банк України, є основою системи лімітів, що встановлюються для обмеження та мінімізації кредитного ризику банку.

Розрізняють інструменти для запобігання виникненню кредитних ризиків та інструменти управління наслідками настання кредитних ризиків. Останні можуть бути активними (застосовуються для обмеження втрат) і пасивними (пов'язані зі страхуванням збитків). Інструменти управління кредитними ризиками розглянуто в табл. 2.

Таблиця 1. – Інструменти управління кредитними ризиками [50 , с. 272]

АКТИВНІ ІНСТРУМЕНТИ	ПАСИВНІ ІНСТРУМЕНТИ
1	2
обмеження ризиків	утворення резервів ліквідності
диверсифікація	утворення резервів власного капіталу
управління проблемними кредитами	контроль якості кредитного портфеля

Слід зазначити, що стратегія управління ризиками в банках повинна ґрунтуватися на інтегрованій структурі, що складається з обов'язків і функцій, які спускаються від рівня Правління вниз, на операційні рівні, охоплюючи всі аспекти ризику, особливо ринковий, кредитний і ризик ліквідності, операційний, юридичний ризики, ризики, пов'язані з репутацією банку і з персоналом. Ця структура включає в себе власне Правління (кінцевий відповідальний орган), комітети, відділ управління ризиками, а також різні відділи підтримки та контролю. Усі вони мають чітко визначені обов'язки і порядок звітності [49].

Кредитний ризик визначається ймовірністю того, що позичальник не зможе або не захоче виконати свої зобов'язання відповідно до кредитної угоди. Управління кредитним ризиком банку здійснюється на двох рівнях залежно від причин його виникнення: на рівні кожної окремої позики і на рівні кредитного портфеля у цілому.

Методи управління кредитним ризиком поділяються на дві групи:

1. методи управління кредитним ризиком на рівні окремої позики;
2. методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля банків (диверсифікація, лімітування, створення резервів).

Нині управління кредитним ризиком здійснюється не тільки на етапі формування портфеля. Банки ведуть постійний моніторинг кредитного портфеля й оптимізують його, поповнюючи чи, навпаки, позбавляючись частини активів через договори переуступок (цесію). Таким чином, виникає вторинний ринок позик, що дає змогу ще більш активно управляти кредитним ризиком [25].

Рівень кредитного ризику банків є надзвичайно високим та негативно впливає на стабільність функціонування усієї банківської системи. Кредитування в зарубіжних країнах пов'язане із істотним кредитним ризиком, але він вимірюється дещо в інших масштабах. У світовій практиці майбутнє банку, частка прострочених (понад 90 днів) кредитів якого наближається до 7% від загального обсягу, є досить проблемним. Для надійних банків цей показник становить близько 3%. Для вітчизняної банківської системи значення аналогічних показників коливаються в широкому діапазоні: від 2 до 30%.

Ураховуючи зазначене вище, подальший розвиток банків щодо оптимізації кредитної політики повинен базуватися на продуманій стратегії.

До її основних напрямів доцільно включити:

- вдосконалення системи оцінки кредитоспроможності позичальника із застосуванням рейтингових моделей;
- подальше поліпшення усіх аспектів кредитної діяльності й оптимізацію організаційної структури кредитного відділу для забезпечення якісно нової системи управління кредитним портфелем;
- використання комплексного програмно-цільового підходу до планування діяльності банків;
- оптимізацію кредитних вкладень за рівнем галузевого ризику з урахуванням потенційної ефективності;

- збільшення обсягу та видів кредитування для успішної реалізації концепції банку з урахуванням фінансової нестабільності;
- поліпшення маркетингової діяльності.

Ефективність організації кредитного процесу в найближчій перспективі буде одним із головних чинників, які визначатимуть платоспроможність вітчизняних банків. З метою безпеки кредитної діяльності банку та подальшого успішного розвитку банків в цілому необхідно впроваджувати рекомендації міжнародних фінансових організацій та Базельського комітету, адже міжнародна практика управління кредитними ризиками є динамічною – вона постійно розвивається та вдосконалюється. Задля отримання належного ефекту необхідно: значно знизити частку кредитування з поєднаними особами в кредитному портфелі банків; здійснити реальне зниження концентрації ризиків на один проект; зменшити рівень галузевої концентрації в найбільш ризикових сферах, таких як будівництво, ринок нерухомості та фінансові операції.

1.3 Оцінка кредитоспроможності суб'єкта підприємництва як інструмент управління кредитним ризиком

Серед сучасних економістів досі не існує єдиної думки з приводу визначення терміну «кредитоспроможність». Перші з них визначають кредитоспроможність позичальника як здатність повністю та в термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями. На думку інших під кредитоспроможністю позичальника слід розуміти не тільки здатність (тобто наявності можливості), але і готовність (наявність бажання) особи своєчасно та в повному обсязі погашати свої борги. Другий підхід властивий західній банківській практиці, яка передбачає оцінку кредитоспроможності, тобто того, наскільки клієнт «гідний» кредиту [24].

Проаналізувавши історичні нариси використання поняття «кредитоспроможність», можна зробити висновок, що це поняття з'явилося ще у XVIII ст. Його використовували у своїх працях А. Сміт, Н.Х. Бунге, В.П. Косинський та ін. Так, Н.Х. Бунге в роботі «Теорія кредиту» (1852 р.) пов'язував кредитоспроможність з нерухомістю капіталу та вважав гарантією повернення боргу вкладення коштів у нерухомість [15].

Історія використання поняття «кредитоспроможність» свідчить про те, що це економічне поняття тісно пов'язане, насамперед, з культурою кредитування, яка є відображенням розвиненості кредитних відносин у країні. Еволюція даного поняття відбувається під впливом економічного середовища, у якому функціонують кредитні установи, тобто від ступеня розвиненості економіки країни, її вступу у світовий ринок. Розгляд підходів вчених до трактування поняття «кредитоспроможність» показав, що вони різняться між собою. Це є зрозумілим, оскільки вони фактично відображають різні етапи функціонування фінансового ринку. Порушення прямої залежності між формуванням фінансових ресурсів на підприємстві та їх розподілом і використанням стало однією з причин незацікавленості підприємства як товаровиробника в кінцевих результатах його фінансово-господарської діяльності. Виникла тенденція задоволення власних потреб за рахунок держави або інших підприємств.

У нормативно-правових актах України зустрічається різна інтерпретація цього поняття [85, 87, 88], що переважно зводяться до наявності передумов для одержання і погашення кредиту, здатності позичальника своєчасно й повною мірою погасити кредит, ймовірності його повернення. Згідно Положення Національного банку України «Про кредитування» [88], яке на сьогодні втратило свою чинність, кредитоспроможність трактується як здатність позичальника в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями, а згідно Постанови Правління НБУ «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» – як наявність у позичальника (контрагента банку) передумов для отримання

кредиту та його здатність повернути кредит і відсотки за ним у повному обсязі та в обумовлені договором строки [87]. В Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженою Постановою Правління НБУ № 368 від 28.08. 2001 р. (розд. 6, п. 1.1) зазначається, що кредитоспроможність – наявність передумов для одержання кредиту і здатність повернути його.

Методичні рекомендації щодо аналізу і оцінки фінансового стану підприємств, затверджені Рішенням Центральної спілки споживчих товариств України від 28.07.2006 р. (розд. 2) також акцентують увагу на наявності у підприємств передумов для отримання кредиту. Схожі тлумачення знаходимо і в наукових публікаціях.

Найбільш чисельна група авторів наголошує на тому, що кредитоспроможність – це наявність передумов для одержання і повернення кредиту. На наш погляд, цей підхід є занадто загальним і потребує уточнення щодо визначення характеру виділених передумов.

Друга група вчених формулюють поняття кредитоспроможності, як здатність певних суб'єктів розрахуватись за борговими зобов'язаннями. Кредитоспроможність, – вважає О. І. Лаврушин, – це здатність своєчасно і повно розраховуватися за своїми зобов'язаннями [65] .

Український науковець Л. О. Примостка зазначає, що під «кредитоспроможністю» слід розуміти здатність юридичної чи фізичної особи повністю і в зазначені терміни виконати всі умови кредитної угоди [83]. Зустрічаємо і таке: «кредитоспроможність – це спроможність позичальника погасити свої боргові зобов'язання за рахунок вторинного джерела застави» [95], або «кредитоспроможність – представляє собою сукупність матеріальних і фінансових можливостей отримання кредиту у рамках певної суми та надійність й здатність позичальника оплатити та повернути кредит у строк і в повному обсязі» [18].

Російський науковець О. І. Посєдник дає власне визначення: кредитоспроможність – це комплексне поняття, яке характеризує спроможність та готовність позичальника до здійснення кредитної операції, яка оцінюється

банком з огляду на фінансово-економічне становище позичальника та на якість зробленої ним кредитної пропозиції, а також з точки зору прийнятності для банку кредитора кредитного ризику й можливості керувати ним [76].

Автори третьої групи ототожнюють кредитоспроможність зі спроможністю за конкретних умов кредитування в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності. Це визначення вважаємо більш конкретним, оскільки авторами уточнено і джерело виконання боргових зобов'язань (грошові кошти) і уточнено звичайну діяльність, в ході якої це джерело виникає.

Українські дослідники Валерій і Віктор Галасюки пропонують на основі визначення НБУ власне вдосконалене формулювання цього поняття: кредитоспроможність – це спроможність позичальника за конкретних умов кредитування в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися зі своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності» [23, 24]. Таким чином, аналіз сучасних трактувань поняття «кредитоспроможність» довів до висновку, що погляди вчених на визначення цього поняття здебільшого збігаються. Так, науковці сходяться у думці, вважаючи, що сутнісною ознакою кредитоспроможності є розрахунок зі своїми борговими зобов'язаннями.

Ми погоджуємось з вищенаведеною точкою зору, оскільки під цим розуміється і повернення кредиту, і відсотків за ним, і інших зобов'язань позичальника. Проте, існує розбіжність у трактуваннях, оскільки одні автори вважають, що кредитоспроможність – це спроможність, інші – здатність та готовність, решта – можливість; система умов; наявність передумов і т. д.

На нашу думку, «готовність», «можливість» та «наявність передумов» не завжди характеризують потенційні можливості позичальника до погашення кредиту. Крім того, розгляд змісту цих понять у словниках свідчить, що

спроможність – це здатність до здійснення чого-небудь; наявність умов, сприятливих для чого-небудь; можливість. Отже, дана властивість включає у себе решту з названих.

Результати аналізу численних визначень сутності поняття «кредитоспроможність» переконують, що його варто інтерпретувати як змогу суб'єкта підприємництва за конкретних умов залучити позиковий капітал та в повному обсязі й у визначені терміни розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями. Вона формується як результат його економічної діяльності і демонструє, наскільки ефективно здійснюється управління власними фінансовими ресурсами, раціонально поєднується використання власних та позикових коштів й вкладення їх у власний капітал.

На підставі проведеного аналізу під кредитоспроможністю суб'єкта підприємництва будемо розуміти такий фінансовий стан, який дає упевненість в ефективності використання позикових засобів, його здатності й готовності їх повернути відповідно до конкретних умов договору у повному обсязі та у визначений строк грошовими коштами, що генеруються підприємством.

Враховуючи специфіку фінансів і, зокрема, кредитоспроможності, при встановленні сутності поняття управління кредитоспроможністю доцільно додати процес аналізу. Отже, можна стверджувати, що управління кредитоспроможністю – це процес планування, аналізу, організації, мотивації і контролю, пов'язаний із забезпеченням такого стану фінансових ресурсів, їх формуванням та розподілом, який дозволяє підприємству мати змогу отримати кредит та вчасно погасити його.

При цьому головними елементами управління кредитоспроможністю слід виділити безпосередньо процес управління, механізм, який приводить у рух даний процес, суб'єкти, що здійснюють управління, і об'єкти, на які спрямований вплив суб'єктів [46, 51].

Зрозуміло, що управління кредитоспроможністю підприємства та її стратегічна націленість має певні особливості:

1. Відповідає ознакам підпорядкованості до загальної системи управління господарсько-фінансовою діяльністю підприємства;
2. Залежить від економічних особливостей конкурентного середовища та організаційно-правової форми функціонування підприємства;
3. Завжди пов'язано з постійною дією певних фінансових ризиків погіршення економічної урегульованості використання ресурсного потенціалу [50, с. 270].

Доцільно відзначити, що у системі управління кредитоспроможністю важливу роль відіграє визначення головної мети, адже саме вона визначає концепцію розвитку підприємства, основні напрями його ділової активності та служить орієнтиром у середовищі ринкових перетворень.

Головна мета управління кредитоспроможністю підприємства органічно поєднана з головною метою фінансового менеджменту загалом, реалізується з нею в єдиному комплексі та виступає як забезпечувальна до неї.

Управління платоспроможністю і кредитоспроможністю підприємства в умовах ринку є одним з основних напрямів управлінської діяльності. Ефективне управління платоспроможністю і кредитоспроможністю підприємства дозволяє господарюючому суб'єкту оперативно вирішувати завдання виживання в умовах конкурентної боротьби і мати можливість своєчасно і в необхідному обсязі отримання та погашення позикових коштів. Високий рівень платоспроможності і кредитоспроможності підприємства дає можливість максимізувати його прибуток і рентабельність діяльності, за рахунок залучення додаткових джерел фінансування. Все це підвищує вартість самого підприємства, забезпечує його інвестиційну привабливість і надійну перспективу.

З врахуванням сутності та принципів управління кредитоспроможністю підприємств формуються його стратегічні цілі. Зокрема, стратегічні цілі управління кредитоспроможністю належать більшою мірою до напрямку зміцнення становища підприємства в галузі, збереження і підвищення її довгострокових конкурентних позицій на ринку.

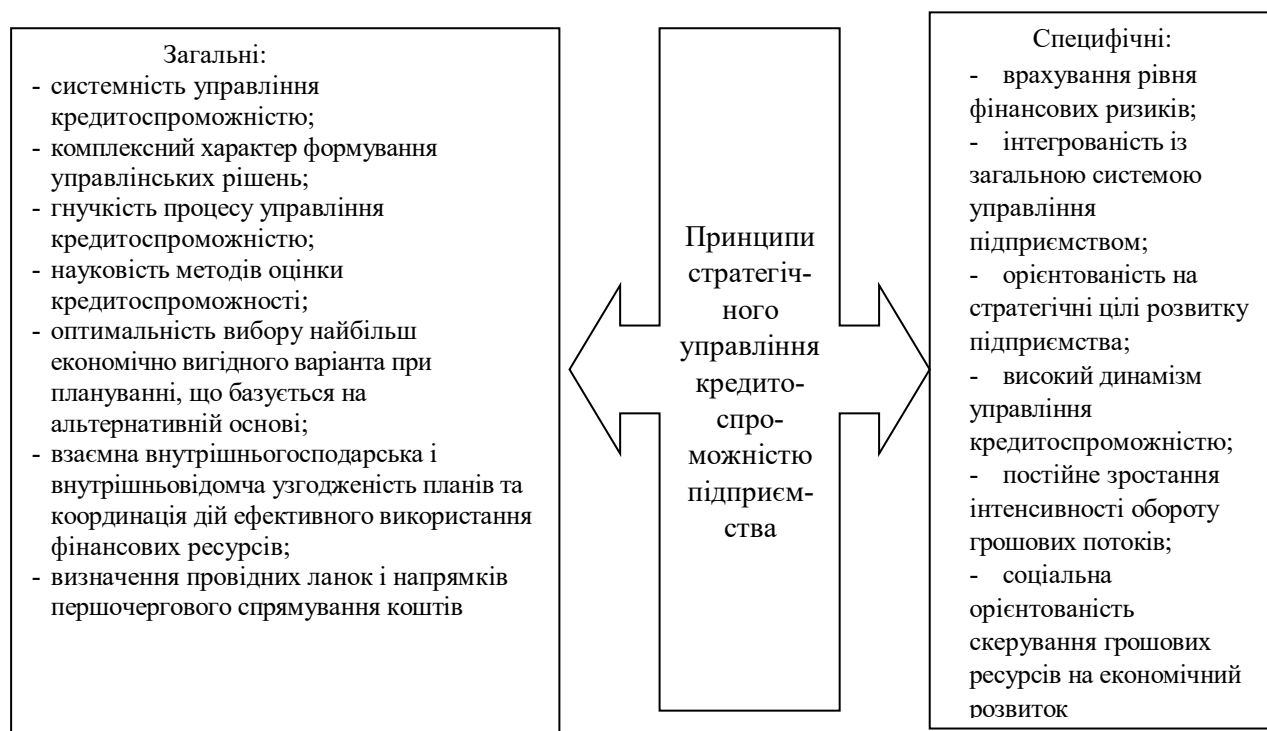

Рисунок 1.1 – Економічні принципи стратегічного управління кредитоспроможністю підприємства [51, с. 26]

Ці цілі, зазвичай, встановлюються на більш середньострокові періоди та зорієнтовані на досягнення економічного результату в досить недалекому майбутньому. У ході визначення системи цілей управління кредитоспроможністю потрібно використовувати комплексний підхід, як відображення економічних можливостей підприємства відповідно до змін конкурентного середовища.

Методичні підходи щодо оцінки кредитоспроможності підприємств позичальників банків базуються на використанні певних методів та математичних моделей, що є важливою складовою науково-методичного інструментарію за обраним напрямом дослідження. Відповідно до рекомендацій [10] виділяють дві групи моделей:

а) класифікаційні моделі (рейтингові, прогнозні, МДА, система показників, CART);

б) моделі на основі комплексного аналізу (правило «6С», CAMPARI, PARTS, оціночна система аналізу).

Найбільш прийнятною та вдалою з точки зору практичного застосування на нашу думку, слід вважати рейтингову модель [68].

Загальна процедура реалізації рангової рейтингової оцінки передбачає такий алгоритм дій:

1) встановлення меж діапазонів можливих значень для кожного з показників, які відповідають певним обраним якісним рівням оцінки фінансової ситуації на підприємстві з урахуванням галузевої специфіки функціонування;

2) визначення рангу для кожного інтервалу, тобто кількості балів, яку отримує той чи інший показник за відповідність його розрахункового значення встановленим рівням якісної оцінки фінансової ситуації згідно з визначеними межами інтервалів можливих значень. При цьому більш високому якісному рівню фінансової ситуації має відповідати більше значення рангу, а нижчому – менше; можливе використання нульових, позитивних і негативних значень рангів;

3) формування інтервалів сукупного рангу підприємства відповідно до визначених якісних рівнів фінансової ситуації, при цьому максимальне і мінімальне значення сукупного рангу є добутками кількості цільових показників та максимального і мінімального рангу відповідно.

Найбільш поширеним методом для розрахунку так званого «індексу кредитоспроможності» є мультиплікативний дискримінантний аналіз. Суть дискримінантного аналізу полягає тому, що за допомогою математично-статистичних методів будується функція та обчислюється інтегральний показник, на підставі якого з певною ймовірністю можна передбачити банкрутство суб'єкта господарювання (моделі Альтмана, Чессера, Фулмера, Спрінгейта, Конана і Гольдера, Таффлера і Тішоу, Ліса та інших).

Для розробки методики прогнозування банкрутства до уваги слід брати не лише ті періоди коли підприємство є неплатоспроможним, а й ті, коли воно має стійкий фінансовий стан. Слід також визначити коло фінансових

коефіцієнтів, які є індикаторами кризового стану та характеризують його діяльність з різних боків. Дані показники будуть інформаційною базою дискримінантної моделі і в той же час критеріями для прийняття рішень про ймовірність банкрутства.

Найскладнішою проблемою при розробці моделі оцінки ймовірності банкрутства є визначення коефіцієнтів вагомості виділених показників. У порівняльному багатомірному аналізі запропонована і розроблена велика кількість різноманітних способів оцінки вагомості часткових показників або груп показників, серед яких основними є – кореляційно-регресійний аналіз і експертний.

Методика розробки дискримінантної моделі здійснюється поетапно:

I. Формування інформаційного поля.

II. Розбивка вибіркової сукупності на окремі групи за коефіцієнтом, що є найбільш вагомим індикатором можливого банкрутства.

III. Визначення середніх значень ознак по кожній вибірці, використовуючи наступну формулу:

$$\bar{X} = \frac{\sum_{j=1}^n X_{ij}}{n} \quad (1.2)$$

де X_{ij} – елемент векторів-стовпців при $X_1, X_2, \dots, X_5$ при $i=1, j, m$;

n – кількість об'єктів у вибірках.

IV. Визначення коваріаційних матриць S_1, S_2, S_3, S_4, S_5 розміром $(m \times m)$ для кожної з вибірок відповідно. Для розрахунку елементів матриць використовують формулу:

$$S_i = [\sum_{k=1}^n (X_{ik} - \bar{X}_i)(X_{ij} - \bar{X}_j)] \quad (1.3)$$

V. Оцінка сумарної внутрішньої вибіркової дисперсії, використовуючи формулу: $S = S_1 + S_2 + \dots + S_i$

Матриця сумарної внутрішньо вибіркової дисперсії може бути використана лише в оберненому вигляді, тобто наступним етапом розрахунків є знаходження оберненої матриці:

VI. Розрахунок вектора дискримінантних множників. Для розрахунку використовують формулу:

$$C = S^{-1} * (\overline{X1} - \overline{X2} - \dots - \overline{Xi}) \quad (1.4)$$

VII. Побудова дискримінантної функції.

Вона матиме вигляд:

$$Z = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + \dots + a_nx_n, \quad (1.5)$$

де $a_1, a_2, a_3, \dots, a_n$ – коефіцієнти (ваги) дискримінантної функції; $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ – показники (змінні) дискримінантної функції.

Головними перевагами багатоваріантного дискримінантного аналізу є: відносна простота та низька трудомісткість; доступність аналітичної інформації; можливість порівняння значень підприємств, схильних до банкрутства, за допомогою цифрового вираження інтегрального показника; незначна кількість коефіцієнтів, необхідних для аналізу.

В міжнародну практику господарювання впроваджено значну кількість методик та моделей оцінки кредитоспроможності, які відрізняються переліком показників, підходами до їх розрахунку, трактовкою економічного змісту, пріоритетністю кожного з них.

У практиці американських банків застосовують правило «шести сі», де критерії відбору клієнтів позначені словами, що починаються на букву «сі»: character (характер особистості позичальника, репутація); cash flow (спроможність вчасно повернути кредит, фінансові можливості або потік грошових коштів); capital (капітал, майно, величина акціонерного капіталу); collateral (забезпечення, види та вартість активів); conditions (економічна кон'юнктура та її перспективи); control (контроль, відповідність кредитної

заявки описові кредитної політики банку).

В Англії використовують системи PARTS, PARSER, CAMPARI та інші, назви яких також виступають як аббревіатури від перших літер слів, що визначають ключові умови кредитування.

PARTS, означає : P – purpose – призначення, мету кредиту; A – amount – суму, розмір кредиту; R – repayment – оплату, повернення заборгованості (основного боргу та відсотків); T – term – термін; S – security – заставу, забезпечення кредиту.

В англійських клірингових банках застосовують також систему оцінки клієнта PARSER: P – Person – інформація про особу – потенційного позичальника, його репутацію; A – Amount – обґрунтування суми запрошеного кредиту; R – Repayment – можливості погашення кредиту; S – Security – оцінка забезпечення; E – Expediency – доцільність кредиту; R – Remuneration – винагорода банку (відсоткова ставка) за ризик надання кредиту.

В англійській літературі розроблені й використовуються сім принципів кредитування, що позначають аббревіатурою CAMPARI, утвореною з початкових букв таких слів: C – character – характеристика або репутація позичальника (його особисті якості); A – ability – здатність клієнта до повернення кредиту; M – margin – очікувана банком дохідність (маржа) кредитної операції; P – purpose – мета (для чого береться позика); A – amount – загальна сума кредиту; R – return – умови повернення позики; I – insurance – страхування ризику неповернення кредиту.

Методика CAMPARI полягає у почерговому виділенні з кредитної заявки і фінансових документів, що додаються, найсуттєвіших чинників, які визначають діяльність клієнта, в їх оцінці та уточненні після особистої зустрічі з клієнтом. Ці системи оцінки кредитоспроможності позичальника корисні, перш за все, значною економією часу, потрібного кредиторам для аналізу кредитних заявок та бізнес-планів, прийняття рішень про ухвалення кредитної угоди тощо. Недоліком зазначених систем аналізу кредитоспроможності є те,

що викладені елементи не достатні для повної оцінки потенційного позичальника.

По-перше, такі методики є здобутком закордонної банківської практики, де економічне і правове поле здійснення кредитних операцій є стабільним. Тому і причини виникнення кредитного ризику носять більш вузький характер у порівнянні з вітчизняною практикою. По-друге, названі системи визначають лише загальні напрямки оцінки позичальника та не містять конкретних вказівок для кредитних працівників щодо аналізу кредитоспроможності, залишаючи велику область невизначеності в тлумаченні тих чи інших елементів.

В англomовних країнах також використовується система оцінки кредитоспроможності позичальника, що складається з двох етапів, а саме : MEMO-RISK. MEMO : M – Managenren – менеджмент; E – Experience – досвід; M – Market – ринок; Opetions – функціонування бізнесу. RISK: R – Repaument – погашення; I – Interest – відсоток; S – Security – забезпечення; K – Kontrol – контроль.

На етапі MEMO оцінюється: досвід і компетентність керівників; ринок та його умови (його стан та перспективи розвитку); діяльність підприємства (можливості у виробництві та реалізації продукції). На етапі RISK оцінюються: перспективи погашення кредиту з урахуванням ринкових перспектив компанії; вплив будь-якого можливого підвищення процентних ставок на перспективу погашення кредиту; вартість забезпечення; рівень контролю (які заходи може здійснити банк при невиконанні певних умов) [72].

З метою визначення кредитоспроможності клієнтів банку, оцінки ризикованості та класифікації кредитів широке практичне застосування має модель CART (Classification and Regression Trees) [76]. Це непараметрична модель, основними перевагами якої є можливість широкого застосування, доступність для розуміння і незначна трудомісткість розрахунків, хоча при побудові таких моделей застосовують складні статистичні методи.

Одна з таких моделей під назвою «рекурсивна розбивка» (recursive partitioning) запропонована М. Фрідменом, Е. І. Альтманом і Д. Као. Суть її

полягає у побудові «класифікаційного дерева» з метою виявлення фірм-банкрутів. Принцип аналізу за цією моделлю полягає у тому, що компанії-позичальники поділяють на «гілки» залежно від значень вибраних фінансових коефіцієнтів, кожна «гілка» дерева, у свою чергу, поділяється на «гілки» відповідно до інших коефіцієнтів. Відповідно ж до порогового значення обраного показника проводять розподіл підприємств на підприємства, які потенційно можуть стати банкрутами (*B*), та такі, що мають доволі стійкий фінансовий стан (*N*). Точність класифікації становить близько 90%, що, у свою чергу, непогано. Недоліками класифікаційних (статистичних) моделей є переоцінка ролі кількісних чинників і недооцінка міжособистих відносин, свавілля вибору системи базових кількісних показників, висока чутливість до викривлення (недостовірності) вихідних даних (зокрема фінансової звітності, що найбільш характерно саме для українських підприємств-позичальників), порівняна громіздкість.

У Японії, окрім загальноприйнятих застосовують і коефіцієнти власності (відношення власного капіталу до підсумку балансу, співвідношення позикового і власного капіталу, відношення довгострокової заборгованості до власного капіталу, відношення іммобілізованого капіталу до суми власного капіталу і довгострокової заборгованості і ін.). Ці показники, що характеризують стійкість фінансового положення, одержують при аналізі горизонтальної і вертикальної будови балансу.

Необхідно зазначити, що жодна з наведених вище методик аналізу не є досконалою та загальноприйнятою, усі вони мають певні вади, тому кожне підприємство обирає для себе прийнятну систему аналізу, керуючись метою оцінки кредитоспроможності та специфікою діяльності об'єкта, кредитоспроможність якого оцінюється. Також слід відмітити, що досягнутий позитивний зарубіжний досвід буде застосовуватися ефективно, якщо він враховуватиме особливості економічної ситуації в Україні та специфіку вітчизняних підприємств.

Висновки за розділом 1

Дослідження теоретико-методичних засад управління кредитним ризиком суб'єкта підприємництва дозволило сформулювати наступні висновки.

1. Перебуваючи у центрі сучасного грошово-фінансового господарства, обслуговуючи інтереси господарських суб'єктів, кредит опосередковує зв'язки між державою, банком, підприємствами та населенням. За допомогою кредиту прискорюється процес обороту капіталу як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях. Опосередковуючи всі стадії відтворювального процесу, кредит сприяє досягненню вищої рентабельності виробництва та прибутковості капіталу. Нині завдання відновлення виробничого призначення кредиту стає одним із першочергових. Кредитні відносини мають сприяти подоланню фінансової кризи в Україні й забезпечити прогресивний розвиток вітчизняного товарного виробництва.

Головними напрямками подальшого розвитку кредитування в Україні повинно стати використання кращих практик у сфері оцінки кредитоспроможності позичальників, законодавче врегулювання відносин між суб'єктами кредитного процесу, зокрема між колекторами та боржниками, стимулювання позичальників до підвищення свого кредитного рейтингу, підвищення рівня фінансової грамотності населення та довіри до банківської системи

2. Управління кредитним ризиком банку — це комплекс управлінських заходів банку, направлених на виявлення і прогнозування виникнення ризиків кредитної діяльності, оцінку їх величини, віднесення до певної категорії, мінімізацію та усунення наявних ризиків, визначення взаємозв'язку між різними їх категоріями, здійснення моніторингу і контролю його ризикової позиції. Мета управління кредитним ризиком полягає в забезпеченні мінімального рівня ризику при заданому рівні дохідності кредитного портфеля.

Ефективність кредитного портфеля банку може бути досягнута шляхом результативного управління ним. Для цього банкам необхідно розробляти кредитну політику, яка буде спрямована на мінімізацію рівня ризику над можливою прибутковістю кредитної операції. Цьому сприятиме покращення інформаційного забезпечення у процесі оцінки кредитоспроможності позичальників за рахунок чого знизиться рівень ризиків кредитування і кредитного портфеля банків в цілому.

3. Управління кредитними ризиками — це комплекс превентивних заходів щодо мінімізації ризиків у процесі кредитування. Головним інструментом виступає оцінка кредитоспроможності суб'єкта підприємництва.

Оцінка кредитоспроможності позичальника-юридичної особи є важливою складовою оцінки кредитних ризиків при кредитуванні у банку. Тому її вдосконалення є одним з базових завдань банків під час організації кредитного процесу. При цьому в Україні недосконала оцінка кредитоспроможності позичальників при кредитуванні та формальне її здійснення на практиці є одним із слабких місць кредитного ризик-менеджменту. Виявлені у процесу дослідження недоліки сучасної практики оцінки кредитоспроможності у банках України знижують якість оцінки позичальників і збільшують час на її здійснення, що негативно впливає на якість кредитної послуги загалом.

Складність проведення оцінки кредитоспроможності підприємств в Україні полягає в тому, що на кожному підприємстві необхідно мати професійну службу з управління фінансами. Сьогодні працівники бухгалтерських служб багатьох підприємств не володіють методами фінансового аналізу, а спеціалісти, що ними володіють, включаючи керівництво, як правило, не вміють читати документи аналітичного та синтетичного бухгалтерського обліку. Питанням аналізу зовнішнього середовища та взаємозв'язку між здатністю обслуговувати отриманий кредит та впливами зовнішніх факторів на діяльність підприємства не приділяється відповідна увага. Подібний стан речей призводить до того, що ситуація з фінансовими коштами виходить з-під контролю осіб, які за це відповідають.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПАТ «КОРОСТЕНСЬКИЙ ЗАВОД
ХІМІЧНОГО МАШИНОБУДУВАННЯ» ЗА 2015-2017 РОКИ2.1 Загальна характеристика діяльності ПАТ «Коростенський завод
хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки

В 1949 році Постановою Уряду в складі Міністерства місцевої промисловості був заснований Коростенський завод, який мав назву «Торфмаш». Завод спеціалізується на виробництві торфодобувних машин для місцевої промисловості. Першою продукцією заводу були глином'ялки, торфодобувні комбайни, торфостилочні машини. Виконуючи рішення Уряду України і виходячи з вимог часу, в 1995 році завод приватизувався і був перейменований у Відкрите акціонерне товариство «Коростенський завод хімічного машинобудування». За рішенням загальних зборів акціонерів, які відбулися 30.03.2012 р., підприємство перейменовано у Публічне акціонерне товариство «Коростенський завод хімічного машинобудування» (далі ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування»).

Першим рівнем організаційної структури Товариства є загальні збори акціонерів. Другим рівнем - органи, що перевіряють діяльність правління Товариства та представляють інтереси акціонерів (Ревізійна комісія, Наглядова рада). Третім рівнем є правління, яке складається з голови та членів правління. Четвертим рівнем є структурні підрозділи (управління маркетингу, конструкторсько-технологічне управління, юрист, бухгалтерія, цехи, відділ технічного контролю, господарська служба). Дочірніх підприємств, філій та представництв Товариство не має. ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» спеціалізується на проектуванні, виготовленні та збуті теплообмінного обладнання та трубних пучків до нього, ємкісного, колонного, холодильного обладнання, апаратів повітряного охолодження та секцій до них, труб оребрених, кульових кранів для хімічних та нафто газопереробних

виробництв. Також завод виготовляє посудини Дьюара для зберігання та транспортування рідкого азоту, котли для опалення. Обладнання виготовляється з вуглецевої, низьколегованої, високолегованої і жароміцної сталей, а також міді, латуні, титану. Ринки збуту продукції є підприємства України, Білорусі, Казахстану, Азербайджану, Туркменістану. Основними конкурентами підприємства є ТОВ «ВСФ Технолоджіс» м. Черкаси, ТОВ «Червоний Жовтень» м. Фастів, ТОВ «Машзавод» м. Чернівці, ОДО «СЗХНО» м. Сєверодонецьк. Основними постачальниками для Емітента є ПрАТ «УГМК», ТОВ «Метінвест-СМЦ», ТОВ «Броварський алюмінієвий завод», ТОВ «Раритет». Здійснимо оцінку змін показників, які всебічно характеризують результати фінансово-господарської діяльності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки (табл. 2.1).

Таблиця 2. 1 – Динаміка основних показників фінансово-господарської діяльності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки

Показник	Значення показника:			Зміни (+,-), тис. грн.:		Темп змін, %:	
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2016 р. від 2015 р.	2017 р. від 2016 р.	2016 р. від 2015 р.	2017 р. від 2016 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Активи, тис. грн. (станом на кінець року):	71703,0	66556,0	67117,0	-5147,0	561,0	92,8	100,8
1.1. Необоротні активи, тис. грн.:	41081,0	43488,0	38083,0	2407,0	-5405,0	105,9	87,6
у тому числі:							
- основні засоби	38876,0	41335,0	35983,0	2459,0	-5352,0	106,3	87,1
- довгострокові фінансові інвестиції	1991,0	1991,0	1991,0	0,0	0,0	100,0	100,0
1.2. Оборотні активи, тис. грн.:	30622,0	23068,0	29034,0	-7554,0	5966,0	75,3	125,9
у тому числі:							
- запаси	19790,0	19639,0	23636,0	-151,0	3997,0	99,2	120,4
- дебіторська заборгованість	8994,0	3281,0	4738,0	-5713,0	1457,0	36,5	144,4
- грошові кошти та їх еквіваленти	1838,0	148,0	660,0	-1690,0	512,0	8,1	445,9
2. Капітал, тис. грн. (станом на кінець року):	71703,0	66556,0	67117,0	-5147,0	561,0	92,8	100,8

Продовження таблиці 2.1

2.1. Власний капітал, тис. грн.:	6206,0	-1782,0	-195,0	-7988,0	1587,0	-28,7	10,9
у тому числі:							
- зареєстрований капітал	11250,0	11250,0	11250,0	0,0	0,0	100,0	100,0
- нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-5044,0	-13032,0	-11445,0	-7988,0	1587,0	258,4	87,8
2.2. Позиковий капітал, тис. грн.:	71703,0	66556,0	67117,0	-5147,0	561,0	92,8	100,8
- у тому числі: поточні зобов'язання	65497,0	68338,0	67312,0	2841,0	-1026,0	104,3	98,5
3. Економічні показники							
3.1. Власний оборотний капітал, тис. грн.	34875,0	45270,0	38278,0	10395,0	-6992,0	129,8	84,6
3.2. Робочий капітал, тис. грн.	-34875,0	-45270,0	-38278,0	-10395,0	6992,0	129,8	84,6
3.3. Частка робочого капіталу в оборотних активах, %	-113,9	-196,2	-131,8	-82,4	64,4	172,3	67,2
3.4. Виручка від реалізації послуг, тис. грн.	88037,0	52195,0	65753,0	-35842,0	13558,0	59,3	126,0
3.5. Собівартість реалізованих послуг, тис. грн.	73754,0	48135,0	53270,0	-25619,0	5135,0	65,3	110,7
3.6. Рівень витрат основної операційної діяльності до виручки від реалізації, %	83,8	92,2	81,0	8,4	-11,2	110,1	87,8
3.7. Валовий прибуток, тис. грн.	14283,0	4060,0	12483,0	-10223,0	8423,0	28,4	307,5
3.8. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування: прибуток (збиток), тис. грн.	-8410,0	-7610,0	2328,0	800,0	9938,0	90,5	-30,6

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8
3.9. Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	-8410,0	-7610,0	2328,0	800,0	9938,0	90,5	-30,6
3.10. Середньорічна кількість простих акцій, шт.	4500000	4500000	4500000	0,0	0,0	100,0	100,0
3.11. Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію, грн.	-1,87	-1,69	0,52	0,18	2,21	90,5	-30,6
3.12. Вартість чистих активів, тис. грн.	6206,0	-1782,0	-195,0	-7988,0	1587,0	-28,7	10,9
3.14. Середньообліков а чисельність працівників, осіб	277	195	171	-82	-24	70,4	87,7
3.15. Фонд оплати праці, тис. грн.	7602,9	8661,8	6990	1058,9	-1671,8	113,9	80,7
3.16. Середньомісячна заробітна плата одного працівника, грн.	6634,8	9054,8	10953,4	2420,0	1898,6	136,5	121,0
3.17. Продуктивність праці, тис. грн.	80,40	54,54	76,81	-25,86	22,27	67,8	140,8
3.18. Коефіцієнт автономії	0,09	-0,03	0,00	-0,11	0,02	x	X
3.19. Коефіцієнт покриття	0,47	0,34	0,43	-0,13	0,09	x	X
3.20. Коефіцієнт фінансового ризику	10,554	-38,349	-345,190	-48,90	-306,84	x	X

Активи ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за три роки стійкої динаміки не продемонстрували. Станом на кінець 2016 року активи склали 66556,0 тис. грн., що менше показника минулого року на 5147 тис. грн., або на 7,2 %. У 2017 році проти 2016 року приріст склав 561 тис. грн., або 0,8 %. Ці зміни розцінюються позитивно, т.я. хоч і незначно, але нарощується майновий потенціал підприємства.

В складі майна товариства за три роки відбувались різноспрямовані зміни, а саме вартість необоротних активів зменшувалась, а вартість оборотних активів зростала в 2016 році проти 2015 року. У 2017 році, навпаки, необоротні активи зросли, а оборотні зменшилися. Докладніше про виявлені зміни. Так, в 2016 році в порівнянні з 2015 роком необоротні активи зросли, а саме на 2407 тис. грн., або на 6,3 %. В 2017 році проти 2015 року зменшення досить суттєве – 5405 тис. грн., або 12,4 %. Зазначені зміни склались під впливом змін у вартості основних засобів підприємства аналогічної спрямованості. Обсяг вкладання коштів у довгострокові фінансові інвестиції за три роки не змінився і склав 1991 тис. грн.

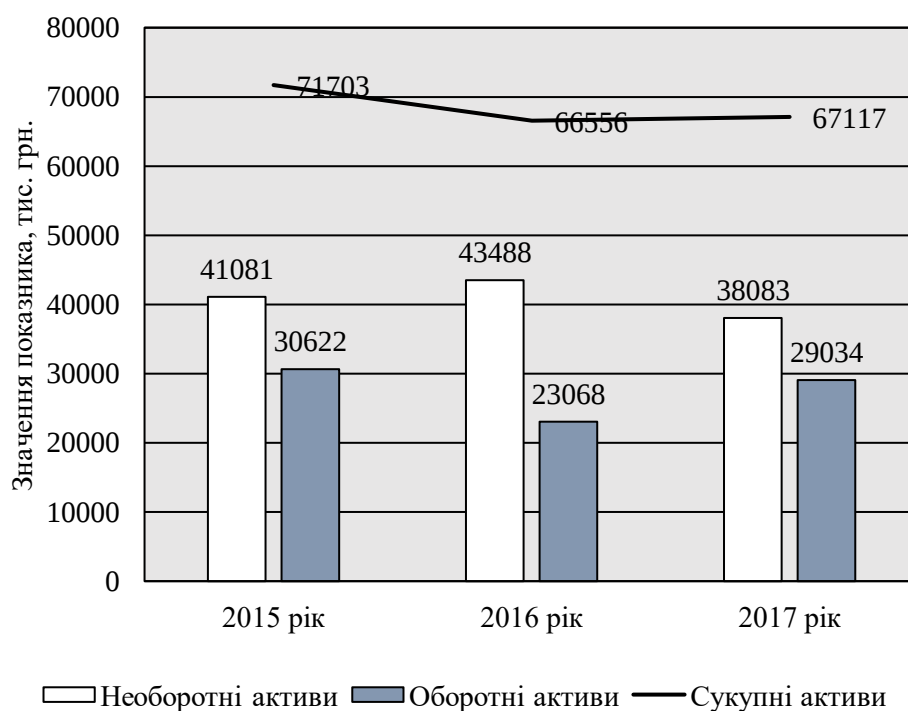

Рисунок 2.1 – Динаміка активів ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки (станом на кінець року)

Динаміка обсягів оборотних активів підприємства є також нестійкою. Так, в 2016 році проти 2015 року загальний обсяг оборотних активів скоротився на 7554 тис. грн., або на 24,7 %. Викликано це було зменшенням за всіма статтями, а саме: запаси товариства зменшилися на 151 тис. грн., або на 0,8 %; дебіторська заборгованість скоротилася на 5713 тис. грн., або на 63,5 %;

грошові кошти та їх еквіваленти зменшились на 1690 тис. грн., або на 91,9 %. За виключенням скорочення боргів дебіторів, зміни за статтями оборотних активів оцінюємо негативно. У 2017 році ситуація змінилась на краще. Оборотні активи товариства зросли на 5966 тис. грн., або на 25,9 %. На 20,4 % збільшились обсяги запасів, в 4,5 рази збільшилися грошові кошти підприємства, дебіторська заборгованість виявила негативну динаміку росту, а саме на 44,4%, або на 1457 тис. грн.

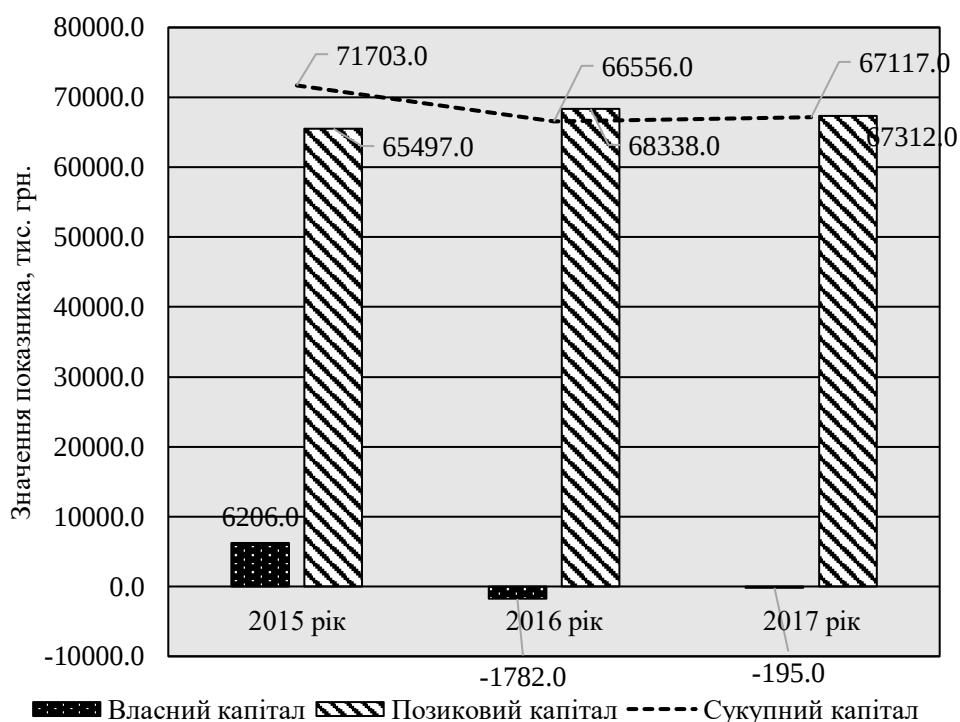

Рисунок 2.2 – Динаміка капіталу ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки (станом на кінець року)

Капітал товариства зменшився на 7,2 % в 2016 році проти 2015 року та зріс на 0,8 % в 2017 році проти 2016 року. У 2017 році збільшення загального обсягу джерел капіталу підприємства склало 561 тис. грн., що слід оцінити позитивно. Оцінка динаміки структури джерел формування капіталу підприємства демонструє ряд проблем. Так, в 2016-2017 роках ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» відчував дефіцит власного капіталу, обсяг якого набув від'ємного значення: станом на кінець 2016 року – 1782 тис. грн., станом на кінець 2017 року – 195 тис. грн. Це викликано

наявністю непокритих збитків минулих років, обсяг яких становив станом на кінець 2015-2017 років, відповідно: 5044 тис. грн., 13032 тис. грн., 11445 тис. грн. Позиковий капітал представлений виключно поточними зобов'язаннями, обсяг яких в 2016 році проти 2015 року зменшився на 5147 тис. грн., у 2017 році проти 2016 року збільшився на 561 тис. грн. Враховуючи дефіцит власного капіталу підприємства, слід відмітити, що власний оборотний капітал та робочий капітал у товариства відсутні, а отже говорити про участь у фінансуванні ми не можемо. ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» має суттєві проблеми із забезпеченням оптимальної структури капіталу.

Одним з основних економічних показників є обсяг чистого доходу (виручки) від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг. В 2016 році проти 2015 року виручка зменшилася на 35842 тис. грн., або на 40,7 %. В 2017 році можемо відмітити позитивне зрушення, а саме збільшення чистої виручки на 26,0 %, або на 13558 тис. грн. (рис. 2.3)

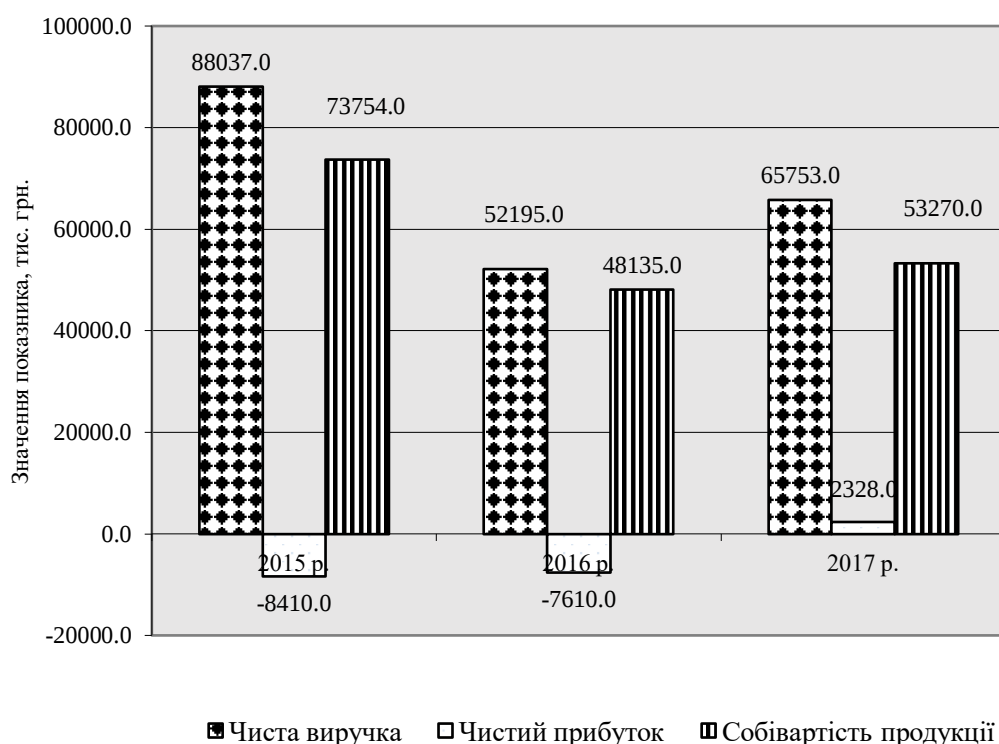

Рисунок 2.3 – Динаміка виручки, собівартості та чистого прибутку ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки

Необхідним є аналіз зміни обсягів собівартості реалізованої продукції. Зазначений показник в 2016 році проти 2015 року скоротився на 25619 тис. грн., або на 34,7 %. В 2017 році мало місце збільшення цього показника в порівнянні з минулим роком. Собівартість реалізованої продукції зросла на 5135 тис. грн., або на 10,7 %. Позитивної оцінки заслуговує зниження рівня витрат операційної діяльності до виручки від реалізації. Рівень витрат основної діяльності до виручки від реалізації склав в цьому році 81,0 % проти 92,2 % в минулому.

Динаміка фінансових результатів зображена на рисунку 2.4.

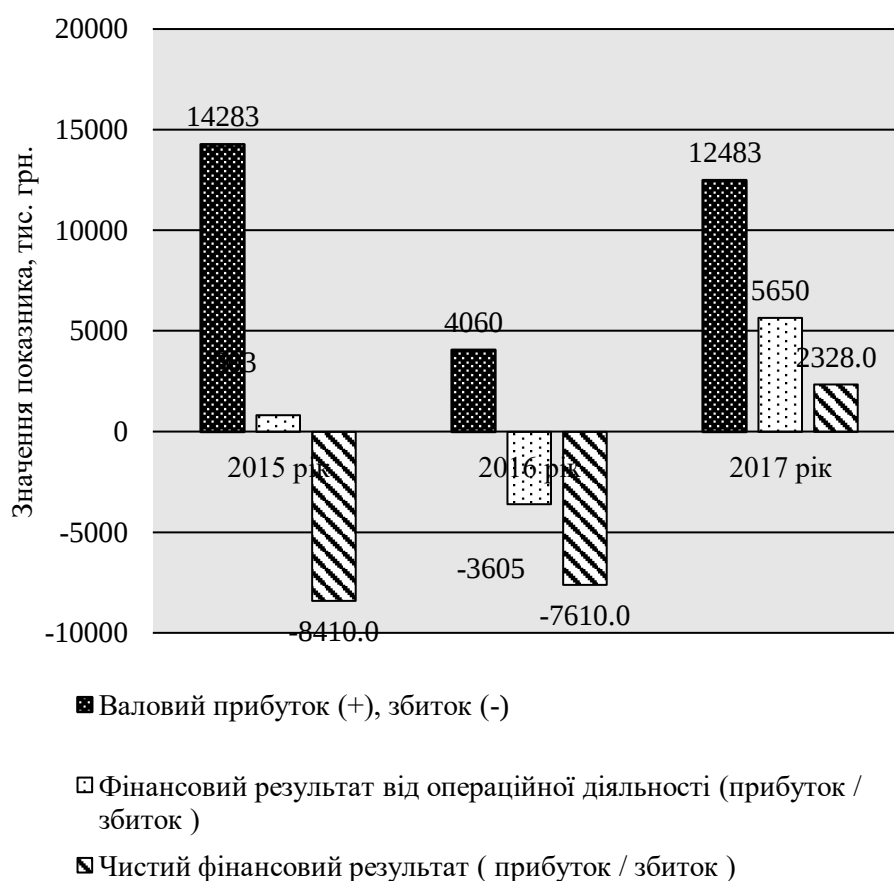

Рисунок 2.4 – Динаміка фінансових результатів ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки

Валовий прибуток отримувався підприємством на протязі всіх трьох років. Його обсяг в 2015 році склав 14283 тис. грн., в 2016 році – 4060 тис. грн., в 2017 році – 12483 тис. грн. Бачимо значний ріст цього показника в 2017 році проти 2016 року (в 3 рази).

На протязі трьох останніх років значно зростали операційні витрати на збут підприємства, інші операційні доходи, навпаки, зменшилися. В 2015-2016 роках ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» отримувал негативний чистий фінансовий результат, а саме збиток у обсягах: в 2015 році – 8410 тис. грн., в 2016 році – 7610 тис. грн. Слід відмітити позитивний результат 2017 року – чистий прибуток в розмірі 2328 тис. грн. Відповідно, на 1 просту акцію в 2015 році припадало 1,87 грн. чистого збитку, в 2016 році – 1,69 грн., в 2017 році на одну просту акцію рахується 0,52 грн. чистого прибутку підприємства. Негативної оцінки заслуговує від’ємне значення в 2016-2017 роках вартості чистих активів акціонерного товариства.

Фінансово-економічна характеристика діяльності підприємства не буде повною без аналізу показників трудових ресурсів. Протягом останніх трьох років показники використання трудових ресурсів змінювались нерівномірно. Так у 2016 році чисельність штатних працівників зменшилася на 82 особи, в 2017 році порівняно з минулим роком скорочення штату склало 24 особи.

Фонд оплати праці у 2016 році в порівнянні з 2015 роком збільшився на 1058,9 тис. грн., або на 13,9 %. Середньомісячна заробітна плата працівників у збільшилася на 36,5 %, або на 2420 грн. У 2017 фонд оплати праці скоротився на 1671 тис. грн., або на 19,3 % . Середньомісячна заробітна плата підвищилися у порівнянні з 2016 роком на 21,0 %, або на 1898,6 грн. Продуктивність праці в 2016 році проти 2015 року знизилася на 25,86 тис. грн. на особу, в 2017 році проти 2016 року зросла на 22,27 тис. грн. Динаміка та значення ключових фінансових коефіцієнтів негативні. Низьким виявився рівень фінансової автономії, покриття та високим рівень фінансового ризику, який викликає залежність від зовнішніх джерел коштів. Отже, провівши аналіз фінансово-господарської діяльності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за основними показниками майна та капіталу, економічними показниками, фінансовими коефіцієнтами, показниками трудових ресурсів ми можемо зробити висновок про передкризовий фінансовий стан підприємства.

2.2 Оцінка кредитоспроможності підприємства за офіційною методикою Національного банку України

Положення Національного Банку України «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» № 351 від 30.06.2016 року закладено в основу методик вітчизняних комерційних банків щодо оцінки кредитоспроможності юридичних осіб [86]. Прописано методичні засади обрахунку показника ризику кредитування позичальників в розрізі наступних : великих і малих юридичних осіб, комерційних банків, установ бюджетної сфери тощо. Перелік відповідних фінансових коефіцієнтів встановлено для проведення оцінки кредитоспроможності юридичних осіб: визначено коло показників ліквідності, оцінки швидкості обороту капіталу, використання позикових коштів, рентабельності і прибутковості.

Оцінку фінансового стану боржника - юридичної особи здійснюється банком шляхом обрахунку синтетичного інтегрального показника фінансового стану боржника.

Застосовуючи логістичну модель інтегральний показник має наступну формулу:

$$Z = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_i x_i \quad (2.1)$$

де Z – інтегральний показник;

x_i – на підставі фінансових коефіцієнтів визначаються показники за інформацією з фінансової звітності боржника-юридичної особи, для кожного фінансового показника встановлені Національним банком діапазони;

β_i – з урахуванням вагомості показників визначаються коефіцієнти логістичної моделі;

β_0 – актуалізується Національним банком значення вільного члену логістичної моделі.

На підставі даних фінансової звітності боржників-юридичних осіб щороку актуалізуються Національним банком розміри x_i , β_0 , β_i . До Національного банку банком подаються відомості про впроваджену класифікацію боржників - юридичних осіб, а також дані їх фінансової звітності. Це робиться в строки та за формою, що встановлені Національним банком для потреб актуалізації логістичної моделі.

Кожен комерційний банк розраховує інтегральний показник спираючись на належність підприємства згідно законодавству України до малого, середнього або великого та зважаючи на вид виду його економічної діяльності. Враховуються пояснення з приводу вибору моделі обрахунку інтегрального показника боржника - юридичної особи (додаток 7 Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями).

Згідно з класифікацією видів економічної діяльності ДК 009:2010 (наказ Держспоживстандарту України від 11 жовтня 2010 року № 457 (зі змінами)) комерційний банк ідентифікує вид економічної діяльності боржника-юридичної особи. Підставою виступають дані фінансової звітності боржника-юридичної особи (річної). Основою є максимальне значення частки (у процентах) доходу від певного виду діяльності урахуванням вимог, визначених у додатку 7 до Положення у загальному обсязі операційного доходу [чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та інших операційних доходів].

В розрізі перелічених видів діяльності ідентифіковано моделі обрахунку інтегрального показника боржника-юридичної особи для середнього або великого підприємства: лісове господарство та рибне господарство, сільське господарство, переробна промисловість, будівництво; добувна промисловість і розроблення кар'єрів, фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і

мотоциклів; професійна, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування наукова та технічна діяльність; інші.

Вид економічної діяльності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за КВЕД 28.25 – «Виробництво промислового холодильного та вентиляційного устаткування», відповідно в таблиці 3.1 наведемо логістичну модель для заводу, кредитоспроможність якого досліджується.

$$Z = 1,670 + 0,375 \times X_2 + 0,333 \times X_{11} + 0,313 \times X_{13} + 0,436 \times X_{14} + 0,352 \times X_{15} + 0,261 \times X_{16} \quad (2.2)$$

Визначимо клас боржника-юридичної особи з урахуванням величини підприємства (велике, середнє або мале) залежно від значення інтегрального показника згідно з таблицею 2.2.

Розрахунок фінансових коефіцієнтів здійснимо для ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки. Представимо логістичну модель (табл. 2.5).

Клас кредитоспроможності підприємства за результатами розрахунку логістичної моделі оцінки кредитоспроможності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017:

2015 рік – 4 клас «фінансовий стан незадовільний»;

2016 рік – 6 клас «фінансовий стан критичний»;

2017 рік – 4 клас «фінансовий стан незадовільний».

У 2015 році та 2017 році клас кредитоспроможності дозволяє здійснити її ідентифікацію як низьку, фінансовий стан оцінюється як незадовільний.

Найгірший результат у 2016 році. Фінансовий стан ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» критичний.

Зазначений результат генеровано дією наступних факторів.

Таблиця 2.2 – Для великого або середнього підприємства обрані моделі обрахунку інтегрального показника боржника-юридичної особи (витяг)

Групи видів економічної діяльності	Моделі	Фінансові показники (K _i)	Діапазони фінансових показників	Мінімальне значення діапазону (K _i min ≥)	Максимальне значення діапазону (K _i max <)	Показники (X _i)	
2	3	4	5	6	7	8	9
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F	$Z = 1,670 + 0,375 \cdot X_2 + 0,333 \cdot X_{11} + 0,313 \cdot X_{13} + 0,436 \cdot X_{14} + 0,352 \cdot X_{15} + 0,261 \cdot X_{16}$	K ₂	1	Менше ніж 27,4%		X ₂	-1,674
			2	27,4%	48,3%		-0,544
			3	48,3%	68,7%		-0,213
			4	68,7%	85,8%		0,146
			5	85,8%	103,3%		0,336
			6	103,3%	123,0%		0,555
			7	123,0%	151,7%		0,829
			8	Дорівнює або більше ніж 151,7%			0,857
		K ₁₁	1	Менше ніж -0,4%		X ₁₁	1,548
			2	-0,4%	8,7%		1,349
			3	8,7%	13,6%		0,733
			4	13,6%	21,0%		0,585
			5	21,0%	31,2%		0,493
			6	31,2%	51,4%		-0,088
			7	51,4%	118,3%		-0,823
			8	Дорівнює або більше ніж 118,3%			-1,983
		K ₁₃	1	Менше ніж 0,3%		X ₁₃	0,667
			2	0,3%	1,0%		0,626
			3	1,0%	1,9%		0,336

Продовження таблиці 2.2

			4	1,9%	5,4%		0,293	
			5	5,4%	17,4%		0,062	
			6	17,4%	31,3%		-0,275	
			7	Дорівнює або більше ніж 31,3%			-1,232	
		K ₁₄	1	Менше ніж 14990%			X ₁₄	0,828
			2	14990%	21930%	0,965		
			3	21930%	38350%	-0,066		
			4	Дорівнює або більше ніж 38350%				-1,299
		K ₁₅	1	Менше ніж -125,9%			X ₁₅	-1,624
			2	-125,9%	70,6%	-1,289		
			3	70,6%	149,1%	-0,489		
			4	149,1%	218,1%	0,307		
			5	218,1%	301,8%	0,787		
			6	301,8%	418,1%	0,826		
			7	418,1%	583,7%	1,124		
			8	583,7%	895,8%	1,241		
			9	Дорівнює або більше ніж 895,8%				1,562
		K ₁₆	1	Менше ніж -29,3%			X ₁₆	-2,105
			2	-29,3%	-5,3%	-0,911		
			3	-5,3%	-0,1%	-0,066		
			4	-0,1%	0,9%	0,336		
			5	0,9%	1,9%	0,745		
			6	Дорівнює або більше ніж 1,9%				1,089

Таблиця 2.3 – Композиція фінансових показників, які задіяні для обрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника - юридичної особи (витяг)

Фінансовий показник	Характеристика	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку
			Великі та середні підприємства
1	2	3	4
К ₂ - показник загальної ліквідності	Спроможність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок оборотних активів	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання і забезпечення}}$	$\frac{\text{ф. 1 р. 1125 гр. + р. 1100 + р. 1110 + р. 1165 гр. 4}}{\text{ф. 1 р. 1695 гр. 4}}$
К ₁₁ - показник покриття боргу чистим доходом	Спроможність обслуговування боргу доходами від основного виду діяльності	$\frac{\text{Короткострокові та довгострокові зобов'язання}}{\text{Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)}}$	$\frac{\text{ф. 1 р. 1510 + р. 1515 + р. 1600 + р. 1610 - р. 1165 гр. 4}}{\text{ф. 2 р. 2000 + р. 2010 гр. 3}}$
К ₁₃ - показник частки неопераційних елементів балансу	Частка активів, яка не має прямого відношення до операційної діяльності підприємства	$\frac{\text{Неопераційні активи}}{\text{Валюта балансу (актив)}}$	$\frac{\text{ф. 1 р. 1000 + р. 1030 + р. 1035 + р. 1040 + р. 1045 + р. 1050 + р. 1090 + р. 1155 + р. 1160 + р. 1190 гр. 4}}{\text{ф. 1 р. 1300 гр. 4}}$
К ₁₄ - показник оборотності поточних активів	Період повного обороту поточних активів	$\frac{\text{Поточні активи}}{\text{Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)}}$	$\frac{\text{ф. 1 р. 1195 гр. 4} \cdot 365}{\text{ф. 2 р. 2000 р. + 2010 гр. 3}}$

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4
К ₁₅ - показник покриття фінансових витрат прибутком до оподаткування та амортизації	Спроможність фінансування неопераційних витрат операційним прибутком до вирахування амортизації	Фінансовий результат від операційної діяльності до вирахування амортизації Фінансові витрати	ф. 2 р. 2190 - р. 2195 + р. 2515 гр. 3 ф. 2 р. 2250 гр. 3
К ₁₆ - показник рентабельності до оподаткування	Ефективність діяльності підприємства до оподаткування	Фінансовий результат до оподаткування Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)	ф. 2 р. 2190 - р. 2195 + р. 2220 - р. 2250 гр. 3 ф. 2 р. 2000 + р. 2010 гр. 3

Таблиця 2.4 – Ідентифікація класу боржника - юридичної особи для середнього або великого підприємства за інтегральним показником (витяг)

Види економічної діяльності	Діапазони значень інтегрального показника за класами									
	значення	клас 1	клас 2	клас 3	клас 4	клас 5	клас 6	клас 7	клас 8	клас 9
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F	Більше або дорівнює	+3,34	+2,71	+2,08	+1,45	+0,83	+0,20	-0,43	-1,06	
	Менше ніж		+3,34	+2,71	+2,08	+1,45	+0,83	+0,20	-0,43	-1,06

Таблиця 2.5 – Розрахунок логістичної моделі оцінювання кредитоспроможності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки

Показник	2015 рік			2016 рік			2017 рік			Зміна значення фінансового коефіцієнта	
	Фінансовий показник, K_i	Діапазон фінансових показників	Показник, X_i	Фінансовий показник, K_i	Діапазон фінансових показників	Показник, X_i	Фінансовий показник, K_i	Діапазон фінансових показників	Показник, X_i	2016 р. проти 2015 р.	2017 р. проти 2016 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. K_2 - показник загальної ліквідності	0,348	2	-0,544	0,268	1	-1,674	0,327	2	-0,544	-0,080	0,059
2. K_{11} - показник покриття боргу чистим доходом	0,413	6	-0,088	0,771	7	-0,823	0,613	7	-0,823	0,357	-0,158
3. K_{13} - показник частки неопераційних елементів балансу	0,041	4	0,293	0,050	4	0,293	0,045	4	0,293	0,009	-0,005

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
4. К ₁₄ - показник оборотності поточних активів	126,958	1	0,828	161,315	2	0,965	161,170	2	0,965	34,356	-0,145
К ₁₅ - показник покриття фінансових витрат прибутком до оподатку- вання та амортизації	0,963	3	-0,489	0,159	2	-1,289	3,020	2	-1,289	-0,805	2,862
6. К ₁₆ - показник рентабель- ності до оподатку- вання	-0,038	-0,066	3	-0,911	0,032	2	1,089	1,089	6	-0,113	0,182
7. Z , значення інтеграль- ного показника	X	X	1,700	X	X	0,589	X	X	1,535	-1,111	0,946
8. Клас боржника - юридичної особи	X	X	4	X	X	6	X	X	4	X	X

Низькою виявилась спроможність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок оборотних активів. Отримано лише 2 діапазон 2015 та 2017 роках, а отже значення коефіцієнтів для розрахунку логістичної моделі від'ємні. В 2015 році та 2017 році лише 34,8 % та 32,7 % поточних зобов'язань товариство здатне погасити за рахунок наявних оборотних активів. 1 найгірший діапазон зазначеного показника зафіксовано в 2016 році. Лише 26,8 % поточних боргів покривається за рахунок наявних платіжних засобів.

За три роки збільшилось навантаження у вигляді короткострокових та довгострокових зобов'язань на 1 грн. чистого доходу, а саме з 41,3 коп. станом на кінець 2015 року, 77,1 коп. – 2016 року, 61,3 коп. – 2017 року.

Показникам моделі присвоюється від'ємні значення, адже результати показника зависокі, діапазон негативний (6-й – в 2015 році, 7-й – в 2016-2017 роках)

Динаміка частки неопераційних елементів балансу досить стійка. Так, в 2015 році на цю групу активів припадало 4,1 %, в 2016 році – 5,0 %, в 2017 році відбулось зменшення до 4,5 %. Відповідно, діапазон значення фінансового показника – 4-й.

За 2015-2017 роки відбулось незначне уповільнення швидкості обороту поточних активів товариства. В 2015 році оборотні активи здійснювали 1 повний оборот за 126,9 дні, в 2017 році – за 161,3 дні, в 2017 році – 161,2 дні, що свідчить що в цілому за період дослідження відбулось зниження ділової активності заводу. Потрапляння у 2 діапазон свідчить, що порівняно з оптимальними значеннями зазначеного показника результати задовільні.

За період дослідження знизилась спроможність підприємства до фінансування неопераційних витрат операційним прибутком до вирахування амортизації. Діапазон цього коефіцієнта хоча і підвищився з найнижчого 1-го в 2015 році до 2-го в 2016-2017 роках, але залишився незадовільним.

Показник рентабельності до оподаткування ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» негативний в 2015-2016 роках, адже заводом

було отримано збиток (3-й та 2-й діапазони), що відповідним чином вплинуло на значення показника X_{16} (вони від'ємні). Результат покращився в 2017 році, адже товариство заробило прибуток (6-й діапазон).

Результат застосування логістичної моделі – Z , значення інтегрального показника в 2016 році зменшилось проти попереднього року на 1,111 і склало 0,589, в 2017 році проти 2016 року збільшення склало 0,946, $Z = 1,535$.

Отже, за методикою Національного Банку України ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» оцінюється як не кредитоспроможне підприємство, ризик неповернення коштів високий. За 2016-2017 роки кредитоспроможність підприємства підвищилася, в 2017 році повернулись до 4-го класу кредитоспроможності, як і у 2015 році проти 6-го класу в 2016 році.

2.3 Комплексна синтетична оцінка кредитоспроможності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки

Проведемо оцінку кредитоспроможності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за бально-рейтинговою методикою комерційного банку (додаток Ж).

За цією методикою оцінка фінансового стану позичальника проводиться в три етапи:

- 1) обчислення значень основних показників, що характеризують фінансовий стан позичальника;
- 2) оцінка та узагальнення основних показників;
- 3) коригування значення оцінки основних показників на дані суб'єктивного аналізу, визначення рейтингу та класу позичальника.

Обчислимо основні (об'єктивні) показники, що характеризують фінансовий стан ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» (таблиця 2.6).

При здійсненні оцінки фінансового стану підприємства, крім фінансових показників, необхідно врахувати певні додаткові показники суб'єктивного характеру з метою з'ясування іміджу позичальника – юридичної особи, його ринкової позиції, перспектив розвитку, професіональності та порядності керівництва, якості кредитної історії позичальника та його засновників та інших характеристик ефективності управління та якості керівного складу позичальника – юридичної особи.

Таблиця 2.6 – Основні показники, що характеризують фінансовий стан ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015 – 2017 роки за методикою комерційного банку

Показник	2015	2016	2017	Відхилення (+;-)		Бали		
				2016 року від 2015 року	2017 року від 2016 року	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Основні (об'єктивні) показники								
Показники ліквідності та мобільності								
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,028	0,002	0,010	-0,026	0,008	5	5	5
2. Коефіцієнт поточної ліквідності	0,165	0,050	0,080	-0,115	0,030	5	5	5
53. Коефіцієнт загальної ліквідності	0,468	0,338	0,431	-0,130	0,094	10	5	5
4. Коефіцієнт мобільності активів	0,168	0,039	0,124	-0,129	0,085	10	5	5
Показники ділової активності та прибутковості								
1. Рентабельність активів	-0,108	-0,110	0,035	-0,002	0,145	0	0	10
2. Рентабельність продаж	-0,096	-0,146	0,035	-0,050	0,181	0	0	10
3. Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	0,330	0,117	0,180	-0,213	0,062	10	5	5
4. Показник грошового потоку	1,3793	0,9657	0,2007	-0,4136	-0,7650	40	30	5

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники фінансової стійкості								
1. Коефіцієнт фінансової стійкості	0,087	-0,027	-0,003	-0,113	0,024	0	0	0
2. Коефіцієнт незалежності	10,554	-38,349	-345,19	-48,903	-306,841	5	0	0
3. Коефіцієнт автономії	0,087	-0,027	-0,003	-0,113	0,024	0	0	0
4. Коефіцієнт маневреності власних коштів	-5,620	25,404	196,297	31,024	170,893	5	0	0
5. Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	-1,139	-1,962	-1,318	-0,824	0,644	0	0	0
Загальна сума балів оцінки основних (об'єктивних) показників						90	50	50

Загальна сума балів оцінки основних (об'єктивних) показників ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015 – 2017 роки є незначною. Такий результат пояснюється незадовільним рівнем платоспроможності підприємства. Так, проти 20% за нормативом негайна готовність ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» розплатитись з поточними боргами оцінюється у 2,8%, 0,25 та 1,0 % у 2015-2017 роках, відповідно. Використання дебіторських боргів дозволить підприємству розплатитись у 2015 році з 16,5 % поточних боргів, в 2016 році – 5,0 %, в 2017 році – 8,0 % проти 75-95 % рекомендованих. Коефіцієнт загальної ліквідності не досягнув критичного рівня – 1,5. Значення зазначеного показника є занадто низьким. Низьким виявився рівень мобільності активів товариства.

Результати розрахунків показників ділової активності та прибутковості ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» незадовільні у 2015-2016 роках, адже результатом роботи є чистий збиток. Значення коефіцієнта співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості відповідає

критичному передкризовому фінансовому стану. ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування»

Показник грошового потоку знизився з 1,3 в 2015 році до 0,2 – у 2017 році, що свідчить про неефективне управління грошовими потоками заводу.

Результати розрахунку коефіцієнтів фінансової стійкості в більшості своїй не дали балів. Адже значення в 2016-2017 роках від'ємні. Це пояснюється відсутністю у 2016-2017 роках у товариства власного капіталу, фіксуємо його дефіцит. Причиною стали великі непокриті збитки минулих років. Слід відмітити, що навіть за умов отримання заводом чистого прибутку у 2017 році ситуація не змінилася на краще. У 2015 році рівень фінансової автономії складав 8,7 %, що недостатньо для підтримання фінансової рівноваги підприємством.

ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015 – 2017 роки не забезпечене власним оборотним капіталом, має місце дефіцит цього показника. Тому результати розрахунків коефіцієнта маневреності власних коштів та забезпечення власними оборотними засобами не дозволили отримати бали.

Наступним етапом курсового дослідження є аналіз додаткових (суб'єктивних) показників (таблиця 2.7).

Таблиця 2. 7 – Додаткові показники суб'єктивного характеру ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015 – 2017 роки за методикою комерційного банку

Показник	2015	2016	2017	Бали		
				2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7
1.Період функціонування підприємства	5 років та більше	5 років та більше	5 років та більше	5	5	5
2. Відношення до банку	постійний клієнт банку	постійний клієнт банку	постійний клієнт банку	5	5	5
3. Погашення позичок	без проблем	без проблем	без проблем	10	10	10
4. Сплата відсотків за користування кредитом	сплачено своєчасно	сплачено своєчасно	сплачено своєчасно	10	10	10
Загальна сума балів оцінки додаткових (суб'єктивних) показників				30	30	30

За результатами оцінки додаткових показників за даними таблиці 2.7 здійснимо розрахунок коригуючого показника:

$$Пк = \frac{C_{заг}}{M_c} * 0,25 + 1, \quad (2.3)$$

де

$C_{заг}$ – загальна сума балів оцінки додаткових (суб'єктивних) показників;

M_c – максимальна сума балів, що може бути отримана в результаті оцінки додаткових (суб'єктивних) показників. В цій методиці $M_c = 30$.

$$Пк = \frac{30}{30} * 0,25 + 1 = 1,25$$

Отримана сума балів при оцінці основних (об'єктивних) показників коригується на значення коригуючого показника:

$$S = C1 * Пк, \quad (2.4)$$

де: S – узагальнений показник;

$C1$ – сума балів оцінки основних (об'єктивних) показників;

$Пк$ – коригуючий показник, визначений на основі розрахунку додаткових (суб'єктивних) показників.

Розрахуємо узагальнений показник:

$$S_{2015} = 90 \times 1,25 = 112,5$$

$$S_{2016} = 50 \times 1,25 = 62,5$$

$$S_{2017} = 50 \times 1,25 = 62,5$$

Таким чином, здійснивши оцінку фінансового стану ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015 – 2017 роки за методикою комерційного банку ми побачили, що протягом трьох останніх років підприємство відносилось до класу Г, рейтинг найнижчий.

Висновки за розділом 2

На основі аналізу й узагальнення результатів досліджень здійснених в 2 розділі одержані такі основні результати.

1. Досліджуючи тему аналізу кредитного ризику суб'єкта підприємництва в дипломній роботі здійснено оцінку фінансово-господарської діяльності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування».

ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» протягом 2015–2017 років сформувало передкризовий фінансовий стан. Підприємство не забезпечує нормативного рівня ліквідності та платоспроможності, як абсолютного так і загального, відсутній власний оборотний капітал. Мають місце цілий ряд фінансових проблем. Фінансова стійкість відсутня, причиною цього виявилось те, що в 2016-2017 роках значення власного капіталу від'ємне, мають місце непокриті збитки минулих років.

Показники майна та капіталу в 2017 році не вийшли на рівень 2015 року. Зменшились обсяги вкладання коштів в необоротні та оборотні активи. В той же час, на межі 2017-2016 років відбулись позитивні зрушення в динаміці майна та джерел формування ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування». За результатами діяльності в 2017 році було отримано чистий прибуток та зменшено дефіцит власного капіталу, а це, в свою чергу дозволяє сподіватись на позитивні перспективи розвитку підприємства.

2. Оцінку кредитоспроможності позичальника здійснено з використанням логістичної моделі НБУ. Результати незадовільні. У 2015 та 2017 році отримано 4 клас кредитоспроможності, у 2016 році – 6-й клас. Рівень ризику високий. Причинами цього є незадовільна платоспроможність підприємства, високе навантаження у вигляді короткострокових та довгострокових зобов'язань на 1 грн. чистого доходу, уповільнення швидкості обороту поточних активів товариства, низька спроможність підприємства до фінансування неопераційних

витрат операційним прибутком до вирахування амортизації, збитковість діяльності у 2015-2016 роках.

3. На наступному кроці дослідження здійснено бально-рейтингову оцінку найсуттєвіших параметрів які впливають на кредитоспроможність та зважування кожного з них на вагу визначену експертним шляхом. За сумою балів клас інтегрального показника ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки – Г. Тобто підприємство ідентифікують як таке, яке є носієм високого ризику. Кредитоспроможність знаходиться на незадовільному рівні.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ : КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК ТА СУБ'ЄКТ ПІДПРИЄМНИЦТВА

3.1 Напрями вдосконалення кредитної політики з управління кредитним ризиком комерційних банків України

В умовах економічної нестабільності діяльність комерційних банків виявилась дуже пов'язаною з проблемою неповернення кредитів, до чого призвело різке зниження кредитоспроможності, тобто неможливість своєчасного та в повному обсязі повернення одержаних позик. Ця проблема, в свою чергу, пов'язана з різким спадом виробництва в реальному секторі економіки, але суттєвий вплив на неї мала і недостатньо виважена політика багатьох комерційних банків «нової хвилі», що виникли в умовах високої інфляції і головне джерело своїх прибутків вбачають у високих відсотках за кредити. Хоча частково ситуація й змінюється на краще, але все ще залишається вкрай напруженою, оскільки такого натиску не витримують не тільки клієнти банків, але й банки.

Кожний банк розробляє і здійснює свою політику, що складається під впливом поточних і перспективних задач банку. В процесі проведення кредитних операцій банк дотримується кредитної політики і тому періодично аналізує склад і структуру виданих позик або кредитний портфель. Від структури і якості кредитного портфеля в значній мірі залежить його тривалість, репутація і фінансовий успіх. Тому банку необхідно ретельно аналізувати якість позик, проводити незалежні експертизи крупних кредитних проектів і заходів, виявляти випадки відхилення від кредитної політики.

Головне завдання, яке зараз стоїть перед банками – забезпечити мінімальний рівень дефолтів (неповернення) при зростаючому обсязі кредитів. Стратегія управління ризиком є важливим аспектом ефективного функціонування банків в умовах ринкової економіки та в умовах кризи. Вона

повинна забезпечити поєднання внутрішньобанківської діяльності і механізмів Національного банку України та інших державних структур. Ефективна кредитна політика банку завжди буде актуальним питанням, оскільки забезпечує стабільність банку та довіру клієнтів. Внаслідок цього банківська установа отримує більший прибуток, а питання довіри супроводжується значним економічним результатом. Важливість стратегічного управління кредитними ризиками банку обумовлена тим, що прийняття управлінських рішень щодо вибору методів регулювання ризиків базується на формуванні його кредитної стратегії та стратегії кредитних ризиків.

Система управління кредитним ризиком комерційного банку повинна містити [22, 45, 59]:

- а) визначення методу оцінки кредитного ризику (як у процесі попереднього аналізу кредитоспроможності позичальника, так і під час користування ним позикою);

- б) аналіз поточної наявної структури кредитного портфеля банку, опираючись на прийняті банком методи його оцінки;

- в) використання різноманітних методів регулювання кредитного ризику. При цьому особливу увагу в процесі управління кредитним ризиком банки повинні звертати на визначення методів оцінки ризику кредитування за кожною окремою позикою/позичальником та на рівні банку (кредитного портфеля) в цілому.

Однією з найголовніших передумов успішного функціонування системи управління кредитним ризиком банку має бути постійна взаємодія структурних підрозділів у процесі управління та відповідність внутрішньої нормативної бази сучасним реаліям банківської справи. Основним у побудові процесу управління кредитними ризиками банку є вибір найбільш ефективних методів управління (рис. 3.1).

Особливої уваги набуває розробка відповідними управлінськими відділами банківської установи чітких методичних вказівок і алгоритму застосування кожного із наведених способів

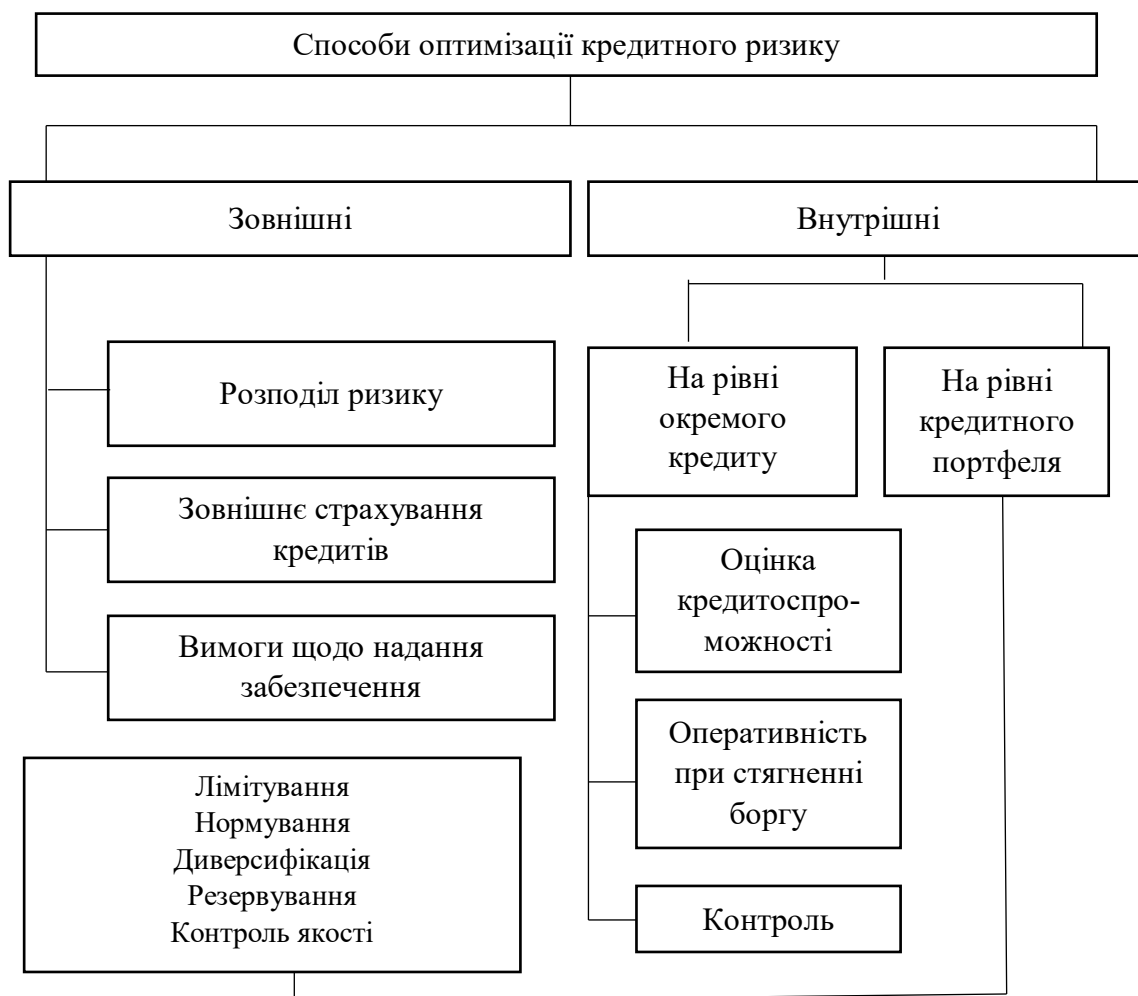

Рисунок 3.1 – Способи оптимізації кредитного ризику банківської установи [джерело: розроблено автором на основі 72, 50]

При виборі того чи іншого методу оптимізації кредитного ризику банківської установи доцільним буде і вивчення провідного світового досвіду з оптимізації банківських кредитних ризиків. Так, одним із поширених у деяких країнах способів оптимізації кредитного ризику є так звана сек'юритизація кредитів. При здійсненні сек'юритизації банк пропонує для продажу не самі кредити, а цінні папери (фінансові вимоги), які були випущені під ці кредити. Трансформація позик у цінні папери дозволяє банку вивести з балансу частину ризикованих активів. По мірі того, як позичальники сплачують ці активи (повертають суму основного боргу та нараховані відсотки), потік доходів спрямовується до власників цінних паперів [72, с. 67].

Для українських банків у даний час є найбільш актуальною проблема контролю якості кредитного портфеля, що визначає необхідність першочергового вирішення наступних питань [50]:

- аналіз кредитного ринку і розробка заходів із залучення та відбору найбільш вигідних для банку кредитних заявок;
- аналіз фінансового стану позичальників;
- аналіз застав та інших видів забезпечення повернення позик, організація роботи з управління та ліквідації предметів застави і засобів забезпечення; - дотримання принципів кредитування (цільової спрямованості, забезпеченості, строковості, платності та повернення);
- періодичне тестування наданого у користування кредиту на предмет його повернення: моніторинг стану позичальника, цільових ринків, економічної ситуації і т.д.;
- аналіз структури кредитного портфеля, розрахунок та інтерпретація результатів, показників, розробка та виконання заходів з реструктуризації кредитного портфеля;
- виявлення проблемних кредитів і вжиття заходів щодо ліквідації заборгованості;
- кредитування в умовах ризику, пов'язаного з економічною кризою.

Для зменшення кредитних ризиків банкам необхідно використовувати введені нормативи ризиків та показників кредитної діяльності комерційних банків, регламентовані Національним банком України та використовувати наступні методи:

- лімітування та страхове резервування кредитів на покриття можливих збитків за кредитними операціями;
- нормування; враховуючи дані обмеження, а також керуючись міркуваннями незалежності від непередбачуваної поведінки клієнтів, банки у політиці кредитних вкладень застосовують метод диверсифікації, тобто надання позик більшій кількості позичальників з одночасним можливим зменшенням обсягів надаваних позик.

Такий метод дозволяє банкам знизити ступень ризику втрати позикового капіталу з вини неплатоспроможного клієнта; використання забезпечення.

Все ж основним способом захисту банків від кредитних ризиків постає аналіз кредитоспроможності та фінансового стану потенційного позичальника. Тільки ретельна та виважена оцінка бізнесової діяльності клієнта, обсягів запитуваної позики та термінів користування нею, реальності кредитованого проекту, репутації позичальника у діловому світі наддадуть змогу банкові прийняти правильне рішення щодо співпраці з прохачем кредиту.

Також дуже велике значення з точки зору повернення кредитних коштів та отримання плати за їх використання має наявність та форма забезпечення надаваних позик. Під забезпечення кредитів банки повинні приймати високоліквідні форми, що не втрачають своєї вартості протягом всього строку дії кредитного договору. Це може бути застава ліквідного майна, нерухомості та прав на них, цінних паперів, депозитів позичальника тощо. Позичальник може надати банкові гарантії та поручительства третіх осіб як запоруку повернення отриманих кредитних коштів, а також застрахувати свою відповідальність за виконання зобов'язань щодо кредитного договору. За неналежне виконання клієнтом зобов'язань щодо погашення позики та процентів за нею банки мають право стягувати неустойку (пені та штрафи) та у разі неплатоспроможності позичальника звертати стягнення на предмет забезпечення з метою захисту своїх інтересів та відшкодування можливих втрат та збитків.

Для реалізації системи заходів з вдосконалення механізму короткострокового банківського кредитування пропонується:

- алгоритм управління механізмом повернення кредитів банках в кризових та після кризових умовах діяльності, з врахуванням регіональних чинників та використанням автоматизованої системи управління інформаційним забезпечення банківської діяльності;
- створення системи автоматизованого динамічного моніторингу показників на етапі повернення кредитів; сегментація кредитного портфеля;

- класифікація груп позичальників в залежності від ступеня ризику; аналіз міграції заборгованості для кожної групи позичальників з використанням економіко-математичних методів;
- оперативне встановлення для кожної групи боржників обґрунтованих термінів включення заходів з повернення боргів;
- розробка на основі прогнозованої та експертної оцінок для кожної групи боржників карти процесів та переліку заходів впливу;
- розробка пілотного проекту кредитування із вдосконаленим механізмом повернення кредитів.

Таблиця 3.1 – Існуючі інструменти та заходи в механізмі повернення кредитів та напрямки їх вдосконалення для функціонування в кризовий та після кризовий періоди [41]

Існуючі інструменти механізму повернення кредитів	Проблеми застосування існуючих інструментів в механізмі повернення кредитів	Напрямки вдосконалення механізму повернення кредитів та інструментів реалізації
1	2	3
А. На рівні головного комерційного банку.		
1. Система моніторингу показників кредитної діяльності та підсистеми показників повернення кредитів.	Система моніторингу є статичною, з ручними вибірками показників, в різних банках України методики різняться. Відсутні методики динамічного моніторингу на етапі повернення кредитів.	Розробити методичні засади автоматизованої системи управління та динамічного моніторингу показників кредитної діяльності на різних етапах кредитної системи КБ.
2. Методики обробки фактичних даних та прогнозування показників кредитної діяльності на етапі повернення проблемних кредитів [5].	Якість оперативних та стратегічних прогнозів низька. Відсутність рекомендацій та методик розробки прогнозів для різних рівнів управління КБ з використанням математичних методів	Розробити методичні положення системи автоматизованого прогнозування параметрів та міграції кредитів з використанням економіко-математичних методів та моделей.
3. Рекомендації для визначення меж стадій попередження виникнення та стягнення простроченої заборгованості.	Порядок встановлення граничних точок роботи по поверненню боргів є суб'єктивним, визначається менеджерами КБ.	Розробити алгоритм аналізу міграції заборгованості для встановлення меж стадій.

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
4. Рекомендації для аналізу міграції заборгованості при закріплених часових термінах.	Аналіз міграції проводиться по портфелю всього банку, не враховує регіональних особливостей, не використовується сучасний математичний апарат.	Розробити методичні положення аналізу міграції груп кредитів, в динаміці часу, на основі теорії марківських процесів та експертної оцінки.
5. Інструменти для зменшення проблемної заборгованості з розробкою карти процесів на стадії collection процесу.	Доступні лише ті інструменти та схеми впорядкування боргів, які затверджені в окремому банку (в різних банках різні схеми).	На рівні НБУ розробити типові дієві інструменти для зменшення проблемної заборгованості в кризових умовах. Враховувати регіональні особливості, розмежовувати групи позичальників.
В. На рівні регіонального менеджменту		
6. Моніторинг, система контролю показників, ведення бази даних, методики обробки інформації та консолідації показників [7].	Облік показників відбувається в різних системах та базах даних кожного КБ, що призведе до дублювання та розбіжностей. Моніторинг не є автоматизованим, показники зводяться трудомістко.	Показники діяльності необхідно інтегрувати в єдину автоматизовану систему обліку, яка дозволяє в режимі постійного динамічного моніторингу контролювати роботу мережі.
7. Методи вироблення управлінських рішень в механізмі повернення кредитів з використанням інструментів НБУ, головного банку, досвіду управління КБ.	Вироблення управлінських рішень регіонального менеджменту не є оперативним, спирається на суб'єктивне бачення ситуації, орієнтоване на до кризовий стан кредитної діяльності.	Для вироблення обґрунтованих ефективних рішень необхідно використовувати математичні прогнози, експертну оцінку та систему підтримки прийняття рішень.
С. Інструменти на рівні мережі (робота з клієнтами)		
9. Розпорядження НБУ з різними заходами по зменшенню кредитної заборгованості. Досвід роботи менеджерів з конкретними боржниками банку їх. Організація роботи колекторських агенцій [8].	Не завжди сума місячного платежу відповідає фінансовому стану боржника. Більшість інструментів механізму повернення кредитів недостатньо обґрунтовані розрахунками, не враховують особливу ситуацію кредитора та позичальника в кризовий період економіки.	Розробити методики оперативного та стратегічного прогнозування і зосередити їх у базі моделей (БМ). Створити базу знань (БЗ), де накопичувати варіанти дій при різних проблемних ситуаціях та видавати їх по запитам експертів.

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
10. Прогнозування показників діяльності КБ на етапі повернення кредитів, вироблення управлінських рішень, контроль за їх виконанням.	Методи аналізу та прогнозування, набуті в до кризовий період кредитної діяльності не мають рекомендацій відносно кризового стану системи, кожен банк використовує досвід своїх фахівців.	Використовувати математичний апарат та БЗ з пакетом рекомендованих заходів і ефективних рішень експертів, з рекомендованими варіантами роботи із позичальниками. Підвищувати кваліфікацію керівного складу менеджменту та експертів КБ.

Отже, для реалізації системи заходів з вдосконалення механізму повернення кредитів доцільно:

- проводити аналіз та корегування результатів;
- здійснювати узагальнення досвіду;
- розробляти типові рекомендації та методики;
- впроваджувати вдосконалення механізму банківського кредитування на всіх рівнях кредитної системи комерційного банку.

Основними напрямками підвищення кредитної активності банків для підтримки реального сектору економіки повинні стати заходи макроекономічного та мікроекономічного спрямування.

До заходів макроекономічного спрямування слід віднести в першу чергу подальшу стабілізацію кредитного ринку України. Ефективне функціонування кредитного ринку та його структурних елементів значною мірою залежить від організації регулювання та нагляду за кредитними установами. Важливою передумовою цього є розробка стратегії розвитку кредитного ринку щодо його інституціональної структури.

Удосконалення механізмів регулювання та нагляду впливає на підвищення ліквідності кредитних установ; посилення інвестиційної та інноваційної їх діяльності; забезпечення надійної системи гарантування вкладів і захисту клієнтів; підвищення капіталізації кредитних установ шляхом збільшення статутного капіталу. Для захисту прав вкладників та користувачів фінансових послуг доцільним є створення окремого інституту Фінансового

омбудсмена, в функції якого входить досудове вирішення суперечок та скарг між фінансовими установами та їх клієнтами – фізичними особами. Така інституція має виступати як вікно звернень скарг вкладників та інших споживачів фінансових послуг й допомагати їм роз'яснити свої права та обов'язки. Фінансовий омбудсмен повинен бути незалежним. Рішення Фінансового омбудсмена повинні виконуватися як фінансовими установами, так і їх клієнтами. Ключове місце в інфраструктурі кредитного ринку мають займати кредитні бюро як ланка, яка допомагає кредитним установам коректно оцінити платоспроможність майбутніх позичальників. Задля ефективного розвитку кредитних бюро необхідне спрощення процедури ідентифікації клієнта та надання дозволу для обробки даних. Забезпечення доступу кредитних бюро до інформації в усіх відкритих державних реєстрах. За необхідне є визначення функцій 2122 держателів, адміністраторів єдиних та державних реєстрів з надання бюро кредитних історій інформації з Державного реєстру та передбачити їх відповідальність за не надання бюро кредитних історій інформації з Державних реєстрів. Врегулювання функціонування колекторських компаній, які необхідні для виконання умов кредитних договорів при банкрутстві позичальника. Задля ефективного функціонування ринку та приведення його до європейських норм необхідно остаточно закріпити статус колекторських компаній.

До заходів мікроекономічного спрямування повинні стати:

- на рівні взаємовідносин «банк-клієнт», з точки зору підвищення ефективності кредитних операцій і поліпшення схеми надання позик;
- на рівні НБУ, з точки зору удосконалення діючого механізму рефінансування; на рівні самого комерційного банку, з точки зору вдосконалення відповідних аспектів фінансового менеджменту, що охоплюють продукування кредитних послуг і підтримання стабільності банківської системи шляхом мінімізації ризиків та оптимального управління портфелем кредитних вкладень.

Необхідно відзначити, що у період виходу з кризи у розрізі банківського напрямку виокремлюються наступні можливі шляхи удосконалення кредитних взаємовідносин, а саме:

- застосування відповідних заходів щодо стимулювання довгострокового кредитування банками суб'єктів підприємницької діяльності;
- оптимізація процентної політики банку щодо встановлення диференційованих підходів до кредитування підприємств малого та середнього бізнесу;
- удосконалення механізму зменшення або унеможливлення кредитних ризиків шляхом створення єдиної нормативної бази для визначення фінансового стану підприємств і системи рейтингів надійності позичальників, поліпшення умов забезпечення банківських позичок; удосконалення юридичної основи реструктуризації заборгованості та відповідних економічних механізмів видозміни заборгованості.

3.2 Переваги та недоліки методичного забезпечення оцінювання на рівні банківської установи кредитоспроможності суб'єкта підприємництва

Труднощі з погашенням короткострокових банківських кредитів можуть виникати по різноманітним причинам, найбільш розповсюдженими є: помилки і недогляди самого банку, допущенні при розгляді кредитної заявки, розробці умов кредитного договору і наступному контролі (наприклад неповне відображення умов в договорі і т.д.); неефективна робота клієнта, що отримав позику (слабке керівництво, погіршення якості продукції, зростання витрат і т.д.); фактори, що не знаходяться під контролем банку (погіршення економічної кон'юнктури, зміни політичної ситуації, законодавства).

Проблемні кредити, як правило, не виникають зненацька. Є численні сигнали про те, що фінансове положення позичальника погіршується і що

виданий йому короткостроковий кредит не буде погашений в строк або не буде повернутий. Ці повідомлення працівник банку повинен уміти виявити. Для цього використовується оцінка кредитоспроможності позичальника – юридичної особи.

Головною метою оцінки кредитоспроможності клієнта є визначення ризику, який банк може взяти на себе, обсягів капіталу, що перебувають під ризиком, та розробка заходів щодо запобігання або усунення ризику. Всебічна оцінка фінансової стійкості позичальника та врахування можливих ризиків за кредитними операціями дають змогу комерційному банку більш ефективно здійснювати управління кредитними ресурсами та одержувати стабільні прибутки.

Оскільки комерційні банки і вся банківська система в цілому спрямована на надійність і безпеку, очевидна необхідність розробки і впровадження прийнятних і перевірених методів формалізації і оцінки кредитоспроможності, виявлення значимих критеріїв, а також розробка і впровадження чітко налагодженої системи прийняття рішень, що базується на отриманих даних і приводить до ефективного результату (прибуткової діяльності та позитивного іміджу банківської установи).

Аналіз кредитоспроможності позичальників проводиться з метою прийняття рішень про надання фінансового або комерційного кредиту. Дефініції кредитоспроможності зводяться до наявності передумов для одержання і погашення кредиту, здатності позичальника своєчасно і повною мірою погасити кредит, вірогідності його повернення.

Кредитоспроможність – це здатність позичальника в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями [37].

На сьогодні існує низка проблем на макроекономічному та мікроекономічному рівнях, які зумовлюють існування загрози необ'єктивної діагностики кредитоспроможності підприємств, що надалі негативно позначається на взаємодії позичальників та кредиторів.

Визначення кредитоспроможності являє собою комплексну якісну оцінку позичальника, мета якої – створення інформації для прийняття рішення щодо можливості й умови надання кредиту (доцільності впровадження або припинення кредитних відносин).

Завдання аналізу кредитоспроможності полягають у:

- визначенні здатності позичальника своєчасно і повністю погасити заборгованість по позиці;
- оцінці ступеня ризику, який банк готовий взяти на себе;
- визначенні розміру кредиту, який може бути наданий позичальнику;
- формулюванні умов його надання.

При аналізі кредитоспроможності (credit analysis) банки повинні вирішити наступні питання:

- чи здатен позичальник виконати свої зобов'язання?
- чи має намір їх виконувати?

На перше питання дає відповідь аналіз фінансово-господарських показників діяльності підприємств. Друге питання має юридичний характер і пов'язане з особистими якостями керівників підприємства.

Склад і зміст показників витікають з самого поняття кредитоспроможності. Вони повинні відобразити фінансово-господарський стан підприємств з точки зору ефективності розміщення і використання позикових коштів і всіх коштів взагалі, оцінити здатність і готовність позичальника здійснювати платежі і гасити кредити в заздалегідь певні терміни. Здатність своєчасно повертати кредит оцінюється шляхом аналізу балансу підприємства на ліквідність, ефективного використання кредиту і оборотних коштів, рівня рентабельності, а готовність визначається за допомогою вивчення дієздатності позичальника, перспектив його розвитку, ділових якостей керівників підприємств.

Показники кредитоспроможності повинні бути такими, щоб всі, хто пов'язаний з підприємством економічними відносинами, могли отримати відповідь на питання, наскільки надійне підприємство як партнер в цих

відносинах, а отже, і ухвалити рішення про економічну доцільність продовження відносин. У банків, податкових органів, акціонерів, інвесторів свої критерії економічної доцільності, тому показники кредитоспроможності повинні бути різносторонніми.

Банк повинен у кожному окремому випадку визначити ступінь ризику, який він готовий взяти на себе, і розмір кредиту, який може бути наданий за даних обставин.

У зв'язку з тим, що підприємства значно відрізняються за характером своєї виробничої і фінансової діяльності, створити єдині універсальні і вичерпні методичні вказівки щодо вивчення кредитоспроможності і розрахунку відповідних показників неможливо. Це підтверджується практикою нашої країни. У сучасній міжнародній практиці також відсутні тверді правила на цей рахунок, оскільки врахувати всі численні специфічні особливості клієнтів практично неможливо.

Здатність позичальника погасити позикову заборгованість має значення для кредитора лише в тому випадку, якщо вона відноситься до майбутнього періоду (є прогнозом такої здатності, причому прогнозом достатньо обґрунтованим і правдоподібним). Тим часом всі показники кредитоспроможності, вживані на практиці, обернуті в минуле, оскільки розраховуються за даними за минулий період. Тут – обмежувальне значення показників кредитоспроможності. Складнощі, породжувані інфляцією, спотворюють показники, що характеризують можливість погашення позикової заборгованості (це відноситься, наприклад, до показників оборотності капіталу і окремих його частин (активів, основного капіталу, запасів), і неоднаковою динамікою об'єму обороту через випереджаюче зростання цін на реалізовану продукцію).

Відзначимо, що в сучасних умовах пов'язувати кредитоспроможність з одним з вищеперелічених чинників, як це роблять нині в ринково розвинених країнах не доводиться, також, як одержати єдину, синтетичну оцінку

кредитоспроможності позичальника з узагальненням цифрових і нецифрових даних.

По-перше, тому що, розглядаючи будь-який чинник, стикаєшся з проблемою його визначення.

По-друге, свій внесок в об'єктивні труднощі вносить суб'єктивний чинник – кризові українські умови, які не дозволяють говорити про загальну високу кредитоспроможність суб'єктів економіки, і будь-який з чинників при їх комплексному розгляді може виявитися вирішальним. Це означає, що для обґрунтованої оцінки кредитоспроможності крім інформації в цифрових величинах потрібна експертна оцінка кваліфікованих аналітиків.

Визначення кредитоспроможності як основного критерію в побудові ефективних кредитних відносин між кредиторами і позичальниками полягає в такому:

1) оцінка рівня кредитоспроможності позичальника повинна здійснюватися, виходячи зі спільних інтересів суб'єктів кредитних відносин.

2) спільність мети кредитора і позичальника при формуванні кредитних відносин виявляється в намаганні досягнення ними максимальної прибутковості.

3) кредитоспроможність позичальників тісно пов'язується з вартістю кредитних послуг, видами кредитів, формами кредитування, залежить від розвитку інфраструктури кредитних ринків, попиту і пропозиції кредитних ресурсів на кредитних ринках.

Наявність спільної мети в кредиторів і позичальників та різних шляхів і механізмів їх реалізації кожним суб'єктом кредитних відносин, зумовлює можливість формування ними різних вимог до оцінювання кредитоспроможності (рис. 3.2).

Характер розбіжностей щодо вимог комерційних банків і позичальників до кредитоспроможності останніх обумовлюється специфічними функціями кожного суб'єкта у використанні кредитних ресурсів, а можливість укладання різних форм кредитування зумовлює вибір найдоцільніших. При цьому

оцінювання кредитоспроможності має займати ключову позицію не тільки у виборі раціональних форм і методів кредитування, а й при розробленні кредитної політики як кредиторів, так і позичальників та механізмів їх реалізації.

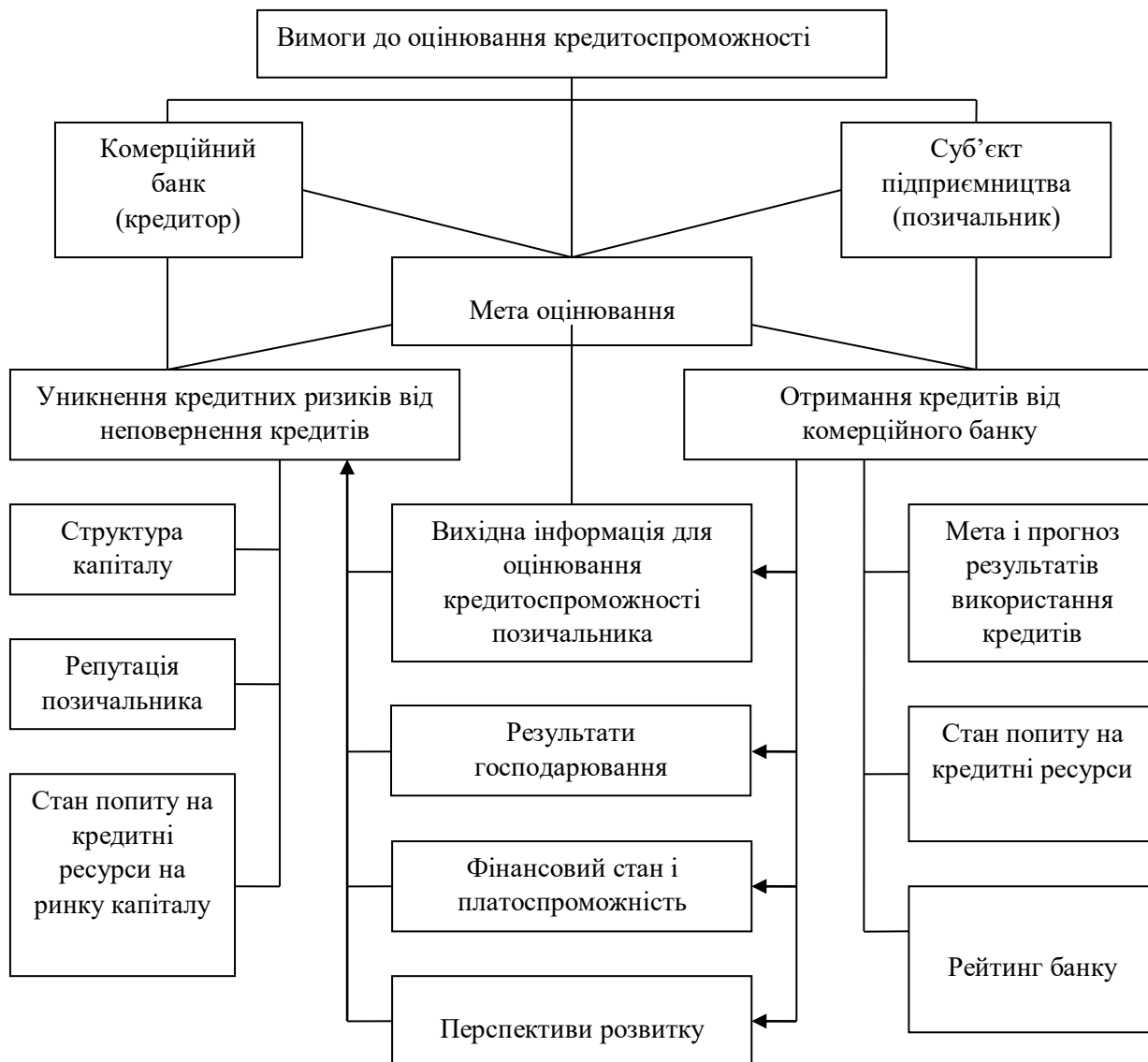

Рисунок 3.2 – Основні вимоги до кредитоспроможності з позиції кредитора і позичальника [авторська розробка]

Кредитоспроможність формується в процесі всієї економічної діяльності підприємства. Визначення її на конкретний момент часу показує, наскільки правильно підприємство управляло фінансовими ресурсами, як воно використовувало майно, яка структура цього майна, наскільки раціонально воно поєднувало власні і позикові джерела, наскільки ефективно

використовувало власний капітал, яка віддача виробничого потенціалу, чи нормальні взаємини з підприємствами-партнерами, кредиторами, бюджетом, акціонерами і так далі. Кредитоспроможність дає можливість оцінити, наскільки успішно всі ці процеси йдуть на підприємстві. Показники кредитоспроможності відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів підприємства. Зрештою, кредитоспроможність в значній мірі визначає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал в діловій співпраці, оцінює якою мірою гарантовані економічні інтереси самого підприємства і його партнерів по економічних відносинах.

Інформації про кредитоспроможність підприємства потребують різні користувачі, до яких належать інвестори, постачальники і інші кредитори. Наприклад, інвестори зацікавлені в тому, чи отримають вони дивіденди і коли їм слід купувати, тримати і продавати акції. Постачальники, інші кредитори і партнери повинні знати, чи будуть своєчасно сплачені їх рахунки і чи отримають товари або послуги, від яких вони, можливо, залежать. Підсумовуючи вищезазначене, ми вважаємо, що оцінка кредитоспроможності – процес творчий, що вимагає глибоких економічних знань, аналітичного мислення, уміння визначати й оцінювати тенденції в господарській (виробничій і комерційній) діяльності та фінансовому стані позичальників, можливості дотримання ними принципів кредитування, прогнозувати майбутній стан дій позичальника та обставини, що можуть на них вплинути.

З метою втілення євроінтеграційних намірів уряду України, які передбачають приведення до міжнародних стандартів таких важливих сфер економічної діяльності як фінансово-банківська, необхідним є формування якісної методології оцінки кредитоспроможності позичальників банків, заснованої на науковому підході та врахуванні прогресивного досвіду вітчизняних та зарубіжних спеціалістів.

До початку 2013 року банки України розробляли власні методики дотримуючись вимог Положення Національного банку України щодо оцінки фінансового стану позичальників, яка була затверджена ще в 2000 році.

Розраховуючи економічні показники, що зазначалися в положенні, банки на власний розсуд встановлювали нормативні значення та відповідні бали для кожного показника, на основі яких формувався клас позичальника та приймалося рішення про надання позики.

У 2013 році набрала чинність Постанова Національного банку України № 23 від 25.01.2012 року, яка затвердила нове Положення про порядок формування та використання банками резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями.

Зазначеним положенням удосконалено методику оцінки фінансового стану позичальників-юридичних осіб шляхом застосування математичної моделі для розрахунків показника їх платоспроможності. Положення є кодифікованим документом, що передбачає використання єдиних підходів до оцінки активних операцій, а зокрема: кредитів, коштів у банках, дебіторської заборгованості, цінних паперів, фінансових зобов'язань. Варто зазначити, що відповідно з новою постановою НБУ, банк здійснює оцінку фінансового стану позичальника, шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника - юридичної особи.

Сьогодні в основу методик вітчизняних комерційних банків щодо оцінки кредитоспроможності юридичних осіб закладено Положення Національного Банку України «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» № 351 від 30.06.2016 року. Але слід зазначити, що існуючі в зарубіжній і вітчизняній практиці методики оцінки кредитоспроможності позичальників недостатньо обґрунтовані і зайво орієнтовані на сформовані традиції, що робить їхнє використання в сучасних умовах у більшості випадків неефективним і навіть може призводити до неадекватних оцінок кредитоспроможності позичальників.

Параметри дискримінантних моделей не дають змоги оцінити реальний вплив фінансових коефіцієнтів, що включені до моделі, на інтегральний показник фінансового стану, оскільки враховують різну розрядність коефіцієнтів.

Мінімізувати кредитний ризик банку можливо лише на основі комплексного багатфакторного аналізу кредитоспроможності клієнтів банку, що дозволить створити надійну базу даних для оцінки ризику конкретного позичальника. Сьогодні недостатньою є увага з боку комерційних банків та НБУ до якісних критеріїв діяльності підприємства, які чинять значний вплив на кінцевий результат його діяльності.

Як вже зазначалося, на даний час розроблено достатня кількість методик, що враховують як кількісні, так і якісні характеристики діяльності підприємства – позичальника, що мають вплив на кредитний ризик. Використовувані методики відрізняються одна від одної кількістю оцінюваних факторів та глибиною їх аналізу.

Слід відмітити виникнення труднощів з оцінкою якісних характеристик потенційного позичальника банку.

При оцінці рівня та якості менеджменту увага приділяється персональним та професійним якостям керівника та організації системи управління на підприємстві.

Так, відповідні висновки робляться на підставі наступної інформації:

- професійний досвід керівника;
- імідж керівництва - зв'язками в діловому світі;
- технічними знаннями та освітою;
- дотримання ділової етики, договірної та платіжної дисципліни підприємства;
- наявність довгострокової стратегії розвитку підприємства та реальність її впровадження;
- внутрішній клімат на підприємстві та виробнича дисципліна;
- плинність кадрів на керуючих посадах.

Ці якості відбиваються на управлінні бізнесом у цілому, тобто у сферах планування маркетингу тощо.

Надання викривленої чи неповної інформації щодо формальних та реальних власників позичальників має значні негативні наслідки:

- відсутність ідентифікації осіб, які чинить головний вплив на прийняття операційних та фінансових рішень;
- нерозуміння структури групи компаній, до якої належать позичальники, фінансово – економічних відносин між компаніями групи;
- безконтрольне зростання концентрації кредитного портфелю;
- порушення вимог законодавства, чинних нормативно – правових актів НБУ, внутрішніх положень банку;
- значні витрати ресурсів, в тому числі часу, на запит додаткової інформації, перероблення кредитної заявки;
- неможливість підготувати якісний кредитний аналіз та аналіз ризиків фінансування;
- негативний вплив на репутацію банку, коли після суттєвого часу, витраченого клієнтом та банком на підготовку та обробку кредитного запиту, банк змушений відмовити в наданні кредиту з огляду на запізно виявлену приналежність позичальника до групи, на яку з тих чи інших причин банк не має можливості збільшувати ризик.

З огляду на зазначене вважаємо за доцільне розкриття наступної інформації:

1. Офіційна структура власності позичальника, а саме: перелік офіційних власників підприємства з вказанням обов'язково частки кожного в статутному капіталі позичальника; для власників – юридичних осіб необхідно вказувати код ЄДРПОУ, для фізичних – ідентифікаційний код. Інформація про власників – юридичних осіб має бути надана по кожному підприємству, по фізичним – по кожній особі, якщо вона володіє більше 5% статутного капіталу. Усі інші фізичні особи з меншими частками мають бути згруповані в одну групу з обов'язковим зазначенням кількості таких згрупованих власників, сукупної частки таких власників та найбільшої частки особи в цій групі.

2. Реальна структура власників: обов'язково має бути надана інформація щодо фізичної особи або осіб, які контролюють окремо або сукупно, прямо або

опосередковано більше 75% статутного капіталу компанії. Інформація має бути надана з такою ж деталізацією, як і відносно офіційної участі фізичних осіб, а саме: ПІБ, ідентифікаційний код та частка статутного капіталу (пряма та опосередкована) Безумовно структури власності можуть бути надзвичайно складні. Також варто очікувати, що в ряді випадків визначення конкретної частки контролю власника може представляти труднощі. Разом з тим, сподіваємося, що надання зазначених відомостей значно прискорить обробку заявок, покращить їх якість та дозволить підтримувати стабільні та тісні стосунки з клієнтами.

3. Кредитна історія: аналізується попередній досвід роботи з кредитами. Позитивною характеристикою підприємства – позичальника є погашення попередніх кредитів та свідчення того, що воно працює відповідально. Чим довше підприємство обслуговується в банку, тим краще банку відомий його бізнес та вища ймовірність, що відносини між ними добрі. Також, слід звернути увагу на кредитну історію інших фірм керівника (колишніх та діючих).

Якісні критерії, які, на наш погляд, слід враховувати при оцінці кредитоспроможності підприємства наступні:

- рівень відповідності якості товарів їх цінам і вимогам ринку;
- конкурентоспроможність продукції;
- залежність виробничо-господарської діяльності підприємства від постачальників сировини і матеріалів;
- величина ринкового сегмента, який належить підприємству;
- кредитна історія;
- наявність основних споживачів готової продукції;
- якість маркетингової політики та концепції збуту продукції;
- ділова репутація підприємства;
- рівень управління товарним асортиментом (розробка нових видів продукції); наявність ефективної системи логістики на підприємстві;
- наявність і реальність довгострокової стратегії розвитку підприємства.

Здійснюючи якісну оцінку позичальника, пропонуємо звернути особливу увагу на контрагентів позичальника, оскільки від успішності їх справ, залежить й майбутнє власне позичальника. Також для посилення якісної сторони оцінки, ми вважаємо, позичальник повинен надати інформацію, щодо усіх укладених суттєвих контрактах, особливо інформацію про планові витрати та прибутки за ними, оскільки один проект, ураховуючи сучасну нестабільність, може потягнути на дно усе підприємство.

Отже, необхідні критерії оцінки кредитоспроможності позичальника з метою надання кредиту, які, на нашу необхідну додати, при вдосконаленні методики оцінки:

- вивчення репутації контрагентів позичальника;
- оцінка не лише цілей кредитування, а й інших існуючих проектів підприємства;
- оцінка наявних та майбутніх грошових потоків підприємства.

Також треба зауважити, що для адекватної оцінки кредитоспроможності позичальника, оцінюючи кількісні показники, не варто стовідсотково спиратися на ті показники, що розраховуються виходячи з прибутку підприємства, оскільки погашення та сплата кредиту відбувається за рахунок його доходів, а не прибутку, і на коефіцієнти ліквідності, які за лічені секунди можуть буди легко знижені, тобто підприємство може ними маневрувати.

Врахування вищенаведених пропозицій підвищить достовірність оцінки кредитоспроможності позичальника, яка істотно впливає як на результати конкретних кредитних угод, так і на ефективність кредитної діяльності банку загалом. Наслідком систематичних помилок в оцінці кредитоспроможності позичальників може бути погіршення якості кредитного портфеля.

3.3 Створення системи моніторингу кредитного ризику на рівні суб'єкта підприємництва

Сучасне становище у реальному секторі економіки України вимагає від суб'єктів підприємництва застосування всіх можливих інноваційних і оптимізаційних підходів до управління кредитним ризиком для того, щоб підтримувати формування необхідних економічних і юридичних передумов для одержання кредиту та спроможності підприємства у повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін повернути його, що здійснюється на основі розгляду фінансово-господарських аспектів діяльності підприємства, яка проводиться на етапі звернення до банківської установи стосовно видачі кредиту й узгодження умов укладення кредитного договору та в процесі кредитування на перспективу. Саме тому значна увага у реалізації ефективного фінансового менеджменту суб'єкта підприємництва має приділятися пошуку шляхів оптимізації системи управління кредитоспроможністю та їх практичній реалізації. В подальшому необхідно розробити конкретні механізми втілення запропонованих заходів у практику діяльності українських підприємств.

Складність проведення оцінки кредитоспроможності підприємств в Україні полягає в тому, що на кожному підприємстві необхідно мати професійну службу з управління фінансами. Сьогодні працівники бухгалтерських служб багатьох підприємств не володіють методами фінансового аналізу, а спеціалісти, що ними володіють, включаючи керівництво, як правило, не вміють читати документи аналітичного та синтетичного бухгалтерського обліку.

Питанням аналізу зовнішнього середовища та взаємозв'язку між здатністю обслуговувати отриманий кредит та впливами зовнішніх факторів на діяльність підприємства не приділяється відповідна увага. Подібний стан речей призводить до того, що ситуація з фінансовими коштами виходить з-під контролю осіб, які за це відповідають.

Не слід недооцінювати важливість постійного моніторингу кредитоспроможності підприємства, адже кредитоспроможність характеризується не тільки тим, чи може підприємство повернути кредит (інтерес комерційного банку), а й потенційною можливістю отримати його (зацікавленість власників у отриманні фінансових ресурсів на ринку).

На наш погляд, необхідним виявляється створення системи моніторингу кредитного ризику (з боку формування кредитоспроможності) на рівні підприємства в режимі реального часу із застосуванням спеціальних комп'ютерних програм обліку та аналізу даних.

Оцінка кредитоспроможності – процес творчий, що вимагає від фінансових менеджерів суб'єкта підприємництва глибоких економічних знань, аналітичного мислення, уміння визначати й оцінювати тенденції в господарській (виробничій і комерційній) діяльності та фінансовому стані позичальників, можливості дотримання ними принципів кредитування, прогнозувати майбутній стан дій позичальника та обставини, що можуть на них вплинути.

В якості інструменту внутрішнього моніторингу кредитоспроможності суб'єкта підприємництва, на наш погляд, доцільно використовувати алгоритм рейтингової експрес – оцінки фінансового стану, запропонований доктором економічних наук, професором Сайфуліним Р. С. Переваги даної методики полягають в простоті обчислення фінансових коефіцієнтів, які в той же час є максимально інформативними, мають позитивну кореляцію, тобто зростання коефіцієнтів відбиває поліпшення фінансового стану, мають числові нормативи мінімального задовільного рівня або діапазону змін, дають можливість проводити рейтингову оцінку господарюючих суб'єктів як просторову (в порівнянні з іншими суб'єктами) так і часову (за ряд періодів).

Рейтингове число визначається за формулою:

$$P = \sum_{I=1}^n \frac{1}{(n \times H_i)} \times Ki \quad (3.1)$$

де $Ч$ – число показників, які використовуються для рейтингової оцінки;

H_i – нормативні вимоги для i – го коефіцієнта;

K_i – i – й коефіцієнт;

$$\frac{1}{(Ч \times H_i)} \quad - \text{ваговий індекс } i \text{ – го коефіцієнта} \quad (3.2)$$

Сайфуліним Р. С. пропонується використовувати п'ять основних коефіцієнтів:

- коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом (K_1), $H_1 \geq 0,1$;
- коефіцієнт поточної ліквідності (K_2), $H_2 \geq 2,0$;
- коефіцієнт загальної оборотності активів (K_3), $H_3 \geq 2,5$;
- чиста рентабельність реалізації (K_4),

$$H_4 = \frac{(100 - OC)}{OC} \quad (3.3)$$

де OC – облікова ставка НБУ на момент оцінки

13,22 % – 2017 р., 17,33 % – 20016 р., 23,75 % – 2015 р.

Середня: 18,10 % за період дослідження (2015-2017 рр.)

Нормативне мінімальне значення: $(100-18,10)/18,17/100 = 0,045$

- рентабельність власного капіталу (K_5), $H_5 \geq 0,2$

Виходячи з формули визначення рейтингового числа, яке визначається на основі вищенаведених коефіцієнтів, буде виглядати таким чином:

$$P = 2 K_1 + 0,1 K_2 + 0,08 K_3 + 4,44 K_4 + K_5 \quad (3.4)$$

За умов повної відповідності значень фінансових коефіцієнтів їх нормативним мінімальним рівням рейтинг дорівнюватиме 1.

На основі вищезазначеної методики, пропонуємо провести рейтингову експрес-оцінку кредитоспроможності ПАТ «Коростенський завод хімічного

машинобудування за 2015-2017 роки. На основі даних наведених в таблиці 3.2. можемо зробити наступні висновки.

Комплексна рейтингова експрес-оцінка кредитоспроможності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за допомогою розрахунку рейтингового числа дозволяє стверджувати, що в зміні параметрів фінансового стану підприємства стійка тенденція відсутня.

Таблиця 3.2 – Розрахунок рейтингового числа ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки (за середньорічними показниками)

Показник	Нормативне мінімальне значення	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Відхилення (+;-)	
					показника 2016 року від показника 2015 року	показника 2017 року від показника 2016 року
1	2	3	4	5	6	7
1. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом, K1	0,100	-0,838	-1,493	-1,604	-0,655	-0,111
2. Коефіцієнт поточної ліквідності, K2	2,000	0,544	0,401	0,384	-0,143	-0,017
3. Коефіцієнт загальної оборотності активів K3	2,500	1,135	0,755	0,984	-0,380	0,229
4. Чиста рентабельність реалізації, K4	0,045	-0,096	-0,146	0,035	-0,050	0,181
5. Рентабельність власного капіталу, K5	0,200	-0,808	-3,440	-2,355	-2,632	1,085
6. Рейтингове число, P	1,000	-2,762	-6,973	-5,288	-4,211	1,685

Так на межі 2016 - 2015 років відбулось суттєве погіршення фінансового стану. Рейтингове число в 2015 році мало від'ємне значення – (2,762), що було викликане показниками збитковості реалізації та збитковості власного капіталу, від'ємним значенням коефіцієнта забезпечення оборотних активів власним оборотним капіталом. В 2016 році рейтингове число в 3 рази збільшилось зберігаючи негативне значення. Рейтингове число склало – (6,973). Причиною

низького рейтингу є збитковість, дефіцит власного оборотного капіталу та погіршення цих параметрів в 2016 році порівняно з 2015 роком.

В 2017 році ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» відчувало гострий дефіцит власного оборотного капіталу та відповідну платіжну нестачу забезпеченості фінансування ним оборотних активів (-1,604). Власний капітал підприємства також мав від'ємне значення. Таким чином, навіть врахувавши той факт, що завод в цьому році заробив чистий прибуток, показник рентабельності власного капіталу негативний. В 2017 році на 100 грн. чистої виручки від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг припадало 3,5 грн. чистого прибутку проти чистого збитку за минулі роки. Рейтингове число склало (5,288), що значно нижче мінімального нормативного рівня та заслуговує на негативну оцінку.

Для поглибленого аналізу кредитоспроможності пропонуємо використовувати модифікацію комплексної синтетичної оцінки кредитоспроможності, а саме рангової рейтингової оцінки (ілюстрація практичних можливостей методики наведена в параграфі 3 2 розділу дипломної роботи).

Пропонуємо наступну загальну процедуру реалізації рангової рейтингової оцінки кредитоспроможності з застосуванням наступного алгоритму дій:

1) встановлення меж діапазонів можливих значень для кожного з показників, які відповідають певним обраним якісним рівням оцінки фінансової ситуації на підприємстві з урахуванням галузевої специфіки функціонування;

2) визначення рангу для кожного інтервалу, тобто кількості балів, яку отримує той чи інший показник за відповідність його розрахункового значення встановленим рівням якісної оцінки фінансової ситуації згідно з визначеними межами інтервалів можливих значень. При цьому більш високому якісному рівню фінансової ситуації має відповідати більше значення рангу, а нижчому – менше; можливе використання нульових, позитивних і негативних значень рангів;

3) формування інтервалів сукупного рангу підприємства відповідно до визначених якісних рівнів фінансової ситуації, при цьому максимальне і мінімальне значення сукупного рангу є добутками кількості цільових показників та максимального і мінімального рангу відповідно.

Наступним кроком є оцінка показника ризику кредитної заборгованості з урахуванням додаткових (суб'єктивних) факторів (рис. 3.3).

Врахування додаткових (суб'єктивних) критеріїв кредитоспроможності позичальника, як правило, визначається у внутрішньому Положенні будь-якого комерційного банку про порядок оцінки фінансового стану юридичної особи. Найпростіший алгоритм оцінювання передбачає здійснення оцінки стану дії певного фактору, що може вплинути на своєчасність та повноту погашення боргу, в балах відповідно до встановленої банком шкали в межах визначеного діапазону.

Скористаємось запропонованою Н. Дехтяр, О. Дейнекою та І. Боярко бальною методикою оцінки додаткових (суб'єктивних) факторів формування кредитоспроможності позичальника – юридичної особи (додаток М, табл. М.1) [33, с. 74].

Традиційний алгоритм формування інтегральної оцінки щодо впливу додаткових (суб'єктивних) факторів на ризик кредитної заборгованості позичальника передбачає розрахунок зваженої або простої суми з індивідуальних балів, встановлених за кожним з цих факторів відповідно до критеріїв, передбачених внутрішньою методикою оцінки кредитоспроможності.

У цьому випадку загальна кількість балів визначається за однією з таких формул:

$$B = \sum B_i, \quad (3.5)$$

$$B = \sum (B_i \times a_i), \quad (3.6)$$

де B – фактична кількість балів за додатковими показниками;

B_i – фактична кількість балів за i -им фактором;

a_i – ваговий коефіцієнт, встановлений для i -ого фактору, частка від одиниці;
 i – порядковий номер фактору в сукупності.

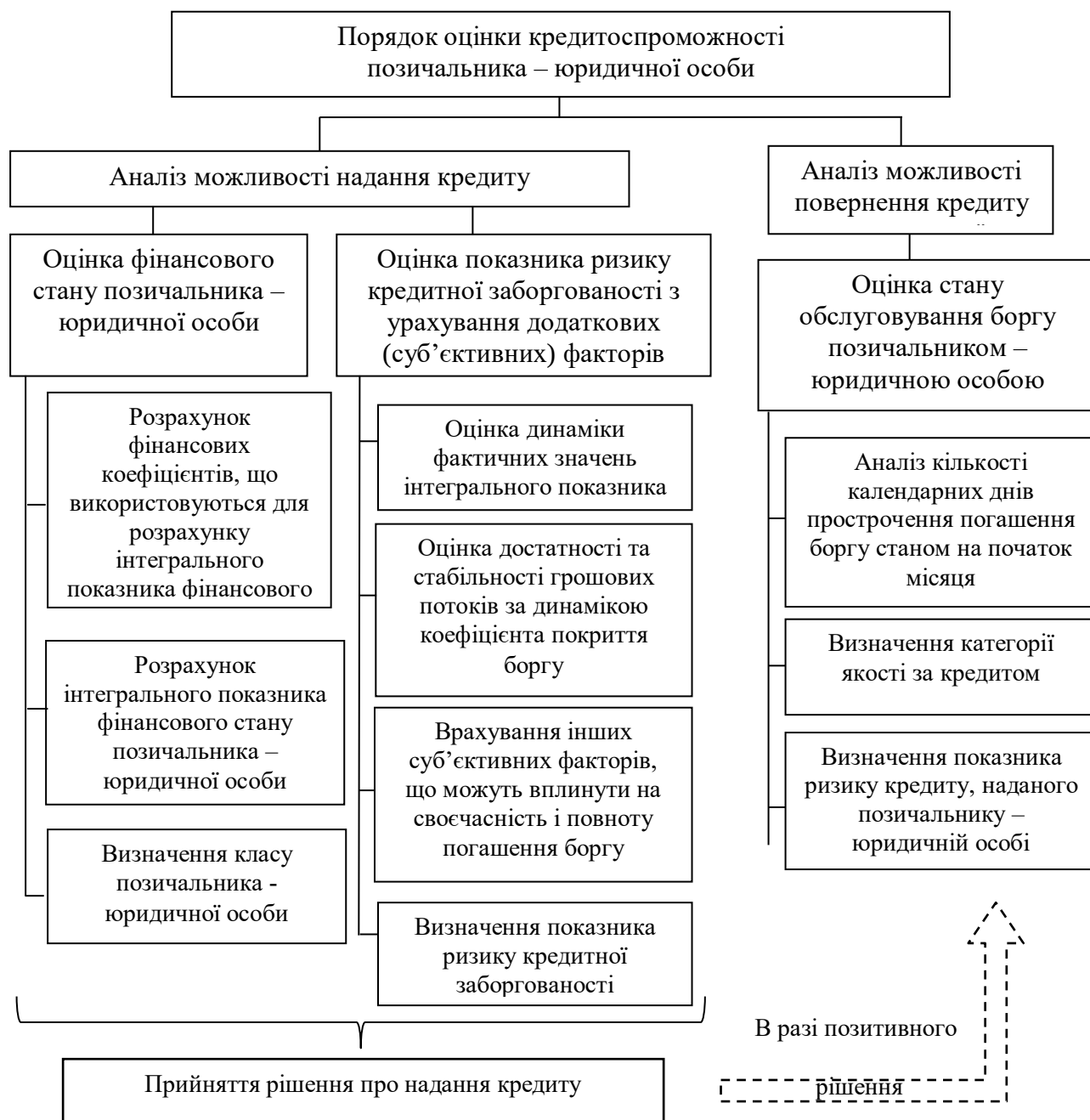

Рисунок 3.3 – Порядок оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи [33]

Для розрахунку узагальнюючого показника ризику кредитної заборгованості використовується процедура коригування рівня мінімального ризику, що відповідає попередньо призначеній категорії якості наданого кредиту (додаток Д, табл. Д.3), на поправку, зумовлену дією додаткових (суб'єктивних) факторів формування кредитоспроможності позичальника:

$$R = r_{\min} + \left[(B_{\max} - B) x \frac{(r_{\max} - r_{\min})}{(B_{\max} - B_{\min})} \right] = r_{\min} + \Delta r, \quad (3.7)$$

де R – узагальнюючий показник ризику кредитної заборгованості з урахуванням додаткових та суб'єктивних факторів;

$r_{\max}, r_{\min}$ – мінімально та максимально можливе значення показника ризику для категорії якості за кредитом, встановленої для позичальника;

Δr – поправка на ризик, зумовлений дією додаткових (суб'єктивних) факторів формування кредитоспроможності позичальника

$B_{\max}, B_{\min}$ – мінімальна та максимальна кількість балів, яку можливо отримати за оцінками системи додаткових (суб'єктивних) факторів відповідно до методики банку-кредитора.

Враховуючи те, що ряд показників оцінюється в динаміці, для порівняння візьмемо період 2017-2016 роки та 2016-2015 роки.

Кількість балів отриманих ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» станом на кінець 2017 року склала 207 балів, станом на кінець 2016 року – 362 бали. Значення показника ризику кредитної заборгованості ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» для формування резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями в 2016 році склало 0,790, в 2017 році 0,288.

Отже, при проведенні оцінки кредитоспроможності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» врахування впливу таких груп чинників, як: фінансовий стан; кредитна історія; забезпеченість кредитної угоди; економічна кон'юнктура; ринкова кон'юнктура; зовнішнє середовище; ринкова позиція боржника та якість менеджменту на ймовірність повного погашення кредитної заборгованості, дозволило присвоїти ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» в 2017 році IV категорію якості за кредитом, в 2016 році – III категорію.

Висновки за розділом 3

Результати дослідження в розділі 3 дипломної роботи дозволили окреслити основні напрями удосконалення управління кредитним ризиком : комерційний банк та суб'єкт підприємництва.

1. Банківський ризик — це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку.

Управління ризиками банку це сукупність методів, прийомів і заходів, які дозволяють прогнозувати ризики, визначити їхні ймовірні розміри і наслідки, запобігти чи мінімізувати пов'язані з ними втрати. Управління ризиками вимагає комплексного бачення усіх аспектів, пов'язаних із виникненням, реалізацією та впливом ризиків на функціонування банку.

Ефективна організація системи управління ризиками є запорукою надійного управління банком, що, своєю чергою, сприяє зміцненню банківської системи України. Кредитні ризики несуть у собі найбільшу небезпеку для комерційних банків у контексті забезпечення та збереження їх фінансової стійкості, тому впровадження нових, більш ефективних методів оцінки, управління, а отже, попередження кредитних ризиків має стати пріоритетним напрямом розвитку банківської системи України. До її основних напрямів доцільно включити: вдосконалення системи оцінки кредитоспроможності позичальника із застосуванням рейтингових моделей; подальше поліпшення усіх аспектів кредитної діяльності й оптимізацію організаційної структури кредитного відділу для забезпечення якісно нової системи управління кредитним портфелем; використання комплексного програмно-цільового підходу до планування діяльності банків; оптимізацію кредитних вкладень за рівнем галузевого ризику з урахуванням потенційної ефективності; збільшення обсягу та видів кредитування для успішної реалізації концепції банку з урахуванням фінансової нестабільності; поліпшення маркетингової діяльності

2. На сьогодні розроблено достатня кількість методик, що враховують як кількісні, так і якісні характеристики діяльності підприємства-позичальника, що мають вплив на кредитний ризик. Використовувані методики відрізняються одна від одної кількістю оцінюваних факторів та глибиною їх аналізу.

Основними напрямками вдосконалення методики оцінки кредитоспроможності підприємств, на нашу думку, є такі: обґрунтування порядку інтерпретації та визначення характеристики класів позичальників – юридичних осіб; упровадження методики оцінки якісних показників та переведення їх у кількісні еквіваленти в процесі визначення рівня кредитоспроможності підприємства; оптимізація окремих індикаторів, що використовуються для показників фінансового стану підприємств-позичальників.

3. Потрібно продовжувати роботу з мінімізації кредитного ризику не тільки на рівні комерційних банків, так і на рівні суб'єктів підприємництва. Зокрема, необхідні подальші дослідження щодо застосування комплексних систем кредитного ризик-менеджменту, які є важливим елементом управління фінансами підприємств. Для поглибленого аналізу кредитоспроможності слід використовувати модифікації комплексної синтетичної оцінки кредитоспроможності, які в якості моніторингового інструменту дозволять відслідковувати зміни ситуації, та вчасно реагувати на неї.

Одним з основних завдань на шляху оптимізації й підвищення ефективності управління кредитним процесом є розробка методів аналізу фінансового стану суб'єкта підприємництва, що дозволять дати більш об'єктивні та комплексні результати досліджень, що можуть значно впливати перспективи поповнення фінансових ресурсів за рахунок банківських запозичень.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення наукового завдання, що виявляється в обґрунтуванні теоретичних засад управління кредитним ризиком суб'єкта підприємництва та ідентифікації шляхів і засобів підвищення його ефективності. Проведене дослідження дало можливість зробити наступні висновки та пропозиції.

1. Системний підхід до управління кредитним ризиком в банку і відсутність наукового підходу до усвідомлення сутності економічної категорії кредитного ризику не дозволяє банкам своєчасно спрогнозувати негативні результати кредитної діяльності, вплив на них негативних тенденцій в економіці, нормалізувати кредитний процес і усунути функціональні диспропорції. Даний аспект робить проблему управління кредитним ризиком особливо актуальною.

Кредитний ризик є домінуючим елементом ієрархічної системи банківських ризиків і невіддільною складовою сукупного банківського ризику.

Кредитний ризик – це ризик, який характеризується кількісно оціненою невідповідністю очікуванням числових, просторових та часових параметрів грошових потоків, які згідно з узятими фінансовими зобов'язаннями контрагент мав би направити банку, та виникає внаслідок дії внутрішніх керованих та зовнішніх некерованих факторів, що в результаті призводить до можливих втрат капіталу та надходжень.

2. Управління кредитним ризиком банку — це комплекс управлінських заходів банку, направлених на виявлення і прогнозування виникнення ризиків кредитної діяльності, оцінку їх величини, віднесення до певної категорії, мінімізацію та усунення наявних ризиків, визначення взаємозв'язку між різними їх категоріями, здійснення моніторингу і контролю його ризикової позиції. Мета управління кредитним ризиком полягає в забезпеченні мінімального рівня ризику при заданому рівні доходності кредитного портфеля.

Методи управління кредитним ризиком поділяються на дві групи відповідно до чинників, що їх спричиняють — це методи управління на рівні окремої позики: аналіз кредитоспроможності позичальника; аналіз та оцінка кредиту; структурування позики; документування кредитних операцій; контроль за наданим кредитом та станом застави. І на рівні кредитного портфеля: диверсифікація; концентрація; лімітування; створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями. Для підвищення ефективності кредитування необхідно чітко визначити взаємозв'язок етапів кредитного процесу, послідовність виконання окремих технологічних операцій, формалізувати дії при виконанні кожної окремої операції, зокрема розробку інструкцій, правил та рекомендацій для її реалізації. Також необхідно формалізувати функціональні обов'язки посадових осіб, менеджерів, функцій окремих підрозділів банку щодо управління відповідними етапами кредитного процесу та реалізації конкретних функцій, передбачених на цих етапах. Отже, управління кредитним процесом як комплексною системою може підвищити ефективність надання кредитів клієнтам банку

3. В умовах функціонування економіки на ринкових засадах у фазі економічної та фінансової нестабільності особливе значення набуває об'єктивність визначення фінансового стану та кредитоспроможності підприємств-позичальників при їх кредитуванні комерційними банками. Реалії сьогодення висувають вимоги щодо пошуку нових, більш ефективних та дієвих методів і підходів до визначення кредитоспроможності позичальника, які б дозволили зменшити рівень кредитного ризику.

Удосконалення механізму оцінки кредитоспроможності підприємств, ґрунтоване на більш детальному аналізі та адекватному відображенні фінансово-господарського стану позичальників, призведе до зменшення кредитного ризику комерційного банку. Результатом останнього є підвищення ліміту кредитування та зменшення ціни кредиту, внаслідок чого збільшиться доступність кредитних ресурсів для вітчизняних підприємств.

Перспективи удосконалення методичного забезпечення пов'язані, перш за все з поглибленням якісного аналізу та відбором відповідних критеріїв, оцінюванням кредитоспроможності на основі оцінки ділового ризику та удосконаленням технічних прийомів. В умовах економічної нестабільності аналіз ділового ризику, який пов'язаний з переривчастою кругообігу засобів, можливістю не завершити ефективно цей кругообіг, на момент видачі кредиту істотно доповнює оцінку кредитоспроможності клієнта.

Удосконалення механізму оцінки кредитоспроможності підприємств, ґрунтоване на більш детальному аналізі та адекватному відображенні фінансово-господарського стану позичальників, призведе до зменшення кредитного ризику комерційного банку. Результатом останнього є підвищення ліміту кредитування та зменшення ціни кредиту, внаслідок чого збільшиться доступність кредитних ресурсів для вітчизняних підприємств.

4. Надавши фінансово-економічну характеристику діяльності ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки ми впевнились в тому, що підприємство відчуває проблеми фінансового характеру, підприємство сформувало передкризовий фінансовий стан. Підприємство не забезпечує нормативного рівня ліквідності та платоспроможності, як абсолютного так і загального, відсутній власний оборотний капітал. Мають місце цілий ряд фінансових проблем. Фінансова стійкість відсутня, причиною цього виявилось те, що в 2016-2017 роках значення власного капіталу від'ємне, мають місце непокриті збитки минулих років.

Показники майна та капіталу в 2017 році не вийшли на рівень 2015 року. Зменшились обсяги вкладання коштів в необоротні та оборотні активи. В той же час, на межі 2017-2016 років відбулись позитивні зрушення в динаміці майна та джерел формування ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування». За результатами діяльності в 2017 році було отримано чистий прибуток та зменшено дефіцит власного капіталу, а це, в свою чергу дозволяє сподіватись на позитивні перспективи розвитку підприємства.

5. Використання логістичної моделі НБУ дозволило ідентифікувати фінансовий стан товариства: у 2015 та 2017 році отримано 4 клас кредитоспроможності, у 2016 році – 6-й клас. Рівень ризику високий. Підґрунтям наведеного висновку виступили оціночні характеристики: незадовільна платоспроможність підприємства, високе навантаження у вигляді короткострокових та довгострокових зобов'язань на 1 грн. чистого доходу, уповільнення швидкості обороту поточних активів товариства, низька спроможність підприємства до фінансування неопераційних витрат операційним прибутком до вирахування амортизації, збитковість діяльності у 2015-2016 роках.

6. Застосування бально-рейтингової оцінки ключових індикаторів, які впливають на кредитоспроможність дало наступні результати. За сумою балів клас інтегрального показника ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» за 2015-2017 роки – Г. Тобто підприємство ідентифіковане як таке, яке є носієм високого ризику. Кредитоспроможність знаходиться на незадовільному рівні.

7. До основних напрямів удосконалення кредитної політики з управління кредитним ризиком комерційних банків України доцільно включити: вдосконалення системи оцінки кредитоспроможності позичальника із застосуванням рейтингових моделей; подальше поліпшення усіх аспектів кредитної діяльності й оптимізацію організаційної структури кредитного відділу для забезпечення якісно нової системи управління кредитним портфелем; використання комплексного програмно-цільового підходу до планування діяльності банків; оптимізацію кредитних вкладень за рівнем галузевого ризику з урахуванням потенційної ефективності; збільшення обсягу та видів кредитування для успішної реалізації концепції банку з урахуванням фінансової нестабільності; поліпшення маркетингової діяльності.

8. Різноманіттю методик, прийомів та моделей оцінки кредитоспроможності в Україні та світі притаманні як переваги, так і недоліки. Процес удосконалення методичного забезпечення триває. Комплексний

характер кредитоспроможності дозволяє виділити два напрямки оцінки – якісний і кількісний. У рамках першого аналізуються умови та мотиви позичальника, що спонукують до своєчасного погашення кредиторської заборгованості. У рамках другого оцінюються можливості позичальника щодо обслуговування та погашення кредиту шляхом дослідження стану його прогностичних фінансових показників.

9. Ризик-менеджмент є підсистемою в системі управління суб'єктом підприємництва. Одним із факторів успішного існування й подальшого розвитку підприємства є можливість управління ризиками, тобто здатність із найменшими витратами передбачати фінансові витрати, необхідні й достатні для зменшення ймовірності появи несприятливих результатів, а у випадку їх настання – уміння локалізувати негативні наслідки цих подій.

Кількісне оцінювання рівня кредитного ризику як таке не може дати повну інформацію при виборі того або іншого управлінського рішення. Більш коректною є процедура зіставлення поточного рівня ризику із прийнятим на підприємстві (прийнятним) рівнем ризику. Слід зазначити, що при цьому на перший план виходять процедури підвищення ефективності прогнозування розвитку ринкових ситуацій. Це зумовлено тим, що ситуація, розвиваючись, може змінити поточний рівень ризику, зменшивши або збільшивши його, що може послабити управлінський вплив або зробити його непотрібним.

Ефективний механізм ризик-менеджменту ґрунтується на механізмі управління фінансовими ризиками та дозволяє в повному обсязі реалізувати цілі і завдання фінансової діяльності підприємства, сприяє результативному здійсненню функцій управління фінансовими ризиками підприємства в цілому, та кредитного ризику, зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз банківської діяльності / [А. М. Герасимович, М. Д. Алексєєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.] ; за ред. А. М. Герасимовича. – Київ : Вид-во КНЕУ, 2004. – 599 с.
2. Андрушків Т. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників в управлінні кредитним ризиком банку / Т. Андрушків // Світ фінансів. – 2008. – № 2. – С. 113–119.
3. Аптекарь С. С. Проблеми і перспективи сучасних методик бізнес-аналізу в оцінці кредитоспроможності позичальника / С. С. Аптекарь, К. А. Скомаровська // Проблеми економіки. – 2013. – № 3. – С. 261-266.
4. Бандурка А. М. Деньги и кредит : учеб. пособие / А. М. Бандурка, В. В. Глущенко – Харьков : Ун-т внутр. дел, 2004. – 480 с.
5. Белоглазова Г. Н. Банковское дело. Организация деятельности коммерческого банка: учебник / Г. Н. Белоглазова, Л. П. Кроливецкая. – М.: Юрайт, 2011. – 422 с.
6. Берегова Г. Методи аналізу кредитного ризику та побудови моделі оцінки кредитоспроможності позичальника / Г. Берегова, Л. Лабєцька // Регіональна економіка. – 2005. – № 4. – С. 113–122.
7. Бех М. С. Банківське кредитування України в умовах світової фінансової кризи / М. С. Бех // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2011. – № 7. – С. 223-225.
8. Біла О. Г. Фінансове планування і прогнозування : навч. посібник / О. Г. Біла. – Львів : Компакт - ЛВ, 2005. – 312 с.
9. Бланк И. А. Финансовая стратегия предприятия : монография / И. А. Бланк. – Киев : Ника-Центр, Эльга, 2004. – 720 с.
10. Бондаренко С. В. Сравнительный анализ методик оценки кредитоспособности заемщика / С. В. Бондаренко, Е. А. Сапрунова // Финансы и кредит. – 2008. – № 24. – С. 12-18.

11. Бордюг В. В. Теоретичні основи оцінки кредитоспроможності позичальника банку / В. В. Бордюг // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. – № 3. – С. 112-115.
12. Боронос В. Г. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України / В. Г. Боронос, О. О. Влізько // Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка. – 2010. – № 1. – С. 52-55.
13. Бровко Л. І. Аналіз кредитного портфеля комерційних банків України в сучасних умовах / Л. І. Бровко, Ю. В. Сорока, Є. І. Бровко // Економіка та держава. – 2018. – № 11. – С. 85-89.
14. Бугель Ю. С. Основні шляхи вдосконалення сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника / Ю. С. Бугель // Банківська справа. – 2007. – № 4. – С. 54-59.
15. Бунге Н. Х. Теория кредита / Н. Х. Бунге. – Москва : Наука, 1952. – 121 с.
16. Васюренко О. В. Банківські операції / О. В. Васюренко. – Київ : Знання. – 2000. – 243 с.
17. Великоіваненко Г. І. Моделювання кредитоспроможності позичальників комерційного банку / Г. І. Великоіваненко, Л. О. Трокоз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com.ua/>.
18. Великоіваненко Г. І. Моделювання внутрішніх кредитних рейтингів позичальників комерційного банку / Г. І. Великоіваненко, Л. О. Трокоз // Економічний аналіз : збірник наукових праць / Тернопільський національний економічний університет ; редкол. : С. І. Шкарабан (голов, ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2012. – Вип. 11, частина 1. – С. 313-319.
19. Виговський В. Г. Визначення кредитоспроможності в економічній літературі : оцінка підходів / В. Г. Виговський // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 2 (64). – С. 206-212.

20. Вишняков И. В. Методы и модели оценки кредитоспособности заемщиков / И. В. Вишняков. – Санкт – Петербург : СПбГИЭА, 2005. – 354 с.
21. Вовк В. Я. Кредитування і контроль : навч. посібник / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. – Київ : Знання, 2008. – 463 с.
22. Гайдаржийська О. М. Напрями удосконалення управління кредитним ризиком / О. М. Гайдаржийська, О. Г. Чернікова // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2014. – № 38. – С. 47-50.
23. Галасюк В. В. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників / В. В. Галасюк, В. В. Галасюк // Вісник НБУ. – 2007. – № 9. – С. 54-57.
24. Галасюк В. Оцінка кредитоспроможності позичальників: що оцінюємо? / В. Галасюк, В. Галасюк // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 5. – С. 54-56.
25. Герасименко Р. Проблемні позики та прогнозування їх частки в кредитному портфелі банку / Р. Герасименко, М. Дегтярьова // вісник національного банку України. – 2012. – № 4. – С. 40–46.
26. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : від 16 січ. 2003 р. № 436-IV : станом на 1 лист. 2014 р. / Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2684-14>.
27. Гриценко Л. Л. Комплексна експрес-методика оцінки кредитоспроможності підприємств з урахуванням приналежності до виду економічної діяльності / Л. Л. Гриценко, І. М. Боярко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 7. – С. 206-214.
28. Грошово-кредитна статистика НБУ// Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/publish/>.
29. Грюнинг Х. Анализ банковских рисков. система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / х. Грюнинг ; пер. с англ. ; вступ. сл. д. э. н. К.Р. Тагирбекова. – Москва : Весь мир, 2007. – 304 с.

30. Дебок Г. Анализ финансовых данных с помощью самоорганизующихся карт / [Г. Дебок, Т. Кохонен и др.] ; пер. с англ. - Москва : Альпина, 2001. – 317 с.
31. Демчик І. Управління кредитним ризиком / І. Демчик // Банківський менеджмент. – 2008. – № 8. – С. 5-9.
32. Деревягін О. Оцінка кредитоспроможності компаній у зарубіжній практиці [Електронний ресурс] / О. Деревягін. – Режим доступу: http://ufin.com.ua/analit_mat/sdu/098.htm.
33. Дехтяр Н. А. Особливості врахування додаткових (суб'єктивних) факторів при проведенні оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи / Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека, І. М. Боярко // Вісник НБУ. – 2015. – № 4. – С. 71-75.
34. Дмитренко М. Г. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України в умовах глобалізації фінансових ринків / М. Г. Дмитренко, І. Ю. Кочума // Вісник УБСНБУ. – 2008. – № 3. – С. 102-107.
35. Дутченко О. О. Напрямки вдосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника банку / О. О. Дутченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка та менеджмент. – Випуск 5/1 (39). – 2010. – С. 113-120.
36. Дутченко О. Проблеми використання методик оцінки кредитоспроможності позичальника з урахуванням галузевих особливостей [Електронний ресурс] / О. Дутченко. – Режим доступу: <http://www.dspace.academy.sumy.ua/handle/123456789/1432>.
37. Ефективність та конкурентоспроможність банківської системи України / (Г. Т. Карчева, Т. С. Смовженко, В. І. Міщенко та ін.) ; за заг. ред. д-ра екон. наук Г.Т. Карчевої. – Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. – 276 с.
38. Єфіменко Н. М. Кредитоспроможність позичальника як інструмент визначення кредитного ризику / Н. М. Єфіменко // Організаційно-

- економічні проблеми розвитку АПК; за ред. Саблука. – Київ, 2009. – С. 75-79.
39. Жуйков С. Г. Удосконалення відносин між кредитором і позичальником при здійсненні банківського інвестиційного кредитування / С. Г. Жуйков // Науково – виробничий журнал «Бізнес – навігатор». – 2010. – № 3 (20). – С. 21-28.
 40. Жукова Н. К. Сучасний стан ринку банківських кредитів в Україні / Н. К. Жукова, Н. В. Зражевська // Економічний часопис ХХІ. – 2011. – № 5-6. – С. 54-57.
 41. Жукова Н. К. Сучасний стан та проблеми управління кредитним портфелем комерційних банків / Н. К. Жукова, Н. В. Зражевська // Економічний часопис-ХХІ. — 2013. — № 1—2 (1). — 71 с.
 42. Журавель Т. М. Проблеми і перспективи сучасних методик оцінювання кредитоспроможності клієнтів / Т. М. Журавель, Л. О. Нічик // Вісник УБС НБУ. – 2011. – №1(10). – С.98-102.
 43. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 4-те вид., випр. та доп. – Київ : Знання, КОО; Львів: Вид-во Львів. банк. Ін.-ту НБУ. – 566 с.
 44. Захараш Н. В. Особливості оцінки кредитоспроможності підприємств / Н. В. Захараш // Вісник Національного банку України. – 2007. – №9. – С.29-31.
 45. Здражевский В.О. Минимизация рисков: основные принципы построения эффективной системы управления финансовой мощности в банке / В.О. Здражевский // Аналитический банковский журнал. – 2002. – № 4(83). – С. 11–21.
 46. Карасьова З. М. Управління проблемними кредитами банку / З. М. Карасьова // Наука й економіка. – 2010. – № 3 (19). – С. 36-40.
 47. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В. В. Ковалев. – Москва : Финансы и статистика, 1998. – 512 с.

48. Коваленко В. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи / В. Коваленко, Ю. Гаркуша // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 9 – С. 35–40.
49. Коваленко В. В. Діагностика кредитного ризику та його вплив на кредитну активність банків України / В. В. Коваленко, О. М. Зверяков, Д. С. Гайдукович // Фінанси України. – 2016. – № 2. – С. 84–98.
50. Коваленко В. В. Методи управління кредитним ризиком та їх місце у забезпеченні платоспроможності банків / В. В. Коваленко, Д. О. Ненад // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2017. – Випуск 3 (08). – С. 270-274.
51. Ковальов О. П. Стратегічне управління кредитними ризиками / О. П. Ковальов // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 5. – С. 21–30.
52. Кожухівська О. А. Прогнозування ризиків кредитування фізичних осіб за математичними моделями [Електронний ресурс] / О. А. Кожухівська. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/23909/1/22-177-185.pdf>.
53. Кондратюк О. Г. Управління кредитоспроможністю підприємства та критерії її оцінювання [Електронний ресурс] / О. Г. Кондратюк. – Режим доступу: [http:// www. www.rusnauka.com](http://www.rusnauka.com).
54. Коніжай М. В. Методи оцінки стабільності та економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності при довгостроковому кредитуванні / М. В. Коніжай // Фондовий ринок. – 2009. – № 38. – С.15-21.
55. Корольова-Казанська О. В. Методологічні засади управління кредитоспроможністю підприємства / О. В. Корольова-Казанська // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Чернівці ЧТЕІ КНТЕУ, 2010. – Вип. I (32). Серія : Економічні науки. – С. 239-245.
56. Корольова-Казанська О. В. Обґрунтування обсягу фінансових ресурсів підприємства в системі стратегічного управління його розвитком [Електронний ресурс] / О. В. Корольова-Казанська. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=433>.

57. Кредитний ризик комерційного банку : навч. посібник / За ред. В.В. Вітлінського. – Київ : Знання, КОО, 2000. – 251 с.
58. Кривцун І. Управління ризиками комерційного банку / І. Кривцун, О. Кутник // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 104–108.
59. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : УАБС НБУ, 2008. – 86 с.
60. Кузнецов І. О. Кредитний ризик: суть, виникнення та методи усунення / І. О. Кузнецов // Інноваційна економіка. – 2008. – № 1. – С. 85–86.
61. Кузнецова Л. В. Роль банківського кредитування у фінансовому забезпеченні розвитку реального сектора економіки України / Л. В. Кузнецова // Економічний простір. – 2008. – № 20/1. – С. 107–115.
62. Кузнецова Л. В. Аналіз кредитних циклів у банківській системі України / Л. В. Кузнецова, Д. Ю. Кретов // Економіка та суспільство. – 2016. – № 7. – С. 767–772.
63. Кузьмін О. Є. Теоретичні та прикладні засади менеджменту : навч. посібник / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – Львів : Вид. НУ "Львівська політехніка" (Інформаційно-видавничий центр "ІНТЕЛЕКТ"), "Інтелект-Захід", 2003. – 352 с.
64. Курова Т. Г. Оцінка кредитоспроможності клієнта банку за допомогою дискримінантного аналізу // Т. Г. Курова, К. О. Костроміна // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 3 (27). – С. 113-117.
65. Лаврушин О. И. Банковское дело : современная система кредитования / О. И. Лаврушин. – Москва : КНОРУС. – 2009. – 391 с.
66. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика : навч. посібник / В. Д. Лагутін. – Київ : вид-во КНЕУ, 2008. – 540 с.
67. Манако О. В. Системний підхід до оцінки кредитоспроможності підприємства / О. В. Монако // Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем. Збірник наукових праць МННЦ ІТіС. – 2007. – Вип. 12. – С. 84-95.

68. Масленченков Ю. С. Технология и организация работы банка: теория и практика / Ю. С. Масленченков. – Москва : Дека, 1998. – 432 с.
69. Мельник Г. Г. Ймовірнісна оцінка кредитоспроможності господарюючого суб'єкта / Г. Г. Мельник, А. С. Бакаєв // Економіка. Фінанси. Право. – 2003. – № 5. – С. 19-22.
70. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури ; пер. с англ. – Москва : Дело, 2005. – 704 с.
71. Міщенко В. І. стратегічні підходи до управління ризиками функціонування нежиттєздатних банків і обслуговування проблемних активів / В. І. Міщенко, С. В. Міщенко // Вісник київського національного університету імені тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – № 10(163). – С. 40–45.
72. Напрями вдосконалення управління кредитним ризиком банківської установи / [В. В. Пірог, А. Б. Мусіюк та ін.]. – Молодий вчений. – 2014. – № 7 (10) . – С. 66-68.
73. Науменкова С. В. Розвиток кредитування в посткризових умовах / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко // Банківська справа. – 2013. – № 1. – С. 3–19.
74. Нестеренко М. В. Облік і аналіз кредитних операцій / М. В. Нестеренко, О. Ф. Андросова // Економічний простір – 2009. – № 23/2. – С. 172-177.
75. Новоселецький О. М. Моделювання кредитоспроможності юридичних осіб на основі дискримінантного аналізу та нейронних мереж [Електронний ресурс] / О. М. Новоселецький, О. В. Якубець. – Режим доступу : <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/5446/1/>.
76. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання : монографія / [А. О. Єпіфанов, Н. А. Дехтяр, Т. М. Мельник та ін.] ; за ред. докт. екон. наук А. О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 286 с.
77. Петрук О. М. Банківська справа : навч. посібник / О. М. Петрук. – Київ : Кондор, 2004. – 461 с.

78. Петрушко Я. Р. Управління кредитним ризиком як запорука безпеки кредитної діяльності банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2018/154.pdf.
79. Подчесова В. Ю. Регламентация процесу управління кредитним ризиком / В. Ю. Подчесова, Я. М. Замашка // Молодий вчений. – 2015. – № 2 (17). – С.11-15.
80. Поездник А. И. Анализ и внутрибанковский контроль кредитоспособности заемщика: автореф. дис... канд. эконом. наук / А. И. Поездник. – Москва, 1999. – 23 с.
81. Прийдун Л. Оцінка зарубіжного досвіду мінімізації рівня проблемної заборгованості у кредитних операціях банків / Л. Прийдун // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2011. – № 16. – С. 201–209.
82. Прийдун Л. М. Теоретичні аспекти визначення сутності кредитного ризику банку / Л. М. Прийдун // Збірник наукових праць. Економічні науки. - Випуск 8.- Чернівці. – 2012. – С. 233-244.
83. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку : навч. посібник / Л. О. Примостка. – Київ : Вид-во КНЕУ, 1999. – 280 с.
84. Про акціонерні товариства [Електронний ресурс] : Закон України від 17 вер. 2008 р. № 514-IV : станом на 9 лют. 2012р. / Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
85. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
86. Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова нбу від 30.06.2016 № 351 [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://xn--80aagahqwyibe8an.com/ukrajini-bank-natsionalniy/postanova-vid-30062016-351-pro-zatverdjennya-2016-32869.html>.

87. Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [Електронний ресурс] : Постанова Правління Національного банку України від 25.01.2000 р. № 279 – – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0325-00>.
88. Про затвердження Положення про кредитування [Електронний ресурс] : Постанова Правління Національного банку України від 28.09.1995 р. № 246 – – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0246500-95>.
89. Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] : Постанова Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23 – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.
90. Просович О. П. Управління ризиками банку / О. П. Просович, К. В. Процак // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 684: Проблеми економіки та управління. – С. 194–200.
91. Рогожнікова Н. В. Аналіз стану та динаміки кредитної діяльності банків України / Н. В. Рогожнікова // Банківський менеджмент. – 2012. – № 1(5). – С. 30-34.
92. Руда О. Л. Кредитні ризики та фактори, що на нього впливають [Електронний ресурс] / О. Л. Руда. – Режим доступу : <http://intkonf.org/ruda-ol-kreditniy-rizik-ta-faktori-scho-na-nogo-vplivayut/>.
93. Савлук М. І. Гроші та кредит : підручник / М. І. Савлук, М. І. Мирун, І. М. Лазепко. – Київ : Вид-во КНЕУ, 2002. – 124 с.
94. Синки Джозеф Ф.–мл. Управление финансами в коммерческих банках. / . Джозеф Ф.–мл. Синки. – пер. с англ. 4-го, переработанного изд. . – под ред. Р. Я. Левиты, Б. С. Пинскера – Москва : 1994, Catallaxy. – 820 с.
95. Ситнік І. П. Актуальні проблеми в управлінні кредитоспроможністю підприємства [Електронний ресурс] / І. П. Ситнік, О. В. Тимофєєва. –

Режим

доступу:

<http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14035/1/pdf.pdf>.

96. Смоляк В. А. Проблеми удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника банку [Електронний ресурс] / В. А. Смоляк. – Режим доступу: <http://www. www.rusnauka.com>.
97. Сокол С. В. Удосконалення механізму банківського кредитування / С. В. Сокол, Р. О. Тесьолкін // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2013. – Випуск 4 (41).– С. 72-75.
98. Срібна К. А. Основні проблеми розвитку банківського кредитування суб'єктів підприємництва на регіональному рівні / К. А. Срібна // Управління розвитком. – 2009. – № 1. – С. 20-21.
99. Степаненко К. Р. Особливості формування кредитного портфеля банку / К. Р. Степаненко // Науковий вісник Ужгородського національного університету — 2016. — № 7. — С. 169.
100. Стецюк П. А. Управление кредитоспособностью предприятия: теоретические и практические аспекты / П. А. Стецюк, Е. Е. Гудзь // Облік і фінанси. – 2014. – № 3 (65). – С. 110-116.
101. Тарасюк В. Проблеми короткострокового кредитування агропідприємств в умовах ринку / В. Тарасюк, Р. Мула // Збірник ТІАВ. – 2011. – № 5. – С. 7-8.
102. Терещенко О. Нові підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб / О. Терещенко // Вісник НБУ. – 2012. – № 1. – С. 26-30. .
103. Терещенко О. Оцінка кредитних ризиків: відповідність новацій НБУ міжнародній практиці / О. Терещенко // Вісник національного банку України. – 2012. – № 9. – С. 4–8.
104. Управління кредитними ризиками // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.probusiness.in.ua/kb/management/practice/finance/bank/operative/credite/risk/>.

105. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 283 с.
106. Фаюра Н. Д. Стан і проблеми короткострокового кредитування підприємств АПК / Н. Д. Фаюра, О. В. Марценюк-Розарьєнова, Н. М. Андрєєва // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія : Економічні науки. – 2011. – № 2 (53). – С. 94-99.
107. Филипенко О. М. Кредитування підприємств : навч. посіб. / О. М. Филипенко, В. А. Гросул. – Харків : вид-во ХДУХТ, 2011. – 174 с.
108. Філіпова Т. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України в умовах фінансової кризи [Електронний ресурс] / Т Філіпова // Матеріали I Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції 20-22 січня 2010 року : Актуальні питання сучасної економіки. Частина III. Розділ 2. Фінансові аспекти розвитку економіки (продовження). – Режим доступу : <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1134>.
109. Фінансова стратегія підприємства : монографія / [І. О. Бланк, Г. В. Ситник, О. В. Корольова-Казанська, І. Г. Ганечко]. – Київ : Вид-во КНТЕУ, 2009. – 147 с.
110. Фурик В. Г. Комплексна оцінка кредитоспроможності підприємств-позичальників комерційним банком / В. Г. Фурик, Т. К. Калугаряну // Вісник Вінницького політехнічного інституту, 2014 – № 6. – С. 63-68.
111. Чайковський Я. Напрямки вдосконалення методики аналізу кредитоспроможності боржника-юридичної особи / Я. Чайковський // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2014. – Вип. 19, ч. 1. – С. 176-188.
112. Чайковський Я. Сучасний стан та перспективи розвитку банківського кредитування / Я. Чайковський // Банківська справа. – 2005. – № 2. – С. 36-47.

113. Чуб П. М. Нетрадиційний підхід управління кредитним портфелем комерційного банку (практика) / П. М. Чуб // Ринок цінних паперів України.— 2003. — № 7—8. — С. 55—61.
114. Швець О. В. Сутність кредитного РИЗИКУ і підходи щодо його визначення та оцінювання / О. В. Швець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2013. – Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір, Вип. 1 (99). – С. 407- 414.
115. Шевчук Н. С. Методи прогнозування кредитоспроможності підприємств [Електронний ресурс] / Н. С. Шевчук. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/527/1/>.
116. Шовкун І. Кредитоспроможність підприємств у контексті формування фінансових джерел відтворення переробної промисловості у регіонах України / І. Шовкун // Вісник НБУ. – 2014. – № 2. – С. 54-61.
117. Штефан Л.Б. Проблеми управління кредитним ризиком в комерційних банках України / Л.Б. Штефан // Ефективна економіка. – 2015. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3904.10>

Додаток Л

Методика оцінки фінансового стану позичальника банку «Х»

1. Загальні положення

Дана методика розроблена у відповідності з вимогами, що викладені в Положенні “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків”, затвердженого Постановою Правління НБУ 06.07.2000р. № 279 та призначена для оцінки фінансового стану позичальника (юридичної особи та підприємця), на основі якої визначається обсяг резерву під кредитні ризики та чистий кредитний ризик та обов’язкова для виконання при здійсненні операцій з кредитування підрозділами банку “М” та його філіями (далі Банк).

Методика являється невід’ємною частиною положення Банку “Про кредитування юридичних осіб”, “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банку”.

Оцінку фінансового стану позичальника незалежно від форми власності суб’єкта господарювання (контрагента банку), сезонності характеру виробництва (сільськогосподарських товаровиробників) Банк здійснює в кожному випадку проведення ним кредитної операції, а надалі — не рідше одного разу в квартал з урахуванням стану обслуговування боргу.

Для аналізу фінансового стану позичальника Банк використовує фінансову звітність позичальника у складі:

- Баланс (форма №1) ;
- Звіт про фінансові результати (форма №2);
- Звіт про рух грошових коштів (форма №3);
- Звіт про власний капітал (форма №4).

Для більш детальної оцінки фінансового стану Банк може вимагати додаткові документи, що характеризують стан дебіторської та кредиторської заборгованості, відомості про рух коштів за поточними рахунками та в касі, відомості про обсяг щомісячних або щоквартальних умовно-постійних зобов’язань (адміністративно-господарських та інших витрат тощо), щомісячних податкових та інших зобов’язань перед кредиторами, які мають бути сплачені з поточного рахунку, за виключенням сум зобов’язань, строки погашення яких перевищують строк дії кредитної угоди.

Методика встановлює показники, що характеризують, фінансовий стан позичальника, їх, нормативні значення та відповідні бали для кожного показника залежно від його вагомості серед інших показників.

Аналіз фінансового стану здійснюється в залежності від статусу позичальника:

- юридична особа;
- фізична особа - суб’єкт підприємницької діяльності.

Банк визначає клас позичальника (контрагента банку) за результатами оцінки фінансового стану позичальника (контрагента банку) на підставі загальної суми балів за основними та додатковими (суб’єктивними) показниками. Питома вага суми балів за додатковими (суб’єктивними) показниками не може перевищувати 30 % від визначеної банком загальної суми балів за результатами оцінки фінансового стану позичальника.

Аналіз фінансового стану позичальника — суб’єкта малого підприємництва, фінансова звітність якого складається у відповідності з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 25 (П(С)БО 25), затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 року №39 проводиться на основі:

- балансу (Форма №1-м)
- звіту про фінансові результати (Форма №2-м).

Для більш детальної оцінки фінансового стану Банк може вимагати додаткові документи, що

характеризують стан дебіторської та кредиторської заборгованості, відомості про рух коштів за поточними рахунками та в касі, відомості про обсяг щомісячних або щоквартальних умовно-постійних зобов'язань (адміністративно-господарських, інших витрат тощо), щомісячних податкових та інших зобов'язань перед кредиторами, які мають бути сплачені з поточного рахунку, за виключенням сум зобов'язань, строки погашення яких перевищують строк дії кредитної угоди.

Враховуючи, що ці юридичні особи використовують спрощену форму бухгалтерського обліку, у формули, за допомогою яких здійснюється розрахунок основних показників, що характеризують фінансовий стан Позичальника, з форми №1-м заносяться дані тільки тих рядків, номери яких вказані у формулах та які мають значення, відмінні від 0.

Для розрахунку рентабельності продаж (Рп), який показує, скільки прибутку приходить на одиницю реалізованої продукції (робіт, послуг) використовуються дані форми №2-м.

$$Pn = \frac{Пч}{Вр}$$

де,

Пч – чистий прибуток;

Вр – чистий дохід від реалізації продукції (без непрямих податків та інших вирахувань з доходу), формула має такий вигляд:

$$Pn = \frac{\text{Ряд.190 (Форма №2-м)}}{\text{Ряд.30 (Форма №2-м)}}$$

Для розрахунку рентабельності активів (Ра), яка характеризує прибутковість підприємства, тобто наскільки вдало воно розміщує свої кошти, використовуються дані як форми №1-м так і форми 2-м. Показник виражає віддачу, яка припадає на одиницю активів позичальника та базується на співставленні чистого прибутку та сукупних активів.

$$Pa = \frac{Пч}{A}$$

де, Пч – чистий прибуток;

A – активи (валюта балансу).

$$Pa = \frac{\text{Ряд.190 (Форма №2-м)}}{\text{Ряд.280 (Форма №1-м)}}$$

Необхідно враховувати не тільки значення показників Рп, Ра та їх динаміку, але і взаємний вплив коефіцієнтів один на одного. Причини погіршення рентабельності активів, можуть лежати як у зниженні рентабельності продаж, так і в зменшенні оборотності активів.

Причиною погіршення рентабельності продажів може бути зростання собівартості продукції, зниження якості та конкурентоспроможності продукції, а також попиту на неї, падіння обсягу продажу.

2. Показники, що застосовуються при визначенні фінансового стану та основні етапи аналізу.

Оцінка фінансового стану позичальника передбачає аналіз його фінансово-господарської діяльності протягом двох кварталів, що передують до звернення в банк¹, за такими даними:

- обсяг реалізації,
- прибутки і збитки,

¹ Знов створенні підприємства надають до банку проміжний баланс, складений на дату звернення до банку за кредитом.

- рентабельність,
- платоспроможність,
- фінансова стійкість,
- грошові потоки (рух коштів на рахунках позичальника),
- склад та динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості,
- собівартість продукції (робіт, послуг).

При оцінці враховуються також фактори суб'єктивного характеру:

- ефективність управління позичальника,
- залежність позичальника від циклічних та структурних змін в економіці та в галузі, його ринкова позиція,
- сезонність характеру виробництва продукції, її зберігання або реалізації,
- професіоналізм керівництва,
- склад засновників,
- кредитна історія тощо.

Оцінка фінансового стану позичальника проводиться в три етапи:

- 1-й етап — аналіз динаміки даних фінансової звітності позичальника та обчислення значень показників, що характеризують фінансовий стан позичальника, на основі даних цієї звітності;
- 2-й етап — оцінка та узагальнення показників;
- 3-й етап — коригування значення оцінки основних показників на дані суб'єктивного аналізу, визначення рейтингу та класу позичальника.

Можуть визначатися значення показників платоспроможності позичальника та його фінансової стійкості з урахуванням статистичних даних галузі господарства, у якій він працює, (якщо ці дані будуть оприлюднені Держкомстатом України або НБУ) і дані про результати його діяльності.

3. Перший етап проведення оцінки фінансового стану

3.1. Аналіз динаміки даних балансового звіту та звіту про фінансові результати.

Аналіз проводиться шляхом порівняння даних звітності протягом декількох періодів, що дає змогу визначити основні тенденції змін даних, що відображають майновий та фінансовий стан позичальника, склад активів та джерел, завдяки яким створено активи, структуру капіталу, власних та залучених коштів, собівартість продукції, товарів та послуг, фінансові результати діяльності.

3.2. Визначення показників ліквідності та мобільності

Оцінка ліквідності — визначення обсягів та джерел коштів, що використовуються для покриття різних видів активів позичальника: обігового та позаобігового капіталу.

Ціль аналізу ліквідності — визначення спроможності позичальника своєчасно та в повному обсязі провести розрахунки за короткостроковими зобов'язаннями, тобто оцінити фінансовий стан позичальника з точки зору короткострокової перспективи.

За допомогою показників ліквідності банк дає оцінку ліквідності балансу позичальника, тобто наскільки швидко окремі види активів можуть бути переведені в грошові кошти. Для того, щоб підприємство мало велику ліквідність, воно повинно підтримувати належне співвідношення між перетворенням оборотних (короткострокових) активів в грошові кошти та строками погашення поточних активів. А оскільки зобов'язання, як правило, погашаються грошовими коштами, при аналізі ліквідності основну увагу приділяють наявності фактичних грошових коштів чи спроможності підприємства отримати їх шляхом перетворення активів без суттєвих втрат їх вартості.

Аспект ліквідності при цьому означає намір банку розглянути перспективу ліквідації фірми для відшкодування основної суми позики.

Коефіцієнти ліквідності відображають перевищення поточних активів над поточними зобов'язаннями у випадку повної ліквідації підприємства. При розрахунках використовуються нижче наведені коефіцієнти.

3.2.1. Коефіцієнт миттєвої (абсолютної) ліквідності (Кмл)

Даний коефіцієнт дорівнює відношенню найбільш ліквідних активів до найбільш строкових зобов'язань. До складу таких активів входять грошові кошти, їх, еквіваленти та поточні фінансові інвестиції. Короткострокові зобов'язання підприємства включають: кредиторську заборгованість та інші пасиви; позики не погашені в строк; короткострокові кредити та залучені кошти.

Коефіцієнт миттєвої ліквідності характеризує, на скільки обсяг поточних зобов'язань за кредитами і розрахунками може бути погашений за рахунок високоліквідних активів, тобто показує яку частину короткострокової заборгованості підприємство може погасити в найближчий час.

$$K_{мл} = \frac{Aв}{Зп}$$

де,

Ав – високоліквідні активи;

Зп – поточні (короткострокові) зобов'язання.

$$K_{мл} = \frac{ряд.220 + ряд.230 + ряд.240}{ряд.620}$$

Оптимальне теоретичне значення показника Кмл – не менше ніж 0,2.

Коефіцієнт миттєвої ліквідності також характеризує платоспроможність позичальника на дату складання балансу.

3.2.2. Коефіцієнт поточної ліквідності (Кпл)

Для визначення значення коефіцієнту поточної ліквідності (інша назва проміжний коефіцієнт покриття) до складу ліквідних активів в чисельник відносного показника додається дебіторська заборгованість, векселі одержані. Коефіцієнт поточної ліквідності характеризує можливість погашення короткострокових зобов'язань у встановлені строки.

$$K_{пл} = \frac{Ал}{Зп}$$

де,

Ал – ліквідні активи;

Зп – поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів та розрахунків з кредиторами.

$$K_{пл} = \frac{ряд.220 + ряд.230 + ряд.240 + ряд.160 + ряд.170 + ряд.180 + ряд.190 + ряд.200 + ряд.210 + ряд.150}{ряд.620}$$

Оптимальне теоретичне значення показника Кпл – не менше ніж 1,0.

Коефіцієнт поточної ліквідності характеризує очікувану платоспроможність підприємства на період, що дорівнює середній тривалості одного обороту дебіторської заборгованості.

3.2.3. Коефіцієнт загальної ліквідності (Кзл)

Для розрахунку цього коефіцієнту до складу ліквідних активів треба додати запаси та витрати. Коефіцієнт характеризує, наскільки обсяг поточних зобов'язань за кредитами і розрахунками може бути погашений за рахунок усіх мобілізованих оборотних активів.

$$K_{зл} = \frac{Ао}{Зп}$$

де,

Ао – оборотні активи;

Зп – поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів та розрахунків з кредиторами.

$$K_{зл} = \frac{ряд.260}{ряд.620}$$

Оптимальне теоретичне значення показника Кзл – не менше ніж 2,0. Тобто, якщо вартість оборотних активів зменшиться на 50%, суми, що залишаться буде досить для погашення поточної заборгованості у тому випадку, якщо до зменшення коефіцієнт дорівнював 2,0.

Не менш важливим, чим розмір показника, вважається склад і якість активів, які використовуються при розрахунку коефіцієнта. Якщо при високій числовій величині показника (наприклад, 3,5) в активах висока доля товарних запасів, коефіцієнт не свідчить про благополуччя позичальника. І навпроти, коефіцієнт може бути межах 1,0 – 2,0, але якщо в активах переважає готівка й інші найбільше ліквідні статті, можна вважати, що фінансове становище позичальника задовільне.

Коефіцієнт загальної ліквідності не є абсолютним показником можливості повернення боргів, оскільки при нормальних умовах підприємство ніколи повністю не ліквідує свої оборотні активи. Крім того, коефіцієнт характеризує не якість оборотних активів, а тільки їх наявність.

3.2.4. Коефіцієнт мобільності активів (Кма)

Коефіцієнт характеризує потенційну можливість перетворити активи в ліквідні засоби.

$$K_{ma} = \frac{A_l}{A_n}$$

де, A_l – ліквідні активи, що складаються з високоліквідних активів, дебіторської заборгованості, векселів одержаних;

A_n – необоротні активи.

$$K_{ma} = \frac{\text{ряд.220} + \text{ряд.230} + \text{ряд.240} + \text{ряд.160} + \text{ряд.170} + \text{ряд.180} + \text{ряд.190} + \text{ряд.200} + \text{ряд.210} + \text{ряд.150}}{\text{ряд.080}}$$

Оптимальне теоретичне значення показника K_{ma} – не менше ніж 0,5.

3.3. Визначення показників ділової активності та прибутковості

Для оцінки ділової активності позичальника розраховуються показники, що характеризують ефективність поточної основної діяльності позичальника, а також ефективність строку знаходження коштів в обігу та рентабельності.

Ціль аналізу – визначення результативності та економічної доцільності функціонування позичальника, ефективність використання фінансових ресурсів.

3.3.1. Рентабельність продаж (Рп)

Коефіцієнт рентабельності продаж показує, скільки прибутку приходить на одиницю реалізованої продукції (робіт, послуг). Іншими словами, скільки залишається в позичальника після покриття собівартості продукції (робіт, послуг).

$$P_n = \frac{Пч}{Вр}$$

де,

$Пч$ – чистий прибуток;

$Вр$ – виручка від реалізації (без ПДВ та акцизного збору)

$$P_n = \frac{\text{ряд.100} - \text{ряд.180}(\text{Форма №2})}{\text{ряд.010} - \text{ряд.015} - \text{ряд.020} - \text{ряд.025}(\text{Форма №2})}$$

Якщо позичальник – суб'єкт малого підприємництва, формула має такий вигляд

$$P_n = \frac{\text{Ряд.80 (Форма №2-м)}}{\text{Ряд.30 (Форма №2-м)}}$$

Коефіцієнт показує також, наскільки можуть змінитися собівартість проданих товарів та операційні витрати, щоб це не відобразилося на прибутку негативно.

Оптимальне значення цього показника встановлюється на рівні 0,1, тобто прибутковість продаж повинна складати 10%.

3.3.2. Рентабельність активів (Ра)

Рентабельність активів характеризує прибутковість підприємства, тобто наскільки вдало воно розміщує свої кошти. Показник виражає віддачу, яка припадає на одиницю активів позичальника. Він базується на співставленні чистого прибутку та сукупних активів.

$$P_a = \frac{Пч}{A}$$

де,

$Пч$ – чистий прибуток;

A – активи (валюта балансу).

$$P_a = \frac{\text{ряд.220(Форма №2)}}{\text{ряд.280(Форма №1)}}$$

Необхідно враховувати не тільки значення показників Рп, Ра та їх динаміку, але і взаємний вплив коефіцієнтів один на одного. Причини погіршення рентабельності активів, можуть лежати як у зниженні рентабельності продаж, так і в зменшенні оборотності активів.

Причиною погіршення рентабельності продажів може бути зростання собівартості продукції, зниження якості та конкурентоспроможності продукції, а також попиту на неї, падіння обсягу продажу.

Оптимальне значення цього показника - 0,15, тобто прибутковість активів повинна складати 15%.

3.3.3. Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей (Ксп)

Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей характеризує наскільки кредиторська заборгованість може бути погашена за рахунок дебіторської заборгованості.

$$K_{cn} = \frac{Дз}{Зк}$$

де,

Дз – короткострокова та довгострокова дебіторська заборгованість;

Зк – залучені кошти (довгострокові та поточні зобов'язання).

$$K_{cn} = \frac{ряд.160 + ряд.170 + ряд.180 + ряд.190 + ряд.200 + ряд.210 + ряд.220 + ряд.150 + ряд.040 + ряд.045 + ряд.050}{ряд.480 + ряд.620}$$

Оптимальне теоретичне значення показника Ксп – не менше 0,8.

3.3.4. Показник грошового потоку (Кгп)

Банк здійснює аналіз грошового потоку з урахуванням показника грошового потоку, який визначається як співвідношення чистих надходжень на всі рахунки позичальника (у тому числі відкриті в інших банках) до суми основного боргу за кредитною операцією та відсотками за нею з урахуванням строку дії кредитної угоди (для короткострокових кредитів) та для суб'єктів господарської діяльності, що отримали кредит в іноземній валюті, — з урахуванням зміни валютного курсу:

$$K_{gn} = \frac{H_{cm} * n - Зм * n - Зі}{Ск}$$

де,

Нсм — середньомісячні надходження на рахунки позичальника протягом трьох останніх місяців (за винятком кредитних коштів);

Зм — щомісячні умовно-постійні зобов'язання позичальника (адміністративно-господарські витрати, податкові платежі тощо);

Зі — сума інших зобов'язань перед кредиторами, що мають бути виконані у грошовій формі з рахунку позичальника, крім сум зобов'язань, строк погашення яких перевищує строк дії кредитної угоди (за даними останнього балансу);

п — кількість місяців дії кредитної угоди;

Ск — сума кредиту та відсотки за ним (за кредитами в іноземній валюті ця сума приймається до розрахунку з урахуванням зміни валютного курсу).

Для суб'єктів господарської діяльності, діяльність яких пов'язана з сезонним характером виробництва, середньомісячна сума надходжень визначається за 12 місяців.

Оптимальне теоретичне значення показника Кгп – не менше ніж 1,5.

Для розрахунку показника грошового потоку використовуються наступні документи підприємства, що аналізується:

виписки з банку (банків) про рух грошових коштів на поточних рахунках позичальника;

довгострокові угоди з постачальниками та кредиторами;

якщо до каси позичальника вноситься виручка від реалізації товарів (робіт, послуг) без подальшого внесення її на поточний рахунок, необхідно мати від позичальника довідку про рух грошових коштів в його касі. (довідка про рух грошових коштів підлягає обов'язковій перевірці відповідності касовій книзі, а залишки грошових коштів в касі – ліміту залишку грошових коштів в касі, що встановлюється обслуговуючим банком. Невідповідність даних наведених в довідці даним касової книги свідчить про непорядність, некомпетентність керівників позичальника, приховування доходів від оподаткування. Перевищення ліміту каси або наявність картотеки за податками (у разі здійснення виплат заробітної плати або розрахунків з кредиторами з виручки від реалізації товарів

(робіт, послуг), яка не вноситься на поточний рахунок позичальника) свідчить про подальші штрафні санкції податкової адміністрації щодо порушення касової дисципліни.

Якщо позичальник має декілька банківських рахунків, то показник грошового потоку (Кгп) визначається в сукупності за цими рахунками.

До середньомісячних надходжень на рахунки позичальника (Нсм) додаються надходження виручки від реалізації товарів (робіт, послуг) готівкою в касу позичальника у разі не внесення їх на поточний рахунок.

До суми інших зобов'язань перед кредиторами, що мають бути виконані у грошовій формі з рахунку позичальника (Зі) належать зобов'язання перед постачальниками відповідно до укладених угод. У разі укладення довгострокових угод з постачальниками та кредиторами до суми Зі належать щомісячні (щоквартальні) платежі згідно з графіком погашення (в періоді, що аналізується).

До суми Зі додаються розрахунки готівкою з каси позичальника із постачальниками та кредиторами, а до суми Зм розрахунки готівкою з каси позичальника із працівниками, господарські витрати тощо, у разі якщо джерелом формування таких коштів є кошти, що отримані не з поточного рахунку позичальника, а з виручки від реалізації товарів (робіт, послуг) готівкою.

3.4. Визначення показників фінансової стійкості

Оцінка фінансової стійкості – визначення та розрахунок частки кожного джерела коштів в загальній сумі авансованого капіталу.

Ціль аналізу – визначення фінансової структури підприємства та ступеня залежності від зовнішніх кредиторів, тобто оцінка фінансового стану з точки зору довгострокової перспективи.

3.4.1. Коефіцієнт фінансової стійкості (Кфс)

Коефіцієнт фінансової стійкості показує питому вагу власних джерел залучених на тривалий строк коштів у загальних витратах підприємства, які можна використати у своїй поточній діяльності без втрат для кредиторів.

$$K_{фс} = \frac{B_k + D_n}{П}$$

де,

B_k – власні кошти позичальника;

D_n – довгострокові кредиторська заборгованість;

$П$ – пасиви (валюта балансу)

$$K_{фс} = \frac{ряд.380 + ряд.430 + ряд.630 + ряд.480}{ряд.640}$$

Оптимальне теоретичне значення показника Кфс – не менше 0,6.

Зменшення Кфс може свідчити про зменшення власних коштів, про збільшення позикових коштів при незмінній валюті балансу, що в свою чергу приводить до погіршення фінансової стійкості позичальника.

3.4.2. Коефіцієнт незалежності (Кн)

Коефіцієнт незалежності характеризує розмір залучених коштів на 1 грн. власних коштів підприємства.

$$K_n = \frac{З_k}{B_k}$$

де, $З_k$ – залучені кошти (довгострокова та короткострокова кредиторська заборгованість);

B_k – власні кошти позичальника.

$$K_n = \frac{ряд.480 + ряд.620}{ряд.380 + ряд.430 + ряд.630}$$

Оптимальне теоретичне значення показника Кн – не більше 1,0.

Перевищення власних коштів над позиковими вказує на те, що позичальник має достатній рівень фінансової стійкості і відносно незалежний від зовнішніх фінансових джерел. Якщо Кн більше 1,0, то потрібно

з'ясувати причини зменшення фінансової стабільності (падіння виручки від реалізації товарів (робіт, послуг), зменшення прибутку, необґрунтоване збільшення матеріальних запасів тощо)

3.4.3. Коефіцієнт автономності (Ка)

Коефіцієнт автономності показує долю власних коштів у загальному капіталі позичальника та характеризує незалежність позичальника від позичених коштів.

$$Ka = \frac{Bk}{\Pi}$$

де, Bк – власні кошти позичальника;

П – пасив (валюта балансу).

$$Ka = \frac{\text{ряд.380} + \text{ряд.430} + \text{ряд.630}}{\text{ряд.640}}$$

Оптимальне теоретичне значення показника Ка - не менше 0,5.

Нормальне обмеження Ка не менше 0,5 означає, що всі зобов'язання позичальника можуть бути покриті його власними засобами. Зростання коефіцієнта автономії свідчить про збільшення фінансової незалежності позичальника, зниження ризику фінансових труднощів у майбутніх періодах. Така тенденція підвищує гарантованість позичальником своїх зобов'язань.

3.4.4. Коефіцієнт маневреності власних коштів (Км)

Коефіцієнт маневреності власних коштів характеризує ступінь мобільності використання власних коштів.

$$Km = \frac{Bk - An}{Bk}$$

де, Bк – власні кошти позичальника;

Ан – необоротні активи.

$$Km = \frac{\text{ряд.380} + \text{ряд.430} + \text{ряд.630} - \text{ряд.080}}{\text{ряд.380} + \text{ряд.430} + \text{ряд.630}}$$

Оптимальне теоретичне значення показника Км - не менше 0,5.

Км показує, яка частина власних коштів позичальника знаходиться в мобільній формі, що дозволяє вільно маневрувати цими коштами. Високе значення Км позитивно характеризує фінансовий стан позичальника.

3.4.5. Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами (Кзв)

Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами характеризує долю власних оборотних засобів у загальній сумі оборотних засобів.

$$Kzv = \frac{Bk - An}{Зк}$$

де, Bк – власні кошти позичальника;

Ан – необоротні активи;

Зк – залучені кошти (довгострокова та короткострокова заборгованість позичальника)

Оптимальне теоретичне значення показника Кзв – не менше 0,2.

$$Kzv = \frac{\text{ряд.380} + \text{ряд.430} + \text{ряд.630} - \text{ряд.080}}{\text{ряд.480} + \text{ряд.620}}$$

Зменшення Кзв може свідчити про те, що:

власні оборотні кошти вкладаються в найменш ліквідні засоби, тобто в основні засоби;

збільшуються запаси та затрати;

збільшується дебіторська заборгованість тощо.

4. Другий етап оцінки фінансового стану

Всі розраховані фактичні значення коефіцієнтів, які були отримані на першому етапі аналізу, вносяться до таблиці розрахунку узагальненого показника (колонки 5, 6) відповідно за попередній та поточний період. В колонки 7, 8 вноситься оцінка кожного коефіцієнта яка визначена в таблиці показників та їх оцінки (таблиця 1).

Залежно від того в яких параметрах знаходиться фактичне значення коефіцієнта оцінка його набуває одне із значень які наведені в цих таблицях .

При оцінці коефіцієнтів слід мати на увазі наступне:

- Якщо позичальник має збиткову діяльність, сума балів за показниками Рп та Ра дорівнює 0.
- Якщо значення показника грошового потоку має від'ємне значення сума балів за показником Кгп дорівнює 0.
- Якщо коефіцієнт незалежності (Кн.), або коефіцієнт автономності (Ка), коефіцієнт маневреності (Км).має від'ємне значення - сума балів за ними приймається рівній нулю.

Таблиця №1.

Таблиця показників та їх оцінки

Показник	Фінансовий стан				
	Дуже добрий	Добрий	Задовільний	Поганий	Дуже поганий
Коефіцієнт загальної ліквідності (Кзл)	Від 2,0 і більше	Від 1,5 до 2,0	Від 1,0 до 1,5	Від 0,5 до 1,0	Менше 0,5
	40	30	20	10	5
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (Кмл)	Від 0,2 і більше	Від 0,15 до 0,2	Від 0,1 до 0,15	Від 0,05 до 0,1	Менше 0,05
	30	20	15	10	5
Коефіцієнт поточної ліквідності (Кпл)	Від 1,0 і більше	Від 0,75 до 1,0	Від 0,5 до 0,75	Від 0,25 до 0,5	Менше 0,25
	60	45	30	15	5
Коефіцієнт мобільності активів (Кма)	Від 0,5 і більше	Від 0,4 до 0,5	Від 0,3 до 0,4	Від 0,2 до 0,3	Менше 0,2
	40	30	20	10	5
Рентабельність продаж (Рп)	Від 0,1 і більше	Від 0,075 до 0,1	Від 0,05 до 0,075	Від 0,025 до 0,05	Менше 0,025
	40	30	20	10	5
Рентабельність активів (Ра)	Від 0,15 і більше	Від 0,1 до 0,15	Від 0,06 до 0,1	Від 0,02 до 0,06	Менше 0,02
	40	30	20	10	5
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (Ксп)	Від 0,8 і більше	Від 0,6 до 0,8	Від 0,4 до 0,6	Від 0,2 до 0,4	Менше 0,2
	30	20	15	10	5
Показник грошового потоку (Кгп)	Від 1,5 і більше	Від 1,1 до 1,5	Від 0,8 до 1,1	Від 0,5 до 0,8	Менше 0,5
	60	40	30	10	5
Коефіцієнт фінансової стійкості (Кфс)	Від 0,6 і більше	Від 0,4 до 0,6	Від 0,3 до 0,4	Від 0,2 до 0,3	Менше 0,2
	65	50	35	15	0
Коефіцієнт незалежності (Кн)	Менше 1,0	Від 1,0 до 1,1	Від 1,1 до 1,5	Від 1,5 до 2	Від 2,0 і більше
	65	50	35	20	5
Коефіцієнт автономності (Ка)	Від 0,5 і більше	Від 0,4 до 0,5	Від 0,3 до 0,4	Від 0,2 до 0,3	Менше 0,2
	65	45	30	15	5
Коефіцієнт маневреності (Км)	Від 0,5 і більше	Від 0,4 до 0,5	Від 0,3 до 0,4	Від 0,2 до 0,3	Менше 0,2

	40	30	20	10	5
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами (Кзв)	Від 0,2 і більше	Від 0,15 до 0,2	Від 0,1 до 0,15	Від 0,05 до 0,1	Менше 0,05
	60	45	30	15	5

5. Третій етап оцінки фінансового стану

5.1. При здійсненні оцінки фінансового стану підприємства, крім фінансових показників, необхідно врахувати певні додаткові показники суб'єктивного характеру з метою з'ясування іміджу позичальника – юридичної особи, його ринкової позиції, перспектив розвитку, професіональності та порядності керівництва, якості кредитної історії позичальника та його засновників та інших характеристик ефективності управління та якості керівного складу позичальника - юридичної особи.

Перелік додаткових показників та їх, бальна оцінка наведена в таблиці 3.

Таблиця 3

№ п/п	Характеристика показника	Оцінка
1.	Період функціонування підприємства (ФП)	
	5 років та більше	5
	4 роки	4
	3 роки	3
	2 роки	2
	1 рік або менше	1
2.	Відношення до банку (СЗ)	
	Постійний клієнт банку	5
	Не клієнт банку	0
3.	Погашення позичок (ПП)	
	Без проблем	1
		0
	Після відстрочки	5
	Користується вперше	5
	Не користувався кредитом	5
	Прострочено	0
	Позичальник ухиляється від відповідальності	0
4.	Сплата відсотків за користування кредитом (СВ)	
	Нараховані відсотки сплачено своєчасно	10
	Відсотки за діючими кредитними договорами сплачено своєчасно	10
	Відсотки сплачено з затримкою платежу	5
	Позичальник користується кредитом вперше	5
	Позичальник не користувався кредитами в минулому	5
	Відсотки прострочені	0
	Позичальник ухиляється від відповідальності	0
	Позичальник сплачує відсотки за користування кредитом при погашенні	0
	ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА ДОДАТКОВИХ ПОКАЗНИКІВ (Сзаг)	

5.2. За результатами оцінки додаткових (суб'єктивних) показників за даними таблиці №3 здійснюється розрахунок коригуючого показника:

$$Пк = \frac{Сзаг}{Мс} * 0,25 + 1$$

де - Сзаг – загальна сума балів оцінки додаткових (суб'єктивних) показників;

Мс – максимальна сума балів, що може бути отримана в результаті оцінки додаткових (суб'єктивних) показників. В цій методиці Мс = 30.

Отримана сума балів при оцінці основних (об'єктивних) показників коригується на значення коригуючого показника:

$$S = C1 * Пк$$

де,

S – узагальнений показник;

C1 – сума балів оцінки основних (об'єктивних) показників;

Пк – коригуючий показник, визначений на основі розрахунку додаткових (суб'єктивних) показників.

Для розрахунку узагальненого показника розрахункові значення заносять в таблицю для порівняння їх з оптимальним (теоретичним) та визначення бальних оцінок. Форма таблиці наведена нижче.

Таблиця розрахунку узагальненого показника

п/п	Назва Показника	Скоро-чена назва	Теоретичне значення	Розрахункове значення		Оцінка	
				За попередній період	З поточний період	За попередній період	З поточний період
	2	3	4	5	6	7	8

Основні (об'єктивні) показники

Показники ліквідності та мобільності

Показники ділової активності та прибутковості

Показники фінансової стійкості

Коефіцієнт забезпечення кредиту

	Загальна сума балів оцінки основних (об'єктивних) показників	С1	х	х	Х		
--	--	----	---	---	---	--	--

Додаткові (суб'єктивні) показники

п/п	Назва Показника	Скорочена назва	Оцінка
	2.	3.	4.
	Період функціонування підприємства	ФП	
	Відношення до банку	СЗ	
	Погашення позичок	ПП	
	Сплата відсотків за користування кредитом	СВ	
	Загальна сума балів оцінки додаткових (суб'єктивних) показників	Сзаг	

5.3. В зв'язку з тим, що методикою використовується бальна система оцінки, то необхідно класифікувати підприємство відповідно до отриманої суми балів.

Виходячи із значення узагальненого показника S (суми балів, визначеної в результаті розрахунку основних показників та скоригованої на значення коригуючого показника), визначається рейтинг позичальника на підставі шкали, що приведена в таблиці №4. Залежно від того, в яких параметрах знаходиться значення S, позичальнику присвоюється певний рейтинг (I, II, III, IV, V).

Таблиця №4

Рейтингова шкала для визначення класу позичальника

Значення узагальненого показника	Рейтинг
Від 550 і більше	I
Від 400 до 549	II

Від 250 до 399	III
Від 150 до 249	IV
Від 149 і менше	V

5.4. У відповідності з визначеним рейтингом фінансового стану позичальника здійснюється його класифікація у порядку, встановленому Положенням про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків. (№279 від 06.07.2000 р.).

5.5. У разі наявності непокритих збитків (Рядок 350 Розділу 1 пасиву балансу) позичальнику не може бути присвоєний рейтинг I, незважаючи на значення узагальненого показника, тобто його фінансовий стан не може бути оцінений класом "А".

Якщо Банк прийняв рішення про надання кредиту знов створеному підприємству (за відсутністю даних фінансової звітності), фінансовий стан такого підприємства може бути оцінений за проміжним балансом, фінансовий стан такого позичальника не може бути оцінений вище ніж клас "В".

В цьому випадку обов'язковим є наявність ліквідного забезпечення, вартість якого повинна бути більшою суми кредиту та відсотків щонайменше вдвічі.

За наявності у балансі діючих підприємств лише значень статей I розділу активу і пасиву, класифікацію позичальника визначати не вище класу „В” категорія кредитної операції „субстандартна”.

5.6. Кредитна операція, за якою стан обслуговування позичальником боргу протягом останніх шести місяців визначений як "добре", може відноситися до категорії "під контролем" (якщо позичальник віднесений до класу "В") або "субстандартна" (якщо позичальник віднесений до класу "Г") за умови, що на момент здійснення класифікації кредитний договір діє не менше ніж шість місяців і сплата відсотків за ним передбачена не рідше одного разу на місяць.

Норми абзацу першого цього пункту не застосовується під час класифікації кредитної операції, якщо позичальник не має кредитної історії, а також якщо класифікація фінансового стану позичальника здійснена банком на підставі пункту 8.4 розділу 8 цієї Методики.

Банк має право підвищити на один рівень категорію кредитної операції під час здійснення довгострокового кредитування під інвестиційний проект, розрахунок ефективності якого (у тому числі доходу, що планується отримати від його реалізації) забезпечує погашення кредиту і відсотків/комісій за ним відповідно до умов кредитного договору за умови, що бізнес-план реалізації інвестиційного проекту виконується.

Банк не має права:

- застосовувати норми абзаців першого та третього цього пункту під час класифікації кредитної операції, що здійснюється на підставі кредитного договору, до якого вносяться зміни, що погіршують умови для кредитора, а також пролонгованого кредитного договору.
- одночасно застосовувати норми абзаців першого та третього цього пункту.
- відносити пільгові кредити до категорій "стандартна" і "під контролем".

6. Класифікація позичальників за результатами оцінки їх фінансового стану

6.1. Класифікація позичальника за результатами оцінки їх фінансового стану здійснюється з урахуванням рівня забезпечення за кредитними операціями:

Клас "А" — фінансова діяльність дуже добра (прибуткова та рівень рентабельності вищий, ніж середньо галузевий, якщо такий визначається), що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, зокрема, погашення основної суми боргу та відсотків за ним відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники в межах установлених значень (відповідно до методики оцінки фінансового стану позичальника, затвердженої внутрішніми документами банку); вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; кредитна історія позичальника - бездоганна. Забезпечення за

кредитною операцією має бути першокласним². Немає жодних свідчень можливих затримок з поверненням основної суми боргу та/або зі сплатою відсотків. Одночасно можна зробити висновок, що фінансова діяльність і надалі провадитиметься на такому ж високому рівні.

Клас "Б" — фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу "А" (тобто фінансова діяльність добра або дуже добра, рентабельність на середньо галузевому рівні, якщо такий визначається, окремі економічні показники погіршилися або мають незначні відхилення від мінімально прийнятних значень), але ймовірність підтримування її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою. Позичальники (контрагенти банку), які віднесені до цього класу, потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставлять під загрозу достатність надходжень коштів для обслуговування боргу та стабільність одержання позитивного фінансового результату їх діяльності. Забезпечення кредитної операції не має викликати

жодних сумнівів (щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод про забезпечення кредитних операцій тощо).

Аналіз коефіцієнтів фінансового стану позичальника може вказувати на негативні тенденції в діяльності позичальника. Недоліки в діяльності позичальників, які віднесені до класу "Б", мають бути лише потенційними. За наявності реальних недоліків клас позичальника потрібно знизити.

Клас "В" — фінансова діяльність задовільна (рентабельність нижча, ніж середньогалузевий рівень, якщо такий визначається, деякі економічні показники не відповідають мінімально прийнятним значенням) і потребує більш детального контролю.

Надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про ймовірність несвочасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі і в строки, передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені. Проблеми можуть стосуватися стану забезпечення за кредитними операціями, необхідної документації, що свідчить про наявність і ліквідність застави, тощо. Одночасно спостерігається можливість виправлення ситуації та поліпшення фінансового стану позичальника.

Клас "Г" — фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є високий ризик значних збитків; ймовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків за нею є низькою.

При проведенні наступної класифікації, якщо немає безсумнівних підтверджень покращити протягом одного місяця фінансовий стан позичальника або рівень забезпечення за кредитною операцією, позичальника потрібно класифікувати на клас нижче (клас "Д").

Позичальника, якому видано кредит під сумнівне забезпечення або без забезпечення та якого віднесено до цього класу на підставі оцінки його фінансового стану, потрібно класифікувати на клас нижче (клас "Д").

Клас "Д" - фінансова діяльність незадовільна, є збитки; кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією), показники не відповідають встановленим значенням, ймовірність виконання зобов'язань з боку позичальника/ контрагента банку практично відсутня.

Позичальник Банку, проти якого порушено справу про банкрутство, а також банки, в яких відкликано банківську ліцензію, не можуть бути віднесені до класу, вище ніж клас "Г", банкрути - до класу, вище ніж клас "Д".

6.2. За результатами оцінки фінансового стану позичальник відноситься до відповідного класу. Якщо рівень забезпечення за окремою кредитною операцією не відповідає умовам визначеного класу, то позичальника слід віднести на клас нижче.

6.3. Клас позичальника за овердрафтом визначається без урахування рівня забезпечення, якщо за оцінкою фінансового стану його віднесено до класу "А" або "Б".

6.4 У разі відсутності достовірної фінансової звітності, що підтверджує оцінку фінансового стану позичальника, а також належним чином оформлених документів, на підставі яких здійснювалася кредитна операція, такі позичальники мають класифікуватися не вище класу "Г".

6.5. Якщо на час укладення договору пролонгації кредитної операції (крім угод за кредитними операціями, строк дії яких перевищує два роки) не спостерігається погіршення фінансового стану позичальника (контрагента банку), якого віднесено до класу "А" або "Б", і відсотки сплачуються своєчасно, то така операція вважається строковою, тобто пролонгованою без пониження класу позичальника (контрагента банку). Загальний строк такої пролонгації не повинен перевищувати один рік. При цьому надходження (крім кредитних коштів) на рахунки позичальника (контрагента банку) протягом первісного строку користування кредитними коштами згідно з кредитною угодою мають перевищувати розмір заборгованості за кредитом не менше ніж у два рази та засвідчуватися документально.

7. Оцінка стану обслуговування боргу

² До першокласного забезпечення належать: зстава майнових прав на грошові депозити; безумовні гарантії: урядів країн категорії "А", МБРР, ЕБРР, банків з рейтингом не нижче ніж "інвестиційний клас"; забезпечені гарантії банків України, а також інше ліквідне забезпечення, що користується високим попитом на ринку та може бути швидко реалізоване.

"Інвестиційний клас" - кредитний рейтинг (не нижче від ВВВ), підтверджений у бюлетені провідних світових рейтингових компаній".

Банк зобов'язаний щомісячно проводити оцінку стану обслуговування кредиту та за результатами її здійснювати перекласифікацію кредитного портфелю банку з метою визначення ризиків та коригування суми розрахованого резерву.

Стан обслуговування боргу вважається:

“добрим”:

- заборгованість за кредитом і відсотки за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів;
- кредит пролонговано без пониження класу позичальника та відсотки за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів;
- кредит пролонговано з пониженням класу позичальника до 90 днів та відсотки за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів;

“слабким”:

- заборгованість за кредитом прострочена від 8 до 90 днів та відсотки за ним сплачуються з максимальною затримкою від 8 до 30 днів;
- кредит пролонговано з пониженням класу позичальника на строк від 91 до 180 днів, але відсотки сплачуються в строк або з максимальною затримкою до 30 днів;

“незадовільним”:

- заборгованість за кредитом прострочена понад 90 днів;
- кредит пролонговано з пониженням класу позичальника понад 180 днів.

Якщо одна з вимог кожного підпункту, що характеризує групу кредитної операції, не виконується, то така операція відноситься до групи на один рівень нижчий.

Обслуговування боргу не може вважатися “добрим”, якщо заборгованість за кредитною операцією включає залишок рефінансованої заборгованості, тобто якщо за рахунок нового кредиту відбувається погашення старої заборгованості.

Зобов'язання за наданими гарантіями, поруками та аваліями за станом обслуговування боргу вважається “добрим” до часу їх виконання за умови своєчасної сплати контрагентами відсотків за ними відповідно до умов угоди.

При визначенні групи кредитної операції також мають ураховуватись зміни початкових умов щодо суми та строків погашення основного боргу і відсотків по ним (якщо такі зміни відбулися з погіршенням умов для кредитора).

Якщо позичальник має заборгованість одночасно за кількома кредитами, то оцінка обслуговування боргу позичальником має бути оснований на тому, що віднесений до нижчої групи.

Погоджено:

Додаток М

Таблиця М.1 – Групи, фактори та критерії оцінювання додаткових (суб'єктивних) факторів кредитоспроможності позичальника [33]

Група	Фактор	Вага	Критерії оцінювання	Кількість балів
1	2	3	4	5
Фінансовий стан	Динаміка фактичних значень інтегрального показника фінансового стану	15	Показник має позитивне значення і спостерігається його зростання	5
			Показник має позитивне значення, але залишився незмінним та/або спостерігається його зменшення	3
			Відсутні попередні дані для порівняння, або показник має негативне значення, але спостерігається його поліпшення	1
			Значення показника від'ємне та спостерігається його погіршення	0
	Наявність та якість аудиторського звіту	6	Наявний позитивний висновок аудиторського звіту	5
			Наявний аудиторський звіт з незначними зауваженнями	3
			Наявний аудиторський звіт з значною кількістю зауважень	1
			Відсутній	0
Кредитна історія	Якість виконання умов кредитної угоди	20	Порушення термінів погашення кредиту та процентів за ним не було, або прострочена заборгованість становила до 30 днів	5
			Позичальник протягом 3 останніх років не користувався кредитами, або заборгованість становила від 31 дня до 90 днів	3
			Заборгованість по кредиту та/або процентам була прострочена більше, ніж на 91 день	0

Продовження додатку М, таблиці М.1

1	2	3	4	5
Забезпеченість кредитної угоди	Якість покриття боргу, достатність та стабільність грошових потоків	12	Коефіцієнт покриття боргу більший за 1. Прогноз вказує на достатність грошових потоків для обслуговування зобов'язань	5
			Коефіцієнт покриття боргу дорівнює 1. Прогноз вказує на достатність грошових потоків для обслуговування зобов'язань, проте стійкість грошового потоку невисока	3
			Коефіцієнт покриття боргу – від 0,85 до 1. Прогноз вказує на недостатність грошових потоків для обслуговування зобов'язань, проте такий дефіцит може бути заповнений у більш тривалому періоді. Стійкість грошового потоку низька	1
			Коефіцієнт покриття боргу – менший за 0,85. За рахунок надходжень від діяльності підприємство нездатне погашати кредит як у встановлені строки, так і в більш тривалі строки	0
	Рівень забезпеченості кредитів	8	Коефіцієнт забезпечення (співвідношення ринкової вартості забезпечення до суми кредиту) становить більше 2,0, або – не менше 1,1 при високоліквідному забезпеченні	5
			Коефіцієнт забезпечення від 1,2 до 1,99	3
			Коефіцієнт забезпечення дорівнює, або менший за 1	0
	Рівень боргового навантаження	7	Значення показника від 0 до 3	5
			Значення показника від 3 до 5	3
			Значення показника більше 5, або менше 0	0
Економічна кон'юнктура	Наявність бізнес-плану	2	Наявний	3
			Відсутній	0

Продовження додатку М, таблиці М.1

1	2	3	4	5
Ринкова кон'юнктура	Рівень ринкової конкуренції	4	Конкуренція на ринку є незначною	5
			Наявні конкурентні переваги при високому рівні конкуренції на ринку	3
			Відсутні конкурентні переваги	0
	Сезонність бізнесу	4	Діяльність не пов'язана з фактором сезонності чи циклічності	5
			Бізнес пов'язаний з фактором сезонності чи циклічності	3
			Фактор сезонності чи циклічності суттєво впливає на бізнес	0
Зовнішнє середовище	Стан ринків збуту та постачання	8	За укладеними договорами є декілька постійних покупців, платежі на рахунки боржника надходять за декількома договорами	5
			Є один стабільний покупець, платежі за договором з яким формують основу грошових надходжень на рахунки боржника	3
			Постійні покупці, з якими укладено договори відсутні або відсутня інформація 0	
Ринкова позиція боржника	Внутрішній рейтинг боржника	7	В діапазоні A1 - B3	5
			В діапазоні C1 - C3	3
			В діапазоні D1 - E	0

Продовження додатку М, таблиці М.1

1	2	3	4	5
Якість менеджменту	Рівень ефективності організації роботи та оцінка показників розвитку підприємства	4	Рівень ефективності організації роботи підприємства є високим, показники розвитку (динаміки обсягів виробництва та реалізації продукції підприємства, фінансових результатів та ін.) стабільно зростають	5
			Рівень ефективності організації роботи підприємства є достатнім, показники розвитку мають тенденцію до зростання при наявності окремих періодів їх зниження	3
			Рівень ефективності організації роботи підприємства є задовільним, показники розвитку не мають тенденції до зростання, проте зростають в останньому періоді	1
			Рівень ефективності організації роботи підприємства є незадовільним, показники розвитку мають тенденції до погіршення	0
	Повнота подання документів до банку	3	Претензії відсутні	5
			Є претензії	0

